

CHAMBRE DES REPRESENTANTS
DE BELGIQUE

BELGISCHE KAMER VAN
VOLKSVERTEGENWOORDIGERS

COMPTE RENDU INTEGRAL

INTEGRAAL VERSLAG

COLLOQUE

COLLOQUIUM

OEUVRER POUR L'EUROPE

WERKEN AAN EUROPA

PERSPECTIVES DE L'UNION EUROPÉENNE
APRÈS 50 ANS DE TRAITÉ DE ROME

PERSPECTIEVEN VAN DE EUROPESE UNIE
NA 50 JAAR VERDRAG VAN ROME

vendredi

vrijdag

09-03-2007

09-03-2007

<i>cdH</i>	<i>centre démocrate Humaniste</i>
<i>CD&V</i>	<i>Christen-Democratisch en Vlaams</i>
<i>ECOLO</i>	<i>Ecologistes Confédérés pour l'organisation de luttes originales</i>
<i>FN</i>	<i>Front National</i>
<i>MR</i>	<i>Mouvement réformateur</i>
<i>N-VA</i>	<i>Nieuw-Vlaamse Alliantie</i>
<i>PS</i>	<i>Parti socialiste</i>
<i>sp.a-spirit</i>	<i>Socialistische Partij Anders – Sociaal progressief internationaal, regionalistisch integraal democratisch toekomstgericht</i>
<i>Vlaams Belang</i>	<i>Vlaams Belang</i>
<i>VLD</i>	<i>Vlaamse Liberalen en Democraten</i>

<i>Abréviations dans la numérotation des publications :</i>		<i>Afkortingen bij de nummering van de publicaties :</i>	
<i>DOC 51 0000/000</i>	<i>Document parlementaire de la 51e législature, suivi du n° de base et du n° consécutif</i>	<i>DOC 51 0000/000</i>	<i>Parlementair stuk van de 51e zittingsperiode + basisnummer en volgnummer</i>
<i>QRVA</i>	<i>Questions et Réponses écrites</i>	<i>QRVA</i>	<i>Schriftelijke Vragen en Antwoorden</i>
<i>CRIV</i>	<i>version provisoire du Compte Rendu Intégral (couverture verte)</i>	<i>CRIV</i>	<i>voorlopige versie van het Integraal Verslag (groene kaft)</i>
<i>CRABV</i>	<i>Compte Rendu Analytique (couverture bleue)</i>	<i>CRABV</i>	<i>Beknopt Verslag (blauwe kaft)</i>
<i>CRIV</i>	<i>Compte Rendu Intégral, avec, à gauche, le compte rendu intégral définitif et, à droite, le compte rendu analytique traduit des interventions ; les annexes se trouvent dans une brochure séparée (PLEN: couverture blanche; COM: couverture saumon)</i>	<i>CRIV</i>	<i>Integraal Verslag, met links het definitieve integraal verslag en rechts het vertaalde beknopt verslag van de toespraken; de bijlagen zijn in een aparte brochure opgenomen (PLEN: witte kaft; COM: zalmkleurige kaft)</i>
<i>PLEN</i>	<i>séance plénière</i>	<i>PLEN</i>	<i>Plenum</i>
<i>COM</i>	<i>réunion de commission</i>	<i>COM</i>	<i>Commissievergadering</i>
<i>MOT</i>	<i>motions déposées en conclusion d'interpellations (papier beige)</i>	<i>MOT</i>	<i>moties tot besluit van interpellaties (beigekleurig papier)</i>

<i>Publications officielles éditées par la Chambre des représentants</i>	<i>Officiële publicaties, uitgegeven door de Kamer van volksvertegenwoordigers</i>
<i>Commandes :</i>	<i>Bestellingen :</i>
<i>Place de la Nation 2</i>	<i>Natieplein 2</i>
<i>1008 Bruxelles</i>	<i>1008 Brussel</i>
<i>Tél. : 02/ 549 81 60</i>	<i>Tel. : 02/ 549 81 60</i>
<i>Fax : 02/549 82 74</i>	<i>Fax : 02/549 82 74</i>
<i>www.laChambre.be</i>	<i>www.deKamer.be</i>
<i>e-mail : publications@laChambre.be</i>	<i>e-mail : publicaties@deKamer.be</i>

SOMMAIRE

Processus de Lisbonne	1
<i>Orateurs: Jean-Victor Louis, professeur honoraire ULB, Michelle Chang, professeur Collège d'Europe, André Sapir, professeur ULB, Erik Buyst, professeur KUL, Leo Sleuwaegen, professeur KUL, Reinhilde Veugeliers, professeur KUL, Tinne Hermans, KUL, Koen Lenaerts, professeur KUL.</i>	
L'action externe de l'UE, en particulier sa politique de voisinage	23
<i>Orateurs: Lieven De Winter, professeur, Sieglinde Gstöhl, professeur Collège d'Europe, Christian Franck, professeur UCL, Jan Orbie, UG, Syuzanna Vasilian, UG, Thijs Rommens, KUL, Katlijn Malfliet, professeur KUL, Tom Casier, professeur Université de Maastricht, Dirk De Bièvre, professeur UA.</i>	
Réforme des institutions	42
<i>Orateurs: Koen Lenaerts, professeur KUL, Dominique Hanf, professeur Collège d'Europe, Charles-Ferdinand Nothomb, président Mouvement européen Belgique, ancien président de la Chambre des Représentants, Jean-Victor Louis, professeur honoraire ULB, Hendrik Vos, professeur UG, Peter Bursens, professeur UA, Stanislas Adam, Institut européen UG.</i>	
L'élargissement de l'UE	65
<i>Orateurs: Sylvain Plasschaert, professeur honoraire UFSIA et KUL, Eric de Souza, professeur Collège d'Europe, Angelina Tchorbadjiyska, KUL, Peter Vanelsuwege, UG, Eline De Ridder, UG.</i>	
Les lignes de force des interventions au sein de chaque session	84
<i>Orateurs: Herman De Croo, président de la Chambre des Représentants, Michelle Chang, professeur Collège d'Europe, Sieglinde Gstöhl, professeur Collège d'Europe, Dominique Hanf, professeur Collège d'Europe, Eric de Souza, professeur Collège d'Europe,</i>	

INHOUD

Lissabonproces	1
<i>Sprekers: Jean-Victor Louis, emeritus hoogleraar ULB, Michelle Chang, professor Europacollege, André Sapir, professor ULB, Erik Buyst, professor KUL, Leo Sleuwaegen, professor KUL, Reinhilde Veugeliers, professor KUL, Tinne Hermans, KUL, Koen Lenaerts, professor KUL.</i>	
De buitenlandse actie van de EU, in het bijzonder haar nabuurschapsbeleid	23
<i>Sprekers: Lieven De Winter, professor Sieglinde Gstöhl, professor Europacollege, Christian Franck, professor UCL, Jan Orbie, UG, Syuzanna Vasilian, UG, Thijs Rommens, KUL, Katlijn Malfliet, professor KUL, Tom Casier, professor Universiteit Maastricht (UM), Dirk De Bièvre, professor UA.</i>	
Institutionele hervorming	42
<i>Sprekers: Koen Lenaerts, professeur KUL, Dominique Hanf, professor Europacollege, Charles-Ferdinand Nothomb, voorzitter Europese Beweging België en erevoorzitter van de Kamer van volksvertegenwoordigers, Jean-Victor Louis, emeritus hoogleraar ULB, Hendrik Vos, professor UG, Peter Bursens, professor UA, Stanislas Adam, Europees Instituut UG.</i>	
De uitbreiding van de EU	65
<i>Sprekers: Sylvain Plasschaert, professor emeritus UFSIA en KUL, Eric de Souza, professor Europacollege, Angelina Tchorbadjiyska, KUL, Peter Vanelsuwege, UG, Eline De Ridder, UG.</i>	
Krachtlijnen van de tussenkomsten in de verschillende sessies	84
<i>Sprekers: Herman De Croo, voorzitter van de Kamer van volksvertegenwoordigers, Michelle Chang, professor Europacollege, Sieglinde Gstöhl, professor Europacollege, Dominique Hanf, professor Europacollege, Eric de Souza, professor Europacollege.</i>	

Colloque

du

VENDREDI 09 MARS 2007

Colloquium

van

VRIJDAG 09 MAART 2007

01 Lissabonproces
01 Processus de Lisbonne

Voorzitter : Jean-Victor Louis.
Président: Jean-Victor Louis.

Chairman: Ladies and Gentleman, good morning, my name is Jean-Victor Louis, I am an honorary professor at the University of Brussels. This morning we have a session about the Process of Lisbon and to introduce this subject, Mrs. Chang, lecturer at the College of Europe, will have the floor for some 15 minutes and then we have, as you have seen in the programme, a panel of prominent speakers.

Professor Chang was, among other things, a researcher at Cornell University. She joined the CEPS, the Centre for European Policy Studies. She is a member of the consent network in the framework of the 6th framework programme officers of the Commission and now she is a lecturer in economics at the College of Europe.

01.01 Michelle Chang: Good morning everyone. First of all, I would like to thank the organisers of this conference. It is an honour for me to be here in the Belgium Parliament in order to celebrate the 50th anniversary of the Treaty of Rome.

Today, I would like to promote a discussion on an important policy being pursued currently by the European Union, that of the Lisbon Process.

In March 2000, the Lisbon Process was launched. Its objective was to make the European Union 'the most competitive, and dynamic knowledge-based economy in the world, capable of sustainable economic growth with more and better jobs and greater social cohesion.

This meant that the Lisbon strategy was going to encompass quite a wide range of policies. It was going to include social policy, environmental

policy, labour policy, among others, and these are policy areas that the Member States have traditionally been very reluctant to seek sovereignty to the European Union. And so, in order to avoid these concerns of the Members States, instead of pursuing the Lisbon agenda via the traditional Community Method, which is through directives, and regulations and policy harmonisation, it was going to be pursued via the Open Method of Coordination.

The Open Method of Coordination is a form of soft law. The way that it was intended to work in the context of the Lisbon agenda was that the Member States would decide on what the objectives would be for the European Union as a whole and then individually. At the member State Level they would decide how it pursued these policy objectives specifically in the context of National Action Programmes.

Unlike traditional Community Methods that involve hard law the Open Method of Coordination was going to be soft law. And so this meant, that if member states were not able to live up to their obligations in the context of the Lisbon Strategy there wouldn't be any sanctions or any real punishments for it. The way that they would be sanctioned or the way that they would be encouraged to live up to their commitments would be through a system of peer pressure.

The idea was that the Member States would be involved in a policy dialogue with one another and that they would learn from another and learn what the best practices were in each of the Member States.

And they would encourage each other to pursue the necessary reforms in order to make their economies more competitive and dynamic and fulfil these objectives.

If some states were reluctant to do so they could then apply peer pressure and in the more extreme cases they could publicly identify the laggards of the Lisbon Agenda and name and shame them,

as they say.

The benefits of the Lisbon Agenda were, first of all, that it was going to incorporate policy areas that had traditionally proved to be difficult to incorporate into European Cooperation. This was seen as a positive thing for those who were interested in more integration because it could provide a steppingstone for further integration later on. Although these policy areas were going to be covered under the Open Method of Coordination now, it was possible that once we began cooperation in this area it could then later on be extended so that it does eventually fall under the traditional Community type of legislation.

Second, the Open Method of Coordination and the Lisbon Agenda also had the potential to alleviate the legitimacy problem that the European Union was facing at this time and had faced for quite a long time.

The European Union, as an institution had been accused of being an elitist, technocratic affair. During this policy dialogue that was envisioned between the Member States it was also imagined that they were going to incorporate elements of civil society into these discussions. And so, a multitude of preferences were then going to be aggregated within the context of the Lisbon Agenda. So, the European Union would be seen as being more responsive and also more aware of what the needs of civil society were.

And finally the objective of creating 'the most competitive and dynamic knowledge-based economy in the world' by 2010. If this were in fact achieved no one would argue that this was a bad thing. Of course this is something that everyone would welcome.

However, the Lisbon strategy was also criticised on several grounds.

First of all, the effectiveness of achieving the objectives of the Lisbon Strategy via the Open Method of Coordination was not clear. It was not clear that the Open Method of Coordination would be an effective mechanism to enhance cooperation because there were no sanctions nor were there incentives for Member States to follow-up on their Lisbon commitments. So, without any sanctions and without any incentives why would a Member State enact any reforms that it was not going to enact anyway?

The question of what was the value-added of the Lisbon Strategy was raised.

Secondly, in contrast to those that argued that the Lisbon Agenda and the Open Method of Coordination would help the European Union's legitimacy problem, there are those who argued that it would do the opposite and that it would hurt the Community and actually make it appear even more technocratic and more elitist than it had been before.

Because, although in theory one could imagine a great number of civil society actors being incorporated in the process in reality that is not what happened.

The role of civil society was relatively limited within this process. Moreover, the more democratic institutions of the European Union were virtually excluded from the Lisbon Agenda.

The European Parliament, for example did not play a large role in it, and neither did the national parliaments for that matter. So, the more democratically oriented institutions were not part of the Lisbon Agenda. According to the critics, it is difficult to claim that the Lisbon Agenda and the Open Method of Coordination would assist the European Union in becoming more legitimate or at least seen as more legitimate.

Finally policy outcomes, and this is the most damning of the criticisms and that is that the Lisbon Strategy did not deliver.

It was clear in 2004, when they conducted a mid term review, that the European Union was in fact not on the way to becoming the most competitive and dynamic knowledge-based economy in the world. Indeed in 2004 the European Union was suffering from sluggish economic growth and persistently high unemployment.

This was attributed to several things.

First of all, the goal of the Lisbon Strategy was quite ambitious and perhaps too ambitious and not focused enough.

As one critic had argued 'the Lisbon Agenda is about everything and therefore it is about nothing'.

Secondly, there was a problem of ownership of the Lisbon Agenda and that the Lisbon Agenda was not playing an important part in national debates. And so, it was difficult to argue the Lisbon Strategy was effective in promoting policy convergence and that in fact a dialogue where nation states were learning from each other was even occurring.

In March 2005, Lisbon II was launched and this Strategy was called the Growth and Employment Strategy. The way that this was going to operate was first of all the European Commission was going to set out a Community Lisbon Programme

with the approval of the Council. This was going to set goals for the European Union as a whole and the Member States were going to decide how to implement these on a national level through National Reform Programmes. Some of the objectives that the Commission had identified were to increase research and innovation, to encourage energy efficiency, make a more hospitable climate for business, in particular small and medium enterprise and also to modernise the labour market.

In contrast with the original Lisbon Agenda, the second Lisbon Agenda places a greater emphasis on economic issues. Indeed, it has been criticised for bringing the European Union further along a neo-liberal economic path because references to the environment and to social policy are no longer present in the revised Lisbon Strategy. It is focused more on economic growth and the creation of jobs.

Secondly, the second Lisbon Agenda is more communitarian in that it has a greater role for the community institutions in particular that of the European Commission and so it is less inter-governmental than it was before.

Some of the weaknesses that have been identified in regards to the second Lisbon Agenda are first of all that it continues to lack political visibility on the Member State level. It is difficult to see whether or not it is really going to spur on economic reform and promote policy convergence in ways that the Member States were not going to pursue without the Lisbon Strategy.

Secondly, it also continues to lack both economic incentives and sanctions for the Member States to implement these reforms.

The Community has not delegated a substantial amount of budgetary resources in order to provide Member States with the greater means in order to pursue reforms. The Commission and the European Union in general have been very reluctant to implement the naming and shaming in order to bring recalcitrant states into line. They are not really going very far in terms of sanctioning. There does not seem to be any accountability or repercussions if a member state does not follow its Lisbon Strategy objectives.

And finally in terms of the implementation of the National Reform Programmes and the quality of the National Reform Programmes they also tend to vary quite a bit by nation state and to be dependent more on national politics and national

political traditions rather than what is going on at the European Community level.

So with this background in mind in order to promote a debate I would like to suggest a few questions that could pose as a start-up to our discussion later on:

First of all, how does the Lisbon agenda contribute to policy innovation and reform, if at all?

Second, is there a value-added to handling these issues at the level of the Community?

If the answer is affirmative, how can the European Union encourage accountability in the Member States without resorting to the naming and shaming, that I have already mentioned, the European Union have been highly reluctant to use up until this point?

Fourth, should civil society become more engaged in this process, and how could this be promoted across Member States that have very different political traditions?

And finally, the emphasis on jobs and growth has pushed social and environmental concerns down the list of the European Union's priorities and maybe EU look more neo-liberal. Was this necessary?

And so with these questions, I thank you for your attention.

Chairman: Thank you to you, Professor Chang. I believe it was difficult to say as many things in a few minutes as you have done and you have indeed raised some interesting questions. In order to comment on your report and to also bring other ideas the word now goes to Professor André Sapir.

On ne présente plus le professeur Sapir devant un public spécialisé dans les affaires européennes, même chez ceux qui s'y intéressent depuis peu. Il est bien connu pour le rapport qu'il a coordonné. Il a été conseiller économique de la Commission, il est professeur à l'Université libre de Bruxelles, il est senior fellow à Bruegel et à ce titre, il a produit avec le professeur Jean Pisani-Ferry un rapport au titre significatif: "Last exit to Lisbon", la dernière chance pour réaliser le programme de Lisbonne. Professeur Sapir, vous avez la parole.

01.02 André Sapir: Monsieur le président, ce que j'aimerais faire dans les dix minutes qui me sont imparties, c'est replacer le processus de

Lisbonne dans un cadre économique et dans la longue durée. J'ai préparé des transparents à cet effet. Je voulais d'abord montrer combien le monde et l'Europe étaient différents en 1957, pour replacer le processus de Lisbonne, qui est un processus de changement économique et social au milieu des changements généraux que le monde et l'Europe ont connus en 50 ans.

Je vais utiliser deux indicateurs de changement. En 1957, l'Europe – pas seulement l'Europe communautaire mais l'Europe dans son acception géographique – représentait environ 29% du produit intérieur brut mondial. Ces chiffres sont mesurés en parité de pouvoir d'achat. Les États-Unis représentaient 24% du PIB mondial et toute l'Asie (Japon, Chine, Inde) représentait 18%. Aujourd'hui, 50 ans plus tard, l'Europe ne représente plus que 21%, les États-Unis 20% et l'Asie 34%. Ce qui s'est passé, c'est d'abord le développement du Japon et dans les 15 ou 20 dernières années, l'explosion économique de la Chine et de l'Inde.

Mais les changements ont aussi été très importants au sein de l'Europe puisque nous étions 6 à l'époque et que nous sommes 27 aujourd'hui. Ce qui est remarquable, ce sont les disparités économiques entre pays européens, immenses par rapport à ce qu'elles étaient en 1957. Si on exclut le Luxembourg, cas très particulier, ce que j'ai fait pour 1957 comme pour aujourd'hui, en 1957, le pays le plus riche était les Pays-Bas et son PNB par tête s'élevait à 120% de la moyenne européenne alors que le pays le plus pauvre, l'Italie, était à 80%. Aujourd'hui, en excluant le Luxembourg et même l'Irlande, le plus riche se situe à 135% de la moyenne communautaire actuelle et les plus pauvres, la Roumanie et la Bulgarie, sont à 35%.

Dans ce monde et dans cette Europe, les différences se sont accentuées de manière remarquable et on constate l'arrivée de nouveaux pays qui ont un PNB par tête beaucoup plus bas et une croissance très forte, celle que nous-mêmes avons connue dans les années 1950. En dehors de l'Europe, les pays émergents, surtout en Asie mais aussi en Amérique latine, connaissent une croissance très forte et prennent des parts très importantes dans l'économie mondiale.

Voilà les défis qui s'imposent à nous. Ce sont les défis de la mondialisation mais aussi ceux d'une Europe totalement différente avec des disparités importantes en son sein et des perspectives de croissance très différentes pour les nouveaux

États membres.

Face à ces changements qui s'accroissent dans notre environnement économique, l'Europe est-elle capable de répondre à ces défis? Pour moi, la raison de changer, c'est que dans les années 1950, 1960, 1970, les modèles économiques et les modèles sociaux européens étaient adaptés à la situation, à un autre monde. Ces modèles ont donné à l'époque des résultats remarquables. Puis, en réalité, depuis 30 ans, nous connaissons un certain nombre de problèmes. Depuis 30 ans, depuis le milieu des années 1970, cela veut dire depuis la crise pétrolière. En fait, on sait bien aujourd'hui que la crise pétrolière n'a pas été l'élément le plus déterminant dans le changement: c'est le début de la mondialisation, le début d'une nouvelle révolution technologique, la technologie de l'information.

C'est le début d'une nouvelle ère économique qui nécessite d'autres modèles économiques et sociaux. Le mode de fonctionnement de l'économie a changé: ce ne sont plus les grandes entreprises industrielles qui priment avec une mobilité extrêmement faible, des relations sociales et des marchés très stables. Au contraire, on est dans un monde de changements très rapides qui requièrent l'innovation de la part des entreprises, la mobilité des travailleurs au sein des entreprises, entre les entreprises, entre les secteurs et entre les pays européens, qui nécessitent un financement différent des entreprises et beaucoup plus de recherche et de développement.

On doit se demander, comme Mme Michelle Chang le faisait à l'instant, si l'Europe peut faire quelque chose à cet égard.

Let me maybe continue in English. There has been a European Strategy to deal with change and the European Strategy created already 20 years ago was the single market. Now remember when the single market strategy was launched almost exactly 20 years ago, we were in a world where there was already change coming and the change was much more minor than today. Nobody even mentioned the word China 20 years ago, nobody mentioned India. What we were talking about then were Japan and the United States. We were already then talking about the fact that we were behind technologically compared to the United States and compared to Japan. And we were also saying that there was rising competition from emerging countries but the emerging countries were not China, not Brazil, and not India. They were Korea, Singapore, Taiwan, Hong Kong, the baby tigers. Today we are dealing with the giant

tigers, and no longer with the baby tigers.

But we had a strategy and our strategy then was to promote change in Europe through the making of the single market. And so the single market was really a programme to remove all barriers and to stimulate change.

When we look 20 years later we see that the single market did not really succeed to the extent that we had hoped. I'm not saying that the single market has not been useful, I think the single market has been useful. But it has not succeeded to the extent that we had hoped.

And I think there are really two reasons why it did not work to the extent that we had hoped, in part for a number of internal reasons but the other reason is that the world outside of Europe has accelerated also in their changes. So we had designed a programme to deal with a changing world but those changes have accelerated and in fact we have been unable to respond to the rapidity of the changes.

But there have also been a number of weaknesses I think, with the programme.

And I think one can ask, was there a problem with the implementation of the programme? Was there a problem that complementary policies that were required to deliver were not there? Or was there really a problem of fundamental design with the programme leaving aside the fact that China, and India and Brazil, were coming?

To my mind all of these three reasons occurred. We know that we still have not completed the internal market. Everyday one can hear discussions about the services directive, about energy and about a number of other sectors, about the financial sectors.

We know that the single market is not sufficiently competitive. We designed it thinking of sort of large companies and economies of scale while again in a world of change what is really needed is ability for firms to enter and to exit the market. Yes, complementary policies, the single market was about capital essentially, goods and services but didn't touch on labour markets because labour markets are national. But how can you promote change if you don't also promote changes in the labour market?

And finally, we are in a new world, a new paradigm and this new world is about technology, about innovation. That again was not at all thought of

when we were discussing the single market. There was no element there to promote innovation. So, all of those elements are needed. And you can say that in a way, the Lisbon Agenda was an Agenda that Number 1: recognised that yes we live in a new world, 2000 was the top of the bubble and of the information technology and it was then certainly a period when China had already started to emerge in important matters.

The Lisbon Agenda was conceived at a time when technological change and globalisation were recognised and also what was recognised was that the single market had not delivered to the extent that we had hoped.

You can say that the Lisbon Agenda recognised the weaknesses of the single market programme and said: Ok now we really need to push forward with the single market but we also need to modernise the labour market and the social policies. We are not going to be able to engineer change if we don't recognise that today's world is not the world of the 50's and of the 60's, that we need different kinds of labour and social policies and also obviously the emphasis on knowledge and innovation.

Now, as Michelle has said, the Lisbon Agenda was launched in 2000 and by 2005 it became clear that the Lisbon Agenda was not delivering and that one needed to renovate the programme. And as you said, well maybe the programme was too ambitious. To my mind, the programme was not too ambitious. And it was not too ambitious precisely because the challenges are so big. And I think what we have a hard time to see sometimes in Europe is the world in which we live. You know, sometimes I think that this Lisbon Agenda, meetings should take place not in Brussels, they should take place in Shanghai. That's why we should really look at what is the world we live in and try to take a measure of this then.

All of these processes really need to have a huge degree of ambition.

So, I think there was not too much ambition on the objectives, there was much too little ambition on the instruments. And that's what we saw 5 years later when Heads of States and governments said we need this very ambitious programme but where were the tools in order to deliver the ambition? There was a gap in the ambition between the objectives and the instruments.

And that's why in 2005 there was an attempt to rejuvenate the Lisbon Agenda. As the President

Jean-Victor Louis mentioned last year, in 2006, with a colleague of me, we tried to make an assessment of the new Lisbon Agenda and we were worried then that indeed in this paper 'Last Exit to Lisbon', we were worried that the new Agenda was not on track. Would I say today that the Agenda is more on track?

In a sense, today it is very easy to be more optimistic because the economic conditions are much more agreeable.

But the question is whether the underlying elements, the structural elements are healthier than they were before, I'm not sure about that.

So, I think what we need to do today, and I will conclude with that, I think everybody sees what needs to be done but I think it's going to be much easier politically to now engineer those major changes, now that we are in a much better economic climate.

We don't need less Lisbon, we need more Lisbon, but we really need the political commitment to understand that if we want Europe to continue to play an important role in the world in 50 years, we really need a new economic and a new social model.

Le président: Je vous remercie, professeur Sapir.

En vous écoutant, je me demandais si, dans quelques années, on ne va pas dire pas que le Conseil européen s'était fixé un objectif trop ambitieux, sans donner les instruments adéquats, en se fixant 20% de ressources énergétiques renouvelables pour 2020.

De volgende spreker is professor Erik Buyst. Professor Buyst is professor aan de KU Leuven. Hij is een specialist in economische geschiedenis, sociale economie en central banking.

Mijnheer Buyst, u hebt het woord.

01.03 Erik Buyst: Dames en heren, om te beginnen zou ik de organisatoren willen bedanken voor hun uitnodiging. We zullen in onze tempel van de democratie - want daar zitten we vandaag - een belangrijk proces evalueren, namelijk de Lissabonronde, die ons leven in de toekomst toch wel serieus zou kunnen veranderen.

In de paper van professor Chang is er een aantal kritieken geuit op de Lissabonprocedure, in die zin dat het over te veel zaken gaat, dat er te weinig evaluatie is, dat de instrumenten niet adequaat zijn en dergelijke meer. Ik kan mij in die kritieken

van professor Chang wel terugvinden, maar ik zou er toch een aantal elementen willen aan toevoegen die een positiever assessment toelaten.

Wat is die positieve assessment? Ten eerste heeft de Lissabonagenda toch een aantal zaken op de voorgrond gebracht, waarvoor vroeger in Europa weinig belangstelling bestond. Een eerste element dat we zeker moeten vermelden, is de zogenaamde werkgelegenheidsgraad in de verschillende West-Europese landen. Tien jaar geleden was dat een non-issue in Europa. Daarover werd nauwelijks gesproken. Men was toen meer bezig de werkloosheidscijfers zoveel mogelijk op te smukken, maar men keek helemaal niet naar de werkgelegenheidsgraad. Vandaag staat dat onderwerp gebeiteld in onze politieke en economische agenda. Daaraan heeft de Lissabonstrategie toch voor een flink stuk meegeholpen.

Een tweede element dat de Lissabonstrategie beklemtoont, zijn de grote inspanningen die moeten gebeuren op het vlak van onderzoek en ontwikkeling. Onderzoek en ontwikkeling is natuurlijk al een zeer oud adagium en wordt voortdurend op het toneel gebracht, maar de Lissabonstrategie heeft die zaak nog eens centraal gesteld en daar ook een bepaald streefdoel op geplakt. Dat is belangrijk. Het percentage van 3 procent moeten we toch allemaal proberen na te streven. We weten in België maar al te goed dat het helemaal niet zo gemakkelijk is, maar dat het toch belangrijke effecten heeft.

Een volgende element dat ik zou willen benadrukken, buiten de Lissabonstrategie, is wat collega Sapir heeft gezegd, namelijk dat er toch een aantal andere zeer belangrijke elementen naar voren wordt geschoven in de Lissabonprocedure.

De Lissabonprocedure was, zoals hier gezegd is, voor een stuk een antwoord op de fameuze hoogconjunctuur in het jaar 2000, toen alles mogelijk leek en ook Europa in volle schwing was. Helaas voor ons is daarop dan een serieuze recessie gevolgd, die toch een stuk van die droom aan diggelen heeft geslagen. Toch denk ik dat er geen plaats is voor overdreven pessimisme in de Europese eenwordingsstructuur. Ik zou er toch willen aan herinneren dat er nog periodes zijn geweest in de Europese eenmakingsgeschiedenis waarin de Europese constructie in een zware crisis is terechtgekomen. Dan denk ik bijvoorbeeld aan de late jaren 70 en de vroege jaren 80, toen

we de fameuze economische crisis hadden, met de bijna ondergang van de textielindustrie en de staalindustrie. Wanneer we die periode bekijken, moeten we toch wel vaststellen dat de economische situatie op dit moment veel minder ernstig is. Dat is toch de positieve boodschap. We zijn er toen in geslaagd die moeilijkheden uiteindelijk te boven te komen, ook voor een belangrijk deel dankzij de hulp van de Europese instellingen.

Wij moeten dan refereren aan de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal. Ik denk aan de inspanningen die indertijd werden geleverd door iemand als de heer Davignon, om een staalprogramma op het getouw te zetten. Ik verwijs ook naar wat de heer Sapir hier heeft gezegd over het Europees eenheidsprogramma, dat toen werd opgestart. Europa heeft ons toen dus geholpen om al die zware crisissen te boven te komen.

Een ander element dat ik kort wil uitdiepen, is het probleem van de instrumenten, het probleem dat Lissabon over te veel gaat en te weinig over duidelijke doelstellingen. Ik zou toch wel een lans willen breken om in de toekomst meer naar de overheid zelf te kijken. Waarom? Op de verschillende benchmarks die in het Lissabonprogramma naar voren worden geschoven, zoals de werkgelegenheidsgraad en de doelstelling inzake research en development, kan de overheid slechts gedeeltelijk inspelen. Uiteindelijk zijn het de bedrijven die werkgelegenheid moeten creëren en veel minder de overheid. Het zijn ook de ondernemingen die in grote mate de R&D-inspanningen moeten leveren. Daarom moeten wij nagaan welke elementen de overheid zelf kan beïnvloeden en voor welke elementen ze zelf verantwoordelijk is.

Dan denk ik aan een van de elementen die in de Lissabonstrategie vaak onder de mat wordt geveegd, namelijk de doelstelling van de reduction of red tape to promote entrepreneurship. Ik beperk het niet alleen tot de reductie van red tape voor het ondernemerschap, maar bepleit een algemene dynamisering van de overheidsinstellingen. Hoe kunnen wij dat realiseren? Door elementen die vroeger in het Europese eenheidsproces naar voren werden geschoven, zoals de benchmarking, opnieuw van onder het stof te halen. Als lidstaat van de Europese Unie moeten wij ons dus voortdurend afvragen hoe lang een procedure in ons land duurt in vergelijking met alle andere Europese lidstaten. Dat hoeft ook geen ijzeren wet te zijn: er kunnen ook redenen zijn waarom een procedure langer

duurt in ons land dan in andere landen, of omgekeerd. Dat zou dan wel allemaal moeten worden uitgelegd, ook aan de civil society. Dit is belangrijk in het Europees proces, dat ook het Europees Parlement en de Europese burger daarbij wordt betrokken.

Het gaat niet alleen over de snelheid van procedures, maar ook over de efficiëntie van onze instellingen. Wij moeten ons durven af te vragen hoe elk departement scoort ten opzichte van het Europese gemiddelde, hoe scoren wij ten opzichte van de best presterende Europese administratie op dat moment. In die zin wil ik toch pleiten voor een veralgemening van wat ondertussen, onder druk van de Europese Centrale Bank, bij de centrale banken gebeurt.

De centrale banken worden regelmatig tegenover mekaar gewogen en afgerekend op hun relatieve efficiëntie, hun relatieve output ten opzichte van gelijkaardige instellingen. Ik denk dat we dat principe veel meer moeten uitbreiden naar alle geledingen van de overheid, zodat er ruimte komt om onze overheid te dynamiseren. Immers, ook instellingen zijn een belangrijk element in de toekomstige en heersende concurrentiestrijd, en daar wordt volgens mij veel te weinig naar gekeken.

Mijn tijd is op. Ik dank u allemaal voor uw aandacht.

De **voorzitter**: Professor Sleuwaegen, professor aan de KULeuven en specialist in managerial academics, heeft het woord.

01.04 Leo Sleuwaegen: Goedemorgen, ik sluit mij graag aan bij mijn collega's die al hun waardering hebben uitgedrukt voor deze prachtige conferentie over dit belangrijke thema. Ik wou ook de inleider bedanken voor de zeer interessante bijdrage en de heel pertinente vragen die zij stelde op het einde van haar bijdrage.

Mijn bedoeling was om daar kort op in te gaan om het debat misschien verder te kunnen helpen in de uitwerking. Haar eerste vraag luidde in welke mate de Lissabonagenda kan bijdragen tot beleidsinnovatie en in welke mate dat ook gebeurt. Ik denk dat het belangrijkste is – en daarom ben ik zeer blij dat André Sapir dat zeer goed heeft uiteengezet – dat de wereld zodanig is veranderd en dat er zoveel nieuwe veranderingen op til zijn die maken dat steeds meer landen de nood voelen om te veranderen en dat er heel wat beleid ontstaan is dat met mekaar in concurrentie is gekomen. Ik denk dat er heel wat

beleidsconcurrentie is op dit ogenblik tussen de verschillende landen, die maakt dat er meer innovatie tot stand komt. Ik zie de innovatie meer als het resultaat van de beleidsconcurrentie dan wel als het gevolg van de Lissabonagenda.

De Lissabonagenda is belangrijk in die zin dat wij in een Europese en voor de meeste landen in de euro-unie leven en dat betekent dat er coördinatie nodig is. Ik denk dat de belangrijke bijdrage van de Lissabonagenda erin bestaat dat wordt geprobeerd te vermijden dat al dat beleid niet tot grote negatieve externaliteiten leidt voor andere landen. Er is coördinatie nodig, wil men niet te veel politiek ontwikkelen die erop is gericht voordeel te halen ten nadele van het andere land. Daar denk ik is een belangrijke bijdrage geleverd door de Lissabonagenda, waarmee men probeert die coördinatie tot stand te brengen.

Een ander belangrijk aspect - en dit antwoordt op haar tweede vraag wat de value added op community level is - is natuurlijk dat de Lissabonagenda een belangrijk leerproces inhoudt. Benchmarking - dit werd door de vorige spreker zeer sterk benadrukt - maakt het mogelijk dat landen leren van mekaar en betere praktijken leren. De vraag is natuurlijk of we mekaar moeten imiteren of kopiëren. Ik denk dat het antwoord duidelijk neen is. Wat wel belangrijk is, is dat wij via benchmarking een beter inzicht kunnen krijgen in wat in welke omstandigheden werkt. Ik denk dat daar een belangrijke ruimte is voor beleidsinnovatie door nieuwe combinaties te zoeken. Ik denk beleidsinnovatie vooral moet gericht zijn op het zoeken van de juiste combinaties die, gegeven de institutionele eigenheid van elk land, kunnen werken. Dat betekent dat er op dat vlak meer werk nodig is, als ik een vorm van kritiek mag uiten. Het mag immers niet louter beperkt blijven tot die benchmarking en allerlei scores. Men wordt daar zowat wild van als men alle rapporten leest over hoe die landen scoren op al die verschillende dimensies. In het ene gaat België op nummer 2 staan en op het andere staat het op nummer 10. In een ander rapport staat het maar op 15. Ik denk dat het allemaal een beetje achterhaald is om zulke rankings te maken. Willen we vooruitgang boeken, dan is het veel belangrijker om te kijken aan de hand van benchmarking van de indicatoren waar bijdragen kunnen worden geleverd en waar nieuwe combinaties mogelijk zijn.

Ik denk dat ieder land moet zoeken naar de meest geëigende combinatie voor de eigen problematiek en institutionele omgeving, wil het daarin

succesvol zijn.

Voorts vroeg zij zich af in welke mate de member states er meer bij betrokken zouden moeten zijn en hoe we de accountability van de member states kunnen verhogen. Dat werd mooi verwoord in de paper Last Exit to Lisbon van de hand van collega Sapir, waarnaar al werd verwezen. Die maakt duidelijk dat de EU op dit ogenblik eigenlijk de rol van een coach in het proces op zich neemt. Zij probeert werkelijk te ondersteunen, te coördineren en de spill overs of oversijpelingsseffecten maximaal te benutten.

Ik kom, zoals de voorzitter al zei, uit een business school. Ik ben dus meer pragmatisch en meer op het bedrijfsleven gericht. Ik denk dat zoiets enkel kan werken als er een gezamenlijk visie en gedeelde waarden zijn in een organisatie, neem de EU. Ik denk dat er wat betreft een belangrijk probleem in schuilt. Op dit ogenblik zorgt de diversiteit ervoor dat het moeilijker en moeilijker is om met dezelfde visie en met dezelfde gedeelde waarden naar een beleid te gaan. Wil de coach succesvol zijn, dan is het belangrijk dat er meer werk van gemaakt om tot een gezamenlijke essentiële visie te komen. Daarin moeten we vooruitgang kunnen boeken.

Ten vierde vraagt zij in welke mate de civil society betrokken zou moeten zijn bij het proces. Wanneer we spreken van gezamenlijke visie en gedeelde waarden, dan is het nogal logisch dat men alle groepen erbij betrekt en dat die een meer adviserende rol kunnen hebben. Op dit ogenblik is het een beetje een ver-van-mijn-bed-show voor veel groeperingen en is de Lissabonagenda nogal onduidelijk. Ik denk dat meer transparantie en betere analyses ertoe zouden kunnen bijdragen om een beter debat met en advies van die verschillende groeperingen te krijgen. Ik denk dat op die essentiële nood te weinig ingegaan wordt, omdat men op dit ogenblik door de veranderingen die permanent op til zijn en de betere economische omstandigheden een beetje vergeet wat eigenlijk de fundamenteën en de nood tot verandering zijn.

Haar laatste vraag - ik wil het daarbij houden en ik probeer het debat een beetje mee op gang te trekken - is in welke mate er te weinig aandacht is voor sociale factoren en omgevingsfactoren. Zeker bij de herwerking in 2005, zijn in de nieuwe strategie de sociale en ecologische aspecten, die toch zeer sterk samenhangen met zo'n beleid, vooral een industrieel beleid, uitgewerkt naar technologie, naar verandering, naar herstructurering, naar de achtergrond verdwenen.

Het is duidelijk dat gelet op de context die collega Sapir zeer duidelijk schetste, wanneer Europa in een globale concurrentie zit, marktaandeel verliest en uitgedaagd wordt, iedereen natuurlijk onderzoekt hoe de economie in de eerste plaats weer op gang kan worden gekregen. De onderliggende gedachte die daarbij speelde was natuurlijk dat men alleen ecologisch en sociaal vooruit kan gaan als de economie ook beter gaat. Dat was de onderliggende idee. Men was daar min of meer nog altijd van overtuigd. Meer en meer voelen we echter dat er een ont koppeling moet komen tussen de economie, de economische groei en onze ecologische problemen. Dat beleid moet meer aandacht krijgen en de ont koppeling zou een speerpunt moeten worden van het beleid. Ik denk dat we in de toekomst moeten gaan naar wat wij vanuit ons bedrijfsjargon als een balance scorecard zouden voorstellen.

Dat is een meer evenwichtige boordtabel met indicatoren die de verschillende aspecten naast mekaar zet en tegelijk de interactie laat zien omwille van een betere ont koppeling en een beter beleid, waarbij de ecologische en sociale problemen dezelfde aandacht krijgen en waarbij men intelligente voorstellen maakt die inspelen op die drie verschillende aspecten: het economische, het sociale en het ecologische.

Ik zou het hierbij willen laten. Het is een korte reactie op die zeer interessante bijdrage, wat, zo dacht ik, ook mijn opdracht was. Ik heb ondertussen wel kunnen genieten van de bijdrage van mijn collega, die toch verder ging en ook meer naar het economische aspect keek.

Chairman: Professor Sleuwaegen, ik dank u. Het woord is thans aan professor Reinhilde Veugelers.

U bent on leave from the university. You are the economic advisor to the Bureau of Economic Policy Analysis of president Barosso. It is a mandate of 2 years, until next year, if I am correct. So the floor is yours.

01.05 Reinhilde Veugelers: Mijnheer de voorzitter, het wordt alsmaar moeilijker om na deze drie goede sprekers nog nieuwe punten aan bod te laten komen, maar ik zal het toch proberen.

In de plaats van het spel van naming and shaming van de Europese Commissie te spelen om de Europese Commissie ter verantwoording te roepen voor alles wat verkeerd gaat met de Lissabon-strategie, zou ik eigenlijk de focus willen verleggen van de Europese Commissie naar de

member states. Wij bevinden ons uiteindelijk in het Belgisch Parlement. Ik wil eigenlijk een enigszins andere doelstelling formuleren. De doelstelling van België zou eigenlijk moeten zijn om haar plaats in de knowledge-based economy op te bouwen, om onze toekomstige welvaart in een global knowledge-based economy veilig te stellen, niet omdat wij dat van de Europese Unie moeten doen, en ook niet omdat wij van de EU de meest knowledge-based economy in de wereld willen maken, maar omdat wij onze plaats in de global knowledge-based economy willen verankeren.

Waarom is het belangrijk dat wij die doelstelling in Europees verband via de Lissabon-strategie nastreven? Er is een aantal argumenten waarom wij dat beter op Europees niveau doen.

Ten eerste, als wij het samen doen, zal de oefening gemakkelijker zijn, omdat wij kunnen profiteren van oversijpelings effecten, zeker omdat het hier gaat om het creëren van nieuwe kennis in de knowledge-based economy; van kennis gecreëerd in andere landen als gevolg van hun actieprogramma's kan België ook profiteren. Dat vergt natuurlijk een zekere coördinatie. Als wij de programma's samen ontwikkelen, is daarvoor minder inspanning nodig. Dat is een van de redenen waarom wij het op Europees niveau moeten doen.

Ten tweede, bovendien is er ook het feit dat wij in toenemende mate in Europa geïntegreerd zijn. Daarom is coördinatie belangrijk. Elke actie die in een ander land wordt genomen, zal immers belangrijke effecten hebben op onze economie. Vanuit een sterkere marktintegratie is een grotere coördinatie dus sowieso nodig.

Een derde reden waarom het belangrijk is dat wij het samen op Europees niveau doen, is dat wij dan van het beleid van andere landen kunnen leren. Best practices: wat werkt er en wat werkt niet. Wij kijken heel vaak naar de Scandinavische landen. Waarom doen zij het beter? Er kan geleerd worden vanuit een Europese coördinatie.

Een vierde argument waarom wij dat in Europees verband zouden moeten doen, is omdat Europa zelf ook een aantal kritische beleidsinstrumenten heeft die belangrijk zijn bij het uitbouwen van een actieplan. Wij beschikken over belangrijke handelsinstrumenten. Het afspreken van bilaterale en multilaterale handelsovereenkomsten is heel belangrijk, omdat wij een open wereldeconomie tot stand moeten kunnen brengen. Een ander belangrijk instrument is het mededingingsbeleid

op Europees niveau, dat belangrijk is om een level playing field te creëren voor onze bedrijven op Europees niveau en wereldniveau. Tot slot is ook ons instrument van de internal market heel belangrijk, wat we ondertussen aan het reviseren zijn. Het heeft inderdaad misschien minder opgeleverd dan wij hadden verwacht, maar met de nieuwe revisie komt de focus ook meer te liggen op innovatie veeleer dan de verschillende reglementeringen. Bij rules based analysis van de internal market kijken we meer naar wat de effecten van de internal market zijn en waar nog kritische barrières moeten worden doorbroken. De internal market is dus ook een heel belangrijk instrument op Europees niveau, dat wij kunnen gebruiken om op nationaal vlak een actieplan te ontwikkelen.

Een vijfde reden waarom we dit in Europees verband moeten doen is dat Europa ook ondersteuning kan geven van dat beleid via budgetten, via financiering, via het gebruik van structurele fondsen, ook van sociale fondsen in aanpassingsstrategieën, via het gebruik van de middelen voor innovatie van de frameworkprogramma's en het community innovation program. Zelfs de fondsen voor agriculture kunnen belangrijk zijn als we denken aan biotech of biofuels. Dat zijn allemaal middelen die ook kunnen gebruikt worden in het uitbouwen van een actieplan.

Ten slotte, de laatste reden waarom we dat beter op Europees niveau in een Europese coördinatie kunnen doen is dat Europa ons ook kan helpen met het leveren van analyse en indicatoren voor benchmarking, niet enkel benchmarking binnen Europa met andere landen, andere regio's, maar ook buiten Europa met andere landen op de wereldkaart.

De case is gemaakt dat België eigenlijk zelf een knowledge based strategie moet hebben, een strategie gefocust op growth en jobs en dat men dat beter in een Europees kader doet omdat dan het ontwikkelen van die strategie op een efficiëntere manier kan gebruikt worden. De vraag is dan of de huidige Lissabon-strategie de beste strategie is om dat op Europees niveau te doen. Ik denk dat bij het initiële design van de Lissabon-strategie te veel top down is gebeurd en veel te breed. Vandaar was ze inderdaad niet het beste instrument voor elke member state om haar strategie aan te koppelen.

Ik denk echter dat de revised growth en jobs strategie die we ondertussen hebben voor een stukje toch in de juiste richting evolueert in termen

van aanpassingen. Ze is ten eerste al veel meer gefocust op groei en jobs, wat een duidelijke primaire doelstelling wordt en wat ook heel duidelijk de trade offs maakt met de andere doelstellingen. Het is dus niet zo dat environment of sociale dimensies niet belangrijk zijn maar in geval er trade offs zijn, worden die wel heel duidelijk expliciet gemaakt en wordt er een duidelijke rangorde in termen van groei en jobs gemaakt. Integendeel wordt in toenemende mate beklemtoond dat dingen zoals environment ook een mogelijkheid kunnen vormen voor Europa om groei te creëren via environmental innovations bijvoorbeeld.

Een tweede belangrijk element van de nieuwe Lissabon-strategie is dat ze toch veel meer bottom up is dan vroeger. Member states worden gevraagd om hun eigen doelstellingen, hun eigen Lissabon-doelstelling te specificeren en hun eigen actieplannen voor te stellen, wat ook heel belangrijk is want het is duidelijk dat elke strategie voor elk land anders zal zijn omwille van de grote heterogeniteit die we hebben binnen Europa, wat ook André Sapir al heeft aangeduid. Sommige landen zijn catch up landen en hebben duidelijk een andere strategie nodig, andere grote member states hebben een duidelijke overarching innovation strategie nodig terwijl kleinere landen een veel meer gefocuste innovatiestrategie zullen moeten ontwikkelen. Er is duidelijk heterogeniteit nodig. Vandaar dat die bottom up strategie heel belangrijk is.

Het proces van de national reform programs is misschien initieel ook wat stroef van start gegaan maar begint toch stilaan te werken. Spijtig genoeg zijn het vooral de beste leerlingen die ook het beste werk leveren op het vlak van de national reform programs, degenen die het misschien het minste nodig hebben. Het zijn degenen die het het meeste nodig hebben die nog het minst actief zijn. Geleidelijk aan – het is ook een proces dat wat tijd in beslag zal nemen – zien we toch dat er lichte verbeteringen zijn.

De open method of coordination begint stilaan zijn vruchten af te werpen. Als we kijken op het vlak van innovaties, het domein dat ik specifiek volg, zie ik dat de verschillende commissies die opgezet zijn binnen die open method of coordination inderdaad veel meer bottom up beginnen te werken. Het initiatief komt van de verschillende member states die rond bepaalde thematieken gaan samenwerken om uitwisseling van best practices te realiseren. Ik denk dat het heel belangrijk is dat het werkelijk bottom up initiatieven zijn die in die open method of

coordination aan bod komen.

Wat ik nog zie als een belangrijk probleem is eigenlijk de grote versnippering tussen de verschillende beleidsdomeinen, ook in die open methods of coordination. Die worden nog te veel per individueel beleidsdomein opgezet, zoals bijvoorbeeld rond innovatie, onderwijs, economie, tewerkstelling, en er wordt te weinig crossdisciplinair gewerkt. Dat geldt zowel op het niveau van de Europese Commissie met de open method of coordination maar het is ook een probleem dat zich binnen de verschillende member states afspeelt. Er is nog te weinig coördinatie tussen de verschillende beleidsdomeinen, coördinatie die nochtans heel belangrijk is voor het succes van een nationaal actieplan voor growth en jobs. Dat zijn mijn voornaamste punten.

De **voorzitter**: De laatste spreker is mevrouw Tinne Heremans, aspirant bij het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek Vlaanderen aan het Instituut Europees Recht van de Katholieke Universiteit Leuven.

Mevrouw Heremans, u hebt een master van Cornell en u was een fellow van de B.A.E.F. na briljante studies aan de KU Leuven. Nu bent u doctoranda.

01.06 Tinne Heremans: Mijnheer de voorzitter, na deze eminente economistensprekers zou ik als jurist een aantal juridische kanttekeningen willen plaatsen bij de interessante vragen die door professor Chang gesteld werden. Na mij zal professor Lenaerts daar nog enkele diepere uitweidingen aan toevoegen.

Ik begin met de vraag of er effectief een noodzaak of een nut is voor een optreden op Europees niveau. Als jurist denk ik dan uiteraard aan wat de optimale bevoegdheidsverdeling tussen de lidstaten en de Europese Unie zou moeten inhouden. Dat houdt dan twee aspecten in, namelijk wat is de bestaande bevoegdheidsverdeling en op welke wijze dienen die bevoegdheden uitgeoefend te worden in een multi-level governance systeem zoals Europa op dit moment is.

Het basisartikel in het Europees gemeenschapsverdrag met betrekking tot deze materie is artikel 5. Daarin staat onder andere het beginsel van attributie van bevoegdheden en ook het subsidiariteitsprincipe.

Het beginsel van attributie van bevoegdheden

plaatst een belangrijk theoretisch uitgangspunt, met name dat de Europese Gemeenschap alleen beschikt over toegewezen bevoegdheden en dat de rechtsbevoegdheid bij de lidstaten berust. Concreet betekent dit dus dat de Gemeenschap slechts bevoegd is indien dat expliciet of impliciet in een verdragsartikel wordt bepaald, indien er dus een rechtsgrond aanwezig is.

Uiteraard zit daar ook een catch in, de zogenaamde impliciete bevoegdheden waardoor de Gemeenschap wel degelijk in staat is om ook verder uit te breiden op basis van die expliciete bevoegdheden waar nog aanvulling nodig is.

Niettemin is het toch belangrijk om dit uitgangspunt te benadrukken, namelijk dat het uitgangspunt van het verdrag zeker geen ongeremde centralisatie en zeker geen alles-op-Europees-niveaubeleid is.

Concreet voor het Lissabonproces is belangrijk om eraan te herinneren dat de oorspronkelijke bevoegdheidsverdeling de Gemeenschap voornamelijk bevoegdheden toekende voor het creëren van een gemeenschappelijke markt en dat de lidstaten traditioneel bevoegd bleven voor alle meer traditionele domeinen zoals sociaal beleid en werkgelegenheidsbeleid.

Het werd echter snel duidelijk dat zo'n concrete beleidsafbakening eigenlijk onrealistisch is in die zin dat er steeds spillovers zullen plaatsvinden en dat de Gemeenschap dus ook verplicht is om op bepaalde andere, meer gevoelige domeinen bepaalde maatregelen te nemen. Dat werd dan uiteindelijk ook expliciet neergelegd door een aantal bevoegdheden toe te kennen aan de Europese Gemeenschap in flankerende beleidsdomeinen zoals bijvoorbeeld de werkgelegenheid en het sociaal beleid. Die bevoegdheden zijn echter steeds zeer beperkt en nauw omschreven gebleven. Het is dus duidelijk dat in de Lissabonmateries de bevoegdheid van de Gemeenschap beperkt is.

Die bevoegdheden worden daarenboven dan nog meer beperkt door de inbreng van het subsidiariteitsprincipe, een tweede belangrijk beginsel dat de manier waarop de Gemeenschap haar bevoegdheid uitoefent, beheerst. De Gemeenschap kan namelijk slechts haar bevoegdheid uitoefenen indien dat niet beter op het niveau van de lidstaten kan gebeuren en indien zij efficiënter kan optreden op centraal Europees niveau.

Dat weerspiegelt zich ook in het type van

instrumenten die de Europese Gemeenschap idealiter moet hanteren, zoals bijvoorbeeld de voorkeur van richtlijnen boven verordeningen en zoals eventueel de zogenaamde open method of coordination die toch meer ruimte lijkt te laten voor nationale diversiteit en een kleinere rol aan de Europese Gemeenschap zelf toekent.

Dat de analyse of de concrete beoordeling of het subsidiariteitsprincipe gerespecteerd wordt, blijft uiteindelijk een politieke beoordeling, idealiter vanuit meer theoretische economische inzichten. Ik laat dat graag over aan de aanwezige economen. Het is belangrijk om te herinneren dat het wel degelijk in het verdrag is opgenomen dat de Europese Gemeenschap in al haar acties rekening moet houden met het subsidiariteitsdenken.

Indien men er dan vanuit zou gaan dat een Europees optreden wel degelijk nut heeft en dat het wel degelijk belangrijk is om iets gezamenlijks te ondernemen, blijft dan nog de vraag of de zogenaamde open method of coordination die toch wel centraal staat in de Lissabonstrategie, wel degelijk een goed evenwicht tussen de nationale diversiteit enerzijds en het belang van coördinatie anderzijds tentoonspreidt en of dit wel ertoe leidt dat de Europese Unie die added value kan realiseren die zij zou moeten kunnen realiseren. Het is duidelijk dat de open method of coordination een oplossing was voor de vrees van de lidstaten om in deze gevoelige materies een Europees optreden binnen te halen.

Niettemin zou ik daar toch twee vraagtekens bij willen plaatsen, namelijk ten eerste, zoals reeds aangehaald door de spreker: de democratische legitimiteit staat zeker ter discussie. Er is in quasi geen rol voor het Europees Parlement voorzien. Eventueel een consultatie in sommige domeinen, maar zeker is ook niet bepaald welke modaliteiten daartoe belangrijk zijn en vervuld moeten worden. Anderzijds, indien men de legitimiteit niet daar kan halen, is er de zogenaamde output legitimacy. Is daar dan aan voldaan? Levert deze methode wel degelijk resultaten? Is een Europees optreden op die wijze dan gerechtvaardigd? Het is duidelijk dat door het ontbreken van juridische afdwingbaarheid en het vrijwel ontbreken van andere sancties dat dit een zeer moeilijke kwestie is geworden.

Dan rijst de vraag of de open method of coordination eventueel andere troeven in huis heeft die zouden kunnen bijdragen tot die legitimiteit en effectiviteit. Het is reeds aangehaald: oorspronkelijk waren voornamelijk politologen zeer enthousiast over deze methode,

omdat men geloofde dat dit een nieuwe soort van participatieve democratie met zich mee zou brengen, waarin meerdere belangengroepen of civil society actors zouden kunnen deelnemen aan het hele besluitvormingsproces. In realiteit is dat echter duidelijk een zeer wisselend succes gebleven in verschillende landen en in verschillende beleidsdomeinen. Het is nog maar zeer de vraag of die legitimiteitsvereiste vervuld lijkt te zijn.

Anderzijds blijft dan de vraag of die methode ook effectief leidt tot resultaten. Zoals reeds door de economen aangehaald, is dat ook zeker voor discussie vatbaar. Het idee van een natuurlijk leerproces is zeker boeiend en is zeker bewonderenswaardig, maar zonder de nodige drukkingmiddelen als peer pressure en benchmarking en eventueel naming and shaming lijkt dat toch een beetje een verre illusie te zijn.

Tot slot zou ik nog even willen toevoegen: hoe zouden we die open method of coordination eventueel kunnen versterken buiten de reeds aangehaalde elementen als het toevoegen van financiële incentives of het toch opnieuw invoeren van meer peer pressure en benchmarking. Vanuit juridisch perspectief lijkt het alleszins interessant om toch in een meer algemene verdragsbasis te voorzien voor die open method of coordination. Men heeft er ook lang over gediscussieerd in de conventie tot vaststelling van de Grondwet voor Europa. Wat zou de toegevoegde waarde daarvan kunnen zijn? Waarschijnlijk misschien vrij beperkt, maar in die zin zou men eventueel wel de vereiste participatie van civil society iets meer institutioneel kunnen vastleggen en zou men alleszins meer transparantie kunnen vereisen. Eventueel zouden die beperkte procedurele eisen die toch wel belangrijk zijn voor het uiteindelijke resultaat en de zogenaamde legitimacy van het hele proces misschien wel onderworpen kunnen worden aan een beperkte rechterlijke controle.

Ik laat het graag daarbij en laat het woord aan professor Lenaerts.

01.07 Koen Lenaerts: Mijnheer de voorzitter, hier is een belangrijk woord gevallen: de Unie als coach van lidstaten en indirect van actoren op het terrein, die de Lissabonstrategie moeten laten werken. Daarmee roept men een enorm verwachtingenpatroon op, namelijk dat de Unie eigenlijk uitgerust is met de instrumenten, de bevoegdheden, de besluitvormingsprocedure, de afdwingingsmechanismen enzovoort, om een resultaat neer te zetten dat in 2000 in het vooruitzicht is gesteld.

Het is echter duidelijk dat de Unie niet aldus uitgerust is. De bijdrage van Tinne Heremans heeft dat wat juridisch-technisch duidelijk gemaakt. Ik zou vooral, ook met het oog op het debat, de nadruk willen leggen op het onderscheid tussen, enerzijds, de communautaire methode - dat is de politieke besluitvormingsmethode - en de juridische en gerechtelijke afdwingingsmethode, die sinds de jaren 50 tot stand is gekomen en, anderzijds, de open coördinatiemethode.

De klassieke communautaire methode is een methode van besluitvorming en afdwinging. Ze berust op de Raad, normaal beslissend met gekwalificeerde meerderheid, vertegenwoordigers van de lidstaten dus, alsook op de directe input van het Europees Parlement in codecisie. Het betreft dus een procedure die, gezien de eenheid in verscheidenheid van de Europese Unie, tegelijk relatief efficiënt en relatief democratisch is.

Anderzijds is er de fameuze open coördinatiemethode, die eigenlijk bottom-up politiek gegroeid is, nauwelijks gecodificeerd is en heel sympathiek klinkt. Men gebruikt dan zware, politologische termen als participatorische of participatieve democratie. Habermas en deliberative democracy komen in beeld. Political scientists go wild. Ik vind dat zeer goed, maar voor de vrouw en de man in de straat komt het aan op delivery. De Unie lijdt wat dat betreft aan delivery deficit. Wanneer men het door die bril bekijkt, dan moet men oppassen met de open methode van coördinatie, want, zoals professor Sapir goed heeft uitgedrukt in het stuk waarnaar reeds meermaals verwezen werd, de Unie kan enkel coachen. Gemeenschappelijke visies, waarden, doelstellingen, het klinkt allemaal heel goed, maar dat is normaal iets wat door een wetgever tot stand wordt gebracht. Hier komt dat in een soort vrijwillige uitwisseling. Het is het beste wat men heeft.

Concreet, alles wat met de interne markt te maken heeft, is hard law. Alles wat met mededingingsrecht te maken heeft, is hard law. Dat komt bij ons in het hof van justitie. Dat zijn zaken die bijdragen tot de Lissabonstrategie, maar die afhangen van de klassieke communautaire methode. Wat nu niet tot klassieke communautaire methode behoort – ik heb het nog niet horen vermelden –, is de fiscale en sociale harmonisatie. Een level playing field heb ik wel horen vermelden als term, maar een level playing field is niet alleen het wegnemen van interne grenzen aan de binnenmarkt met vrij verkeer van personen, goederen, diensten en kapitalen. Een

level playing field is een sociale bescherming, die in heel Europa als level playing field geldt, als het minimum waar lidstaten aan kunnen verbeteren, zodat lidstaten elkaar geen concurrentie kunnen aandoen op de rug van een soort underbidding, wat sociale bescherming betreft.

Wie sociale bescherming zegt, zegt ook fiscale harmonisatie tot op een niveau dat noodzakelijk is om die politiek te voeren. Denk maar aan de vennootschapsbelasting, die in bepaalde lidstaten bijna niets voorstelt en in andere lidstaten tot problemen leidt.

Dat zijn allemaal zaken die onder de communautaire methode zouden moeten worden behandeld. Hoezeer ik in een ander verband voor de Grondwet voor Europa ben - dat zal vanmiddag nog blijken tijdens het debat in de institutionele werkgroep -, moet ik wel erkennen dat de Grondwet voor Europa een ontgoocheling geweest is op het vlak van de toepassing van de communautaire methode op fiscaliteit en op sociale bescherming. Dat kan men met de open methode van coördinatie niet echt compenseren, omdat het gaat om soft law, naming, shaming, peer review, benchmarks en andere, meestal Engelse, termen, die iedereen op een eigen manier verstaat.

De open methode van coördinatie is natuurlijk goed, als wij echt niets anders hebben, maar het kan niet in de plaats komen van de communautaire methode in verband met de kerngebieden van Europees beleid, waar Europa als coach moet worden uitgerust met de instrumenten om die coachtaak werkelijk hard te kunnen maken.

Mijnheer de voorzitter, ik zal het, ietwat provocatief, hierbij laten.

Le président: Merci beaucoup, professeur Lenaerts. Je ne vous avais pas présenté mais je crois que vous êtes bien connu comme juge à la Cour de justice et professeur à la KUL. C'est dans cette deuxième qualité que vous êtes ici.

Je vous remercie d'avoir rappelé ce que beaucoup de juristes pensent de la soft law et de la méthode ouverte de coordination dans le contexte communautaire.

Nous avons maintenant environ trois quarts d'heure de débat. Je donnerai la parole à qui la demande. Je crois que nous ne manquons pas de sujets de réflexion sur les objectifs, leurs ambitions éventuelles, sur les instruments, sur ce

qui a été réalisé ou sur la réforme entreprise en 2005.

01.08 Question: Monsieur le président, mon nom est Daniel Spoel. Je suis administrateur du Forum permanent de la société civile. Je vais donc essayer, au nom de la société civile, de réagir aux différentes présentations qui ont été faites.

La première constatation que nous faisons, en tant que société civile, est qu'il n'y a malheureusement plus de pilote dans l'avion. La Commission qui, sous la présidence de M. Delors, donnait des lignes de conduite générales ne joue plus son rôle de pilote maintenant. Or, comme l'a très bien souligné le professeur Lenaerts, nous avons besoin d'un pilote, non seulement pour les questions fiscales et sociales mais aussi pour les questions environnementales. Il nous paraît tout à fait impensable de parler de marché et de marché intérieur inachevé si on ne lie pas les questions qui sont purement économiques dans une globalisation financière à des questions environnementales et fiscales. Pour ce faire, nous avons besoin de réformes institutionnelles parce que la Commission à 27 est quasiment paralysée.

Nous attendons avec impatience que le Conseil élargisse aussi la codécision au Parlement pour revoir le Traité actuel. Nous n'arriverons à rien si on ne donne pas de la légitimité et si on laisse dans les seules mains du Conseil les décisions qui devraient appartenir à l'ensemble des citoyens et des peuples européens car nous assistons actuellement à une compétition inter-étatique qui est tout à fait néfaste à la construction européenne et à la méthode communautaire.

Le président: Je vous remercie pour cette observation qui relève plutôt du débat sur la réforme institutionnelle que nous devons avoir cet après-midi. Mais il est inévitable que cette question revienne pour tout sujet. Quelles institutions, pour faire quoi? Les deux aspects doivent nécessairement être toujours présents à notre esprit. Vous avez plaidé en faveur du renforcement de la codécision, c'est ce que fait le Traité constitutionnel. On pourrait encore améliorer la situation mais il y a déjà un progrès certain en ce qui concerne la codécision dans le Traité constitutionnel.

01.09 Question: Monsieur le président, je m'appelle Joseph Meyer. Je suis membre du Parlement de la Communauté germanophone. Je voudrais prolonger ce que l'orateur précédent vient de dire ainsi que ce que le professeur Lenaerts a dit.

Il y a un aspect que beaucoup d'économistes ne considèrent pas: il y a un élément automatique dans nos pays industrialisés, mais aussi de par le monde, qui fait qu'il y a une transition, une répartition des richesses qui émanent de 80% de la population vers une minorité, qui détient ces richesses. C'est notre système monétaire d'intérêts et d'intérêts composés. Un automatisme se produit. Beaucoup d'entre nous épargnons un peu d'argent, le plaçons, par exemple dans un fonds de pension, et nous nous satisfaisons des 5% ou 7% d'intérêts que nous recevons. Mais nous ne nous rendons pas compte que ce faisant, un automatisme se crée. Je regrette un peu que cet aspect n'ait pas été abordé par les intervenants. Peut-être que cela pourra encore se faire cet après-midi.

Le président: Je vous remercie. Nous allons maintenant enregistrer les questions et le professeur Chang répondra à trois d'entre elles, même si notre débat d'aujourd'hui ne concerne pas nécessairement la justice fiscale.

01.10 Vraag: Mijnheer Sapir, ik begrijp uw vaststelling om een nieuw economisch en sociaal model te implementeren in Europa niet zo goed. Ik vraag mij af welk model dat dan moet zijn. Bedoelt u terugkeren of vooruitgaan?

Ik heb nog een vraag aan professor Veugelers. In welke mate start die strategie met onderwijs? Is het niet precies de zwakte van de Lissabondoelstellingen dat ze niet voldoende gestipuleerd zijn? Elke strategie voor elk land is anders. Hoe ziet zij dat precies?

01.11 Vraag: Mijn naam is Robert Verschoten, voorzitter Europees EU-Informatiecentrum.

Mijn vraag is gericht tot de verschillende sprekers. Ik heb niet gehoord dat er ergens een behoefte is om via een economische regering voor Europa - wat die ook inhoudt - het hele probleem van de strategie van Lissabon op te lossen. De strategie van Lissabon is immers maar één programma. Wanneer wij het hebben over de invulling van een economische regering van Europa, dan is dat een benadering die ruimer is en niet de beperking heeft van een programma of een agenda van Lissabon, hoeveel we die ook mogen veranderen.

Het feit blijft dat men een instrument moet ontwikkelen. Dat is veel belangrijker dan een toevallig programma dat u nu heeft. Dat is wel belangrijk en gaat uiteraard wel naar de kern. We weten echter goed genoeg dat in Europa de

problemen zo evolutief zijn dat ook Lissabon over twee tot drie jaar opnieuw op de leest zal moeten.

Ik wil ervoor pleiten dat we in onze beschouwingen ruimte zouden maken voor een Europese regering voor Europa, die veel ruimer kan werken dan het programma van Lissabon met zijn beperkingen.

01.12 Vraag: Mijn naam is Marianne Thyssen en ik ben Europees parlements lid voor CD&V.

De sterkte en de zwakte van het hele Lissabonproces werden hier vanochtend heel goed in de verf gezet. Dat is iets waarop wij in het Europees Parlement altijd botsen. Ook al hebben we daarin niet zoveel te zeggen, we volgen het wel op en we volgen de wetgevende elementen daaruit heel goed op.

Ik ben blij gehoord te hebben van professor Sapir dat wij een beetje positief mogen zijn na de midterm review: we zien dat de lidstaten tenminste toch al de procedures volgen en we kunnen vandaag toch spreken van een economische opleving.

Wij hebben ook kennisgemaakt met de institutionele beperkingen op Europees vlak die ons beletten om meer te doen dan op dit ogenblik gebeurt. Tegelijkertijd botsen we op een gebrek aan delivery bij de lidstaten. We zouden kunnen verwachten dat de lidstaten afstand willen doen van een en ander om het aan Europa toe te vertrouwen, maar dat weigeren ze. We zitten dus in een vicieuze cirkel. De Grondwet kon een beetje helpen. We zullen zien wat daarvan uiteindelijk komt.

Ik wil nog een derde element inbrengen waarvan ik mij afvraag of het niet wat kan helpen. Wanneer we het hebben over een gebrek aan delivery en onvoldoende resultaten, voel ik ook heel veel gebrek aan moed. Men kan spreken van een gebrek aan visie, maar ook van een gebrek aan moed.

Ik denk dat dat veel te maken heeft met het gebrek aan communicatie. De mensen hebben veel vragen bij de globalisering. Lissabon is een antwoord daarop, of zou dat moeten zijn. Heel weinig mensen leggen echter de link tussen die twee. Wanneer zij iets horen van het Lissabonproces, zien ze alles als een bedreiging, terwijl het precies een oplossing is. Het Lissabonproces moet een antwoord zijn op de vragen van de mensen. Die boodschap wordt niet overgebracht.

Wij communiceerden indertijd heel goed, toen wij halfweg de jaren '80 de interne marktfilosofie of projecten invoerden. De mensen waren toen behoorlijk enthousiast. Ook toen wij de euro invoerden, brachten wij de invoering goed over. Bij de uitbreiding van de Europese Unie was de communicatie heel slecht, wat een keerpunt was. Nu, met het Lissabonproject, communiceren wij ook veel te weinig.

Denken de economen en juristen in de zaal en de deskundigen die rond Lissabon ernstige studies maken, dat een betere communicatie het project tot een beter resultaat kan brengen dan wanneer wij op een slechte manier blijven communiceren, zoals wij nu doen.

01.13 Vraag: Mijn naam is Georges Van Sweevelt. Ik ben lid van een aantal onderwijsorganisaties, maar ben ook in het algemene, Europese beleid geïnteresseerd.

Ik was vooral gecharmeerd door de kritiek en het scepticisme rond de "Open Method of Coordination"*, vermits ik in het begin als een naïeveling dacht dat het een prachtige manier was om de democratie te versterken en vooral om participatie button-up ingang te doen vinden.

Tot mijn grote spijt zijn mijn ervaringen anders. Ik zie immers dat de hele procedure wordt overruled door de geweldige lobbying die al dan niet legaal bij de Europese ambtenarij gebeurt, bijvoorbeeld om bepaalde beslissingen door te drukken. Sinds een aantal jaren hebben zich rond en in Brussel honderden, zoniet duizenden instellingen gevestigd, die uitsluitend tot doel hebben het beleid – weliswaar betaald of met een aantal doelstellingen – naar hun interessewereld om te buigen. Dat staat toch in schril contrast met de participatie die wordt verwacht van het werkveld, van de werkvloer en van een aantal organisaties die niet direct met het economische aspect of met hun eigen interesses bezig zijn.

Mijnheer de voorzitter, het tweede punt dat ik wil aanhalen, is de rol van het Europees Parlement, waarover hier tot nu toe niet veel werd gezegd. De kwestie moet nochtans een plaats in het debat vinden. Ik zie immers regelmatig dat de MP's van het Europees Parlement hun ding komen doen, wanneer zich een incident voordoet. Echter, inzake het dagelijkse beleid en inzake de wijze waarop zij bezig zijn, zeker naar aanleiding van het afkeuren van de Europese Grondwet, is het een ernstig probleem dat wij de rol van de parlementariërs niet visueel kunnen maken en

uitleggen aan de bevolking wat er dagelijks gebeurt, dus niet enkel wanneer er een incident is. Waarmee zijn zij dag in dag uit bezig? Dat is een lacune.

Ik zou over voornoemd probleem de opinie van de beleidsmakers ter zake willen.

Le **président**: Un certain nombre de questions ayant déjà été posées, je voudrais, avant de poursuivre, demander au professeur Veugelers de bien vouloir répondre à la question sur l'éducation.

01.14 Reinhilde Veugelers: Ik vind het vooral heel belangrijk dat de member states zich veel meer verantwoordelijk voelen voor het feit dat het ontwikkelen van een Lissabonstrategie uiteindelijk in hun eigen belang is. Het is ook heel belangrijk dat zij kunnen nadenken over wat voor hen de beste instrumenten zullen zijn om die strategie te ontwikkelen, gegeven dat ze ook hun eigen specifieke kenmerken hebben. Dat moet dus in rekening gebracht worden. Dat is ook logisch vanuit het subsidiariteitsprincipe.

Wat onderwijs betreft, onderwijs is een heel belangrijke component van de Lissabon-strategy omdat we uiteindelijk het juiste human capital moeten hebben dat de aanpassingscapaciteit zal bepalen. Wat dat dan specifiek inhoudt, hoe we dat vanuit het onderwijs moeten aanpakken, zal afhankelijk zijn van verschillende landen. In Scandinavië en Finland is er al een zeer sterk ontwikkeld onderwijsbeleid. Daar is dat dus een minder belangrijke component. Voor andere landen is het heel belangrijk dat er nog belangrijke hervormingen gebeuren in het secundair en vooral ook in het tertiair onderwijs. Uiteindelijk moet elk land voor zichzelf kunnen bepalen waar de belangrijkste klemtonen moeten gelegd worden voor dat onderwijs.

Ook het linken van onderwijs aan de vraag vanuit maatschappelijke objectieven – onderwijs dichterbij de maatschappij brengen – is een heel belangrijke component, maar opnieuw hangt dat zeer sterk af van waar een individueel land staat, waar specifiek de belangrijkste klemtonen moeten gelegd worden. Daarom vind ik het ook heel belangrijk dat het proces veel meer bottom-up komt vanuit de landen zelf, die zelf beter kunnen uittekenen waar de klemtonen moeten liggen. Desondanks is het heel belangrijk dat zij dat doen binnen een Europees kader, vanwege alle voordelen die ik heb aangehaald. Ook op het vlak van onderwijsbeleid kan hen dat helpen.

Le **président**: Les problèmes de communication ainsi que la visibilité du rôle du parlement ont été évoqués. L'un de nos experts voudrait-il réagir à ce sujet?

Prenons la stratégie de Lisbonne et de la méthode ouverte de coordination. Vu qu'il ne s'agit pas d'une procédure de décision du "hard law" - procédure classique du droit communautaire -, le parlement européen ressent une frustration certaine. Là où il se montre actif, c'est lorsqu'il dispose de pouvoirs de codécision. En l'occurrence, nous ne pouvons pas dire qu'il ne se fait pas entendre. Dans le débat sur la directive sur les services, dite "Bolkestein", le parlement a été un vrai protagoniste, en vertu des règles existantes. Ce fut aussi le cas pour le règlement "REACH", relatif aux industries chimiques et aux recherches biogénétiques. C'est la preuve que de vrais débats ont lieu quand la codécision est exercée.

01.15 Koen Lenaerts: Mme Thyssen veut réagir sur l'aspect du Parlement européen.

01.16 Vraag: Dank u, professor Lenaerts. Dank u, voorzitter. Ik voel mij toch wel geroepen. Ik denk dat ik het enige Europees parlamentslid ben dus ik zal maar spreken namens het Europees Parlement.

Wij doen wat we kunnen op het vlak van de Lissabon-procedure enerzijds in de manier waarop we werken en, anderzijds door de inhoud van wat we proberen te produceren.

Ten eerste, de manier waarop we werken. Sinds we de midterm review gehad hebben in 2005 is in het Europees Parlement een groep opgericht van 33 europarlementsleden met vertegenwoordigers van elke fractie die de Lissabon-procedure opvolgt en af en toe een seminarie organiseert. Wij nodigen ook de bevoegde commissarissen uit. Wij proberen op die manier het proces goed op te volgen, onze mening daarover te formuleren en waar we kunnen daartoe een bijdrage te leveren. Wij ondervragen ook de leden van de Raad en de Commissie vóór de Lentetop. Wij ondervragen ze nog eens nadien. Daar waar wij niet in het plaatje voorzien zijn als optredende instelling kunnen wij niet optreden. In die open-coördinatiemethode is er inderdaad weinig plaats voor ons maar wij trekken zo veel mogelijk naar ons toe zodat we zeker niet aan de kant blijven staan.

Ten tweede, veel belangrijker nog is de vraag wat Lissabon is. Wij hebben hier gezien wat de doelstellingen zijn en wat de methodes zijn.

Verschillende mensen hebben ook verwezen naar wetgeving. Er is een Europees luik – dat is door een van de proffen goed gezegd – en een opdracht aan de lidstaten. Sinds de midterm review – Lissabon II zoals het hier werd genoemd – hebben wij twee duidelijke sporen getrokken en weet iedereen beter dan in de eerste helft van dit proces wat hem te doen staat. Europa weet dat ook. Ik denk dat dit in de Europese Commissie echt een sleutelthema is waaraan keihard wordt gewerkt. Er zijn heel veel wetsvoorstellen hangende. U hebt zelf de dienstenrichtlijn genoemd. Wat heeft het Europees Parlement ter zake gedaan? Heel veel denk ik. Wij hebben dat gekeerd. Wij hebben daar een socialere dienstenrichtlijn, een aanvaardbare dienstenrichtlijn van gemaakt maar wel een dienstenrichtlijn die wij nodig hadden. Sommigen wilden ze weg maar wij hebben ervoor gezorgd dat wij er een hebben en dat ze ook aanvaard wordt door de mensen. Wij hebben het REACH-proces chemische stoffen gekend. Er is heel veel interne-marktwetgeving op komst. Ik denk dat wij dit ook moeten betrekken in dat Lissabon-proces en dat is ook wat wij systematisch doen. Wij zeggen wat bij Lissabon hoort waardoor het prioriteit moet krijgen. Wij proberen in het Parlement, als wij wetgevende dossiers krijgen die passen in dat kader, om heel goed inter-institutioneel samen te werken om het proces te verkorten en de besluitvorming zo snel mogelijk op poten te krijgen om er de economische en sociale resultaten van te krijgen die wij wensen.

Ik denk dat wij niet kunnen zeggen dat wij aan de kant staan. Er wordt keihard gewerkt maar binnen de instrumenten die in onze handen liggen. Wat voor het overige het Europees Parlement betreft, meen ik dat wij alleen in de aandacht komen als er incidenten zijn zoals iemand aan de overkant net zei. Helaas is dat al te vaak het geval. Wij communiceren wel maar wij hebben megafoons nodig. De megafoons zijn de media en zij zijn heel tuk op incidenten en niet altijd zo tuk op het communiceren van wat meer ingewikkelde dossiers.

01.17 André Sapir: Monsieur le président, je tiens à dire que je partage le point de vue que Mme Thyssen vient de livrer. Nous ne pouvons pas voir la stratégie de Lisbonne exclusivement sous l'angle communautaire ou en rejetant celui-ci. Ce débat doit être dépassé. Comme cela se déroule mieux aujourd'hui, il importe que nous soyons en mesure de mobiliser l'ensemble des instruments nationaux ou communautaires. Nous devons accepter que, dans l'Union européenne, la gouvernance se situe à différents niveaux.

Nous devons donc trouver un certain degré de coordination entre les États membres, mais également entre ceux-ci et le niveau communautaire. C'est probablement le fond du débat. L'erreur qui a été commise au début de la stratégie de Lisbonne fut de croire qu'elle serait mise en œuvre uniquement au travers des instruments communautaires, bien qu'ils ne fussent pas toujours mis en pratique. Ensuite, nous avons erronément choisi la voie opposée en proclamant que, désormais, ce ne serait plus l'affaire de Bruxelles et que le système devrait être décentralisé. Cependant, depuis un an, nous empruntons une voie beaucoup plus sage, qui se divise en deux pistes devant rester coordonnées.

Les discussions portent à présent sur une nouvelle stratégie pour le marché intérieur, à propos de laquelle la Commission va présenter ses propositions, et qu'il conviendra d'intégrer dans le dispositif général de Lisbonne, qui doit être compris comme la stratégie globale. À l'intérieur de celle-ci, les pistes communautaires et nationales doivent être cohérentes entre elles.

01.18 Koen Lenaerts: Monsieur le président, en effet, j'aimerais réagir brièvement au discours de M. Sapir. Je suis évidemment d'accord avec cette piste d'analyse. Mon intervention avait aussi pour but de dire qu'il y a deux volets dans la stratégie de Lisbonne: certains points se décident selon la méthode communautaire et d'autres selon la méthode ouverte de coordination, le plus souvent faute de compétences communautaires bien établies en cette matière.

Je crois cependant que ce sur quoi il nous faut réfléchir, c'est de savoir si nous réalisons actuellement le bon "mix" ou pas. C'est-à-dire que certaines choses se trouvent pour le moment en dehors de la méthode communautaire et elles devraient, justement en vue d'atteindre les objectifs de cette stratégie englobante qu'est Lisbonne, davantage appartenir à la méthode communautaire.

C'est à cet égard que je fais mention de compétences accrues en matière fiscale, en matière de protection sociale et je n'aurai pas d'hésitation à y ajouter – comme relevé – des aspects écologiques ou de développement durable. En fait, c'est tout ce modèle de société qui doit être appréhendé au moins de façon minimale; il n'est pas question de tout uniformiser.

Je parle bien d'une harmonisation minimale en vue d'un "level playing field" qui incarne ces

valeurs. Pour l'Europe des citoyens, c'est aussi important afin d'éviter une opposition entre les partisans de la directive de libéralisation et les partisans de l'Europe sociale. Lisbonne, c'est aussi tout cela. Il convient d'intégrer tout cela.

C'est pourquoi je partage entièrement le point de vue de Mme Thyssen ici exprimé selon lequel le Parlement a joué un rôle essentiel dans cette directive Bolkestein, par exemple, qui est à présent devenue plus sociale et qui intègre mieux les deux valeurs. Peut-être peut-on diverger d'opinion quant à l'issue finale, mais on se rappelle d'où l'on vient. Cela prouve que la méthode communautaire était nécessaire.

Ne convient-il donc pas alors d'accepter cette méthode pour d'autres volets de la stratégie de Lisbonne afin de la rendre globalement plus performante?

Voilà l'objet de mon interpellation.

01.19 Question: Monsieur le président, j'ai deux remarques à formuler.

Premièrement, il y a un instrument dans le cadre de la stratégie de Lisbonne qu'on n'utilise pas suffisamment, c'est la monnaie, l'euro. Il n'y a absolument aucune politique coordonnée menée dans la zone euro. Nous disposons pourtant d'une monnaie commune. Si l'on pouvait déjà parvenir à une coordination dans cette zone, on ferait un très grand pas en avant.

Deuxièmement, la communication pose un problème.

Il est très difficile de communiquer lorsqu'on n'a pas de vision globale. Or, visiblement, pour l'instant, la Commission n'en a pas. Elle n'a donc pas de message à envoyer. Nous l'avons déjà fait savoir au travers des débats au Comité économique et social européen car il existe, au sein de cette assemblée consultative, un groupe de liaison avec la société civile. Malheureusement, la Commission reste sourde à nos appels.

01.20 Question: Monsieur le président, je vous remercie pour ces débats intéressants.

Mon nom est Daniel Schaubacher. Je représente un réseau d'éthique dans les affaires, the European Bahá'í Business Forum (EBBF).

J'ai quelques remarques à faire concernant la nature du citoyen européen, son éducation dans les valeurs humaines, spirituelles, dans la

véracité, sa productivité et sa responsabilité.

Un grand effort est à fournir en Europe pour redécouvrir ce que j'appellerai la valeur, la contribution du travail. D'ailleurs, en ce qui concerne la fiscalisation, il faudrait harmoniser les différentes réglementations en Europe. Il faut redécouvrir la valeur sacrée du travail et ne pas attendre tout de ce qu'on appelle l'État social ou l'État providence.

J'ai aussi quelques questions concernant la formation continue. On ne fait plus carrière chez le même employeur. On n'a plus le même travail durant toute une vie. Il faut donc préparer le citoyen, au jardin d'enfants déjà, en primaire, en secondaire, etc., à cette nouvelle forme de responsabilisation de l'individu, de la famille, de la communauté et de la société.

Je constate qu'une grande partie du budget de la Commission va encore au programme agricole. On dit qu'il est utilisé par des landlords.

En ce qui concerne l'innovation, elle est possible seulement par un système conséquent de protection de la propriété intellectuelle. Personnellement, il se pourrait que j'achète mes logiciels et progiciels complets ailleurs qu'en Europe puisque Digicom est en train de pénaliser un grand fournisseur et développeur de logiciels et progiciels. J'aimerais pourtant avoir ceux-ci complets. J'irais peut-être l'acheter dans l'hémisphère ouest ou en Asie. Il n'y a pas de politique claire concernant la protection de l'innovation.

Ensuite, la question des petites et moyennes entreprises. On sait que celles-ci constituent l'épine dorsale de toute économie. La semaine dernière a eu lieu le congrès de la Confédération européenne de la jeune entreprise. Les gens qui ont organisé ce congrès – il y avait 135 étudiants post-universitaires de toute l'Europe – n'ont pas pu trouver un fonctionnaire ou un représentant des institutions européennes pour leur parler de la stratégie de Lisbonne ou de ce qu'on appelle aussi "the responsible entrepreneurship", c'est-à-dire la responsabilité sociale de l'entreprise pour la petite et moyenne entreprise.

L'esprit d'entreprise ou d'initiative, c'est aussi quelque chose qu'on apprend à l'école. Il faut donc un programme commun pour nous inculquer nos valeurs. Les sciences du comportement peuvent concourir également en nous apprenant comment maîtriser nos émotions, comment la tête et le cœur doivent travailler ensemble pour une

vision commune.

Le **président**: Merci pour cette description d'un ample programme. Il a été question du principe de subsidiarité tout à l'heure. Des obstacles se dressent sur votre route. Pensez aux difficultés pour régler l'accès à l'enseignement supérieur dans certaines contrées. Il n'y a pas de réponse communautaire évidente à ces problèmes parce que la compétence manque souvent. Pour le reste, on devrait effectivement cultiver des valeurs comme le sens de l'innovation et de l'entreprise mais elles s'imposent difficilement par une action de l'autorité.

01.21 Daniel Schaubacher: Nous sommes tous d'accord pour dire que la politique est là pour le bien-être de la population; ce n'est pas la population qui doit être là pour la politique. Je suis également d'accord avec M. Lenaerts quand il dit qu'il faut des standards minima sociaux et écologiques. Entre parenthèses, des minima pour l'écologie, pour le climat, cela ne suffira pas.

Si on continue à permettre l'actuel drainage fiscal de la société civile qui sort de nos pays et force la société civile et les entreprises à s'endetter, ces standards sociaux et écologiques risquent de ne jamais se réaliser. La stratégie de Lisbonne demande la concurrence entre les pays mais si la somme monétaire reste la même et que de l'argent est constamment drainé vers l'extérieur, cela ne peut pas réussir. Je demanderai donc aux éminents professeurs d'économie ici présents de se positionner face à ce problème monétaire.

01.22 André Sapir: Monsieur le président, monsieur Schaubacher, deux intervenants ont déjà fait référence à l'euro, à l'Union monétaire et à la question monétaire. Je n'ai pas bien compris ce que vous aviez à l'esprit. Quel type de stratégie souhaitez-vous? Pensez-vous que la Banque centrale ne fait pas bien son travail? Le mandat de la Banque centrale est-il trop étroit? Faudrait-il un autre mandat qu'un mandat orienté vers la stabilité des prix? Pourriez-vous expliquer votre pensée de manière plus claire? Nous pourrions ainsi vous répondre plus facilement.

01.23 Daniel Schaubacher: Monsieur le président, j'ai soulevé le problème monétaire et je souhaiterais répondre.

Vous serez d'accord avec moi que ce n'est pas l'État qui détient la souveraineté monétaire mais bien les banques privées. Lorsqu'il y a une croissance économique, la société, le pays a besoin d'argent nouveau. Cet argent rentre dans

la société par le biais de crédits émis par les banques à un certain taux d'intérêt. C'est la société qui paie ces intérêts. Il n'est quand même pas normal qu'un pays souverain doive emprunter de l'argent auprès des banques et payer des intérêts pour cet argent. Il peut émettre cet argent lui-même. L'État belge détient encore la souveraineté pour l'émission des pièces. Pourquoi n'émet-il pas des pièces de 10.000 euros ou de 100.000 euros, pour payer ainsi toute sa dette? L'argent n'est qu'un moyen de faciliter le commerce. Nous traitons l'argent comme ...

Le président: Le message est visiblement passé. La notion de souveraineté monétaire que vous développez n'est pas celle que l'on développe d'habitude. Actuellement, c'est la Banque centrale européenne qui exerce sa politique monétaire pour les pays membres de l'Eurozone.

La question de M. Sapir était de savoir – la question de la monnaie ayant été soulevée – si vous voulez un autre gouvernement de la monnaie par la Banque centrale? L'objectif de stabilité des prix tel qu'il figure dans le Traité ne vous satisfait-il pas? Souhaitez-vous – comme beaucoup d'autres l'ont exprimé dans le cadre de la campagne électorale française – que l'on ajoute la croissance et l'emploi? Cela a été dit à la Convention mais l'idée a été rejetée. Ou bien, la gouvernance économique de la zone Euro est-elle en question, c'est-à-dire la coordination des politiques économiques et le suivi de la réforme, l'Eurogroupe? Personnellement, c'est ce que j'avais retenu de votre intervention.

Monsieur Schaubacher, pourriez-vous nous donner brièvement votre point de vue?

01.24 André Sapir: Monsieur le président, je tiens à apporter quelques précisions. L'euro est une monnaie à laquelle aucune politique économique financière n'est liée. La Banque centrale a un rôle très ambigu car sa mission est de garantir de la stabilité des prix mais elle peut aussi influencer le cours de l'euro par les décisions qu'elle prend.

Nous sommes 13 pays dans la zone Euro; il y a donc 14 pays qui n'en font pas partie mais pour lesquels la Banque centrale prend des décisions uniques pour l'ensemble de la Communauté. Nous sommes face à des ambiguïtés profondes sur la manière dont on pourrait mettre en œuvre des politiques et, en particulier, la Stratégie de Lisbonne.

01.25 Vraag: Mijnheer de voorzitter, ik ben zeer blij en dankbaar dat ik deze kans krijg. Mijn enige

attributie is Europees burger te zijn. Ik ben daarop zeer fier. Ik ben nog voor de Tweede Wereldoorlog geboren. Ik heb dus de immense evolutie meegemaakt van het verdwijnen van de grenzen en de komst van de Europese munt. Het was een immense evolutie, waarvoor de Europese burger enkel dankbaar kan zijn.

Ik probeer ook aan mijn kinderen en kleinkinderen duidelijk te maken wat Europa is en wat het ons heeft geboden. Zij hebben er echter geen boodschap aan dat er geen oorlog meer is tussen Frankrijk en Duitsland. Men kan evengoed over de Boerenkrijg of over 1302 spreken. Voor hen is dat even lang geleden. Wat ik echter mis in Europa, en ook hier vandaag weer – ik vind het behoorlijk interessant, maar ook behoorlijk negatief – is het in de verf zetten van wat Europa en de Europese instellingen voor ons gedaan hebben, zeer veel namelijk. Geef toch eens die positieve boodschap door, en niet altijd een negatieve boodschap.

Wij vieren de vijftigste verjaardag van Europa. Ik zou één zaak willen: enthousiasme. Breng het over naar de jeugd. Wij hebben nood aan een enthousiasmerende boodschap, niet aan een negatieve boodschap. De vijftigste verjaardag van de Europese Gemeenschap is het ogenblik om dat te doen. De media zullen ons daarbij misschien helpen. L'Europe n'est pas en crise. Wij hebben echter geen politieke leiders meer, zoals wij in onze jeugd hadden: De Gaulle, De Gasperi, Schuman en Spaak. Die hebben wij niet meer. Iedereen kijkt naar zijn eigen nationale navel en ziet het Europese belang niet meer.

Gebruik de vijftigste verjaardag om Europa in een enthousiasmerende boodschap door te geven aan de jeugd.

Le **président**: Il nous reste un quart d'heure. Je reviendrai sur votre message dans mes mots de conclusion.

01.26 Question: Monsieur le président, je travaille au Parlement européen, mais je voudrais m'exprimer à titre personnel.

D'abord, pour dire que l'apport du Parlement européen sur la directive Bolkestein a rendu cette directive Services un peu plus sociale. Cela dit, je m'interroge cependant sur le fait que 100 à 150 députés ont quand même mis en cause certains aspects de cette directive, malgré tout votée par le Parlement européen. À savoir: y a-t-il un intérêt de privatiser des services funéraires? Y a-t-il un intérêt de privatiser les services culturels? Honnêtement, on se demande parfois le chemin

qu'emprunte actuellement le Parlement européen.

Par ailleurs, l'Europe n'est-elle pas en train de devenir une forme de tiers-monde entre les chercheurs qui ne trouvent plus dans le service public des possibilités de travailler en Europe et qui s'expatrient aux États-Unis pour travailler soit dans une université, soit dans des entreprises privées.

De la même façon, au niveau social, on estompe les normes. On estime que la compétitivité prime et, en son nom, on diminue les normes sociales, on diminue les normes environnementales et on considère parfois que le salaire est la seule raison pour laquelle les entreprises pourraient faire du bénéfice. Résultat: les entreprises à basse main-d'œuvre se délocalisent dans les pays du tiers-monde, en Asie où les salaires sont beaucoup plus faibles, où les normes sociales et environnementales sont nettement moins exigeantes et ils désertent l'Europe.

Ainsi, entre les chercheurs qui constituent la matière grise et s'exilent aux États-Unis et la main-d'œuvre qui part vers l'Asie, que restera-t-il en Europe?

Peut-on déjà répondre à cela?

Dernièrement encore, l'Union européenne a créé un "machin" – excusez-moi d'utiliser ce terme –, mais un machin qui s'appelle "better regulation". J'aimerais avoir le point de vue du professeur Lenaerts sur ce concept de "better regulation". Qu'y fait-on?

L'attitude actuellement prise par la Commission est de tracer de grandes lignes dans les directives. Tout le "soft law", c'est-à-dire tous les textes d'application sont réalisés par des codes de bonne conduite qui se prendraient soit, quand tout se passe bien, au travers de conventions collectives, soit, quand tout se passe mal, au travers de chartes établies par de grosses entreprises.

J'aimerais donc également savoir si l'orientation qu'on veut donner au niveau de l'Union européenne est aussi une démission au niveau juridique et de ne permettre finalement qu'une grande sauvagerie qui empêcherait même le citoyen de se retrouver dans cette Europe.

Le **président**: Monsieur Lenaerts, vous avez la parole puisque vous avez été interpellé.

01.27 Koen Lenaerts: Monsieur le président, je

crois avoir été directement interpellé. C'est pourquoi je vais donner une réponse aussi directe.

Le problème du législateur qui se soustrait à ses responsabilités est évidemment fort complexe et comporte plusieurs aspects.

D'abord, la Commission ne fait que prendre l'initiative, qui est souvent axée sur ce qu'elle croit réaliste, de soumettre au Conseil et au Parlement européen. Si elle ne se montre pas réaliste, comme dans le cas de la proposition de directive Bolkestein, elle sera contrainte à revoir sa position par la suite. Je ne cherche pas à défendre la Commission; je m'exprime ici à titre académique, comme cela a été souligné.

Ceci étant, pour témoigner exceptionnellement en ma qualité de juge, la Cour de justice est souvent appelée à interpréter une législation vague et peu explicite, mais devant poursuivre son objectif. Dès lors, la tâche de la Cour consiste à donner du sens et à définir des expressions qui aurait dû l'être au niveau législatif, ne fût-ce qu'en termes de légitimité démocratique, afin d'adopter des règles au plan européen. Ceci est exact, mais pose plutôt la question du rapport entre le législateur et le juge. Lorsque la Commission propose des normes vagues, c'est parce qu'elle sait qu'un accord sur des points plus concrets reste impossible. C'est aussi simple que cela. Dans cette hypothèse-là, je dirais qu'il vaut mieux faire quelque chose, quitte à laisser une responsabilité au juge, et je dis cela en toute modestie – même si ce n'est pas mon premier choix –, dans le cadre de la méthode communautaire.

Ensuite, pour l'autre volet de votre question, qui touche à ce qui est laissé aux acteurs de terrain tels que les industries, je vous réponds que c'est plutôt un problème de gestion et de bonne gouvernance. Jusqu'où les autorités publiques doivent-elles réguler elles-mêmes, et à partir de quel moment peuvent-elles laisser les acteurs de terrain jouer un rôle? Cette question n'est pas propre à l'Europe. En effet, elle pourrait se poser au niveau national. Pensons au rôle traditionnellement joué en Belgique par les partenaires sociaux, qui traduit une forme de démocratie participative. C'est assez positif, à mon avis, car cela fait partie de notre modèle social. La possibilité de conclure des accords collectifs est également envisagée au niveau européen. Tout cela va donc dans le bon sens.

Par conséquent, cette question ne se pose pas en termes abstraits de bien ou de mal, mais revient

plutôt à s'interroger sur l'utilisation qui est faite du modèle de subsidiarité par le public et la société civile.

01.28 Reinhilde Veugelaers: Mijnheer de voorzitter, ik zou graag willen terugkomen op de Lissabonstrategie zelf, met name welke instrumenten wij eigenlijk nodig hebben op welk niveau en hoe de member states en de Europese Commissie de instrumenten goed op elkaar kunnen afstemmen. Ik denk dat dat naast een juridische discussie ook heel sterk zal afhangen van de mate waarin onze neuzen in dezelfde richting staan. Als wij de member states ervan kunnen overtuigen dat de neuzen allemaal in dezelfde richting moeten staan, zal een aantal instrumenten ook veel efficiënter zijn en zal de open method of coordination ook veel efficiënter zijn. Er moet dus worden ingespeeld op een goede mix van instrumenten die moeten worden gevonden, en tegelijkertijd is er een boodschap nodig aan de member states, opdat de motieven op het niveau van de member states in de juiste richting gaan.

01.29 Question: Monsieur le président, je voudrais attirer l'attention sur ce que vient de dire l'orateur concernant l'enthousiasme que l'Europe doit promouvoir. Tel est justement le souhait des jeunes.

Vous avez dit que l'Europe ne fait plus la guerre, que les pays s'entendent entre eux. C'est un fait que les jeunes ont réalisé. Maintenant, tout le monde voudrait que l'Europe devienne plus démocratique qu'elle ne l'est aujourd'hui. Il n'est pas acceptable que la justice fasse les règles et les lois. Il faut que ce soit le pouvoir législatif qui soit à l'origine des lois. Or, au sein de la Commission européenne et des institutions européennes, il y a un mélange entre le législatif et l'exécutif. C'est souvent l'exécutif qui fait les lois et les exécute. Si cela ne marche pas, c'est le juridique qui vient à la rescousse. Cela ne peut continuer de la sorte. Les jeunes et les citoyens européens le sentent. C'est là une situation qu'il faut changer.

Je terminerai en vous citant une phrase de Gandhi. Il a dit qu'il y a assez pour tout le monde dans le monde, mais qu'il n'y aurait jamais assez pour la cupidité de quelques-uns.

01.30 André Sapir: Monsieur le président, mesdames, messieurs, un point m'a frappé. Je veux parler de la question de l'élargissement de l'Europe. Nous avons élargi l'Europe à 10 nouveaux États membres en 2004 et à deux

nouveaux États membres, cette année. Bien sûr ces élargissements se sont ajoutés à ceux qui avaient précédé au sud et au nord de l'Europe.

Cette Europe des 27 que nous avons aujourd'hui et qui, bientôt, comptera encore plus d'États – sans tenir compte de la Turquie – est un projet politique du même ordre que celui que nous avons connu dans les années 50 et 60, si ce n'est que nous, à Bruxelles, citoyens d'Europe de l'Ouest, nous ne le ressentons pas comme cela. Mais si vous allez dans les nouveaux États membres, si vous vous rendez en Roumanie, en Tchéquie, en Pologne, dans les pays baltes, vous vous rendrez compte que leurs habitants ont exactement le même enthousiasme que celui qui était le nôtre, qu'ils voient le projet politique de l'Europe de la même manière que nous, à l'époque.

Selon moi, cet élargissement répondait à une nécessité politique absolue. L'Europe ne peut pas avoir politiquement son message moral en gardant sa porte fermée. C'est impensable! Malheureusement, nous avons géré, nous à l'Ouest, cet élargissement de manière politiquement dramatique. On n'a pas donné à nos concitoyens la notion de ce nouveau projet. Bien sûr, ce nouveau projet complique la situation. Il est, en effet, beaucoup plus difficile d'avoir une Europe à 27 qu'à 6. Il n'y a aucun doute sur ce point. Il y a des diversités économiques, politiques et sociales. Mais, en même temps, c'est un nouvel élan et un nouveau projet politique.

Pour ma part, je reproche à notre classe politique de ne pas avoir donné à nos concitoyens un message politique sur l'élargissement en leur faisant savoir que c'est une nouvelle Europe, une nouvelle Europe politique avec des défis, des difficultés, mais avec un nouvel élan extrêmement important.

Le **président**: J'aurais aimé clôturer nos travaux par cette déclaration de M. Sapir.

01.31 Vraag: Mijnheer de voorzitter, ik heb zopas een vraag gesteld aan de heer Sapir. Ik heb niet echt een antwoord gekregen in verband met het nieuwe sociaal-economische model dat hij vooropstaat. Betekent dat vooruitgang of terugkeren?

Ik meen ook dat het belangrijk is dat wij naast de Lissabonstrategie er iets aan doen om Europa meer politiek te maken. Er zouden ook Europese lijsten moeten zijn, zodat wij kunnen stemmen op mensen die beslissingen nemen voor ons, zodat wij vanuit ons land morgen kunnen stemmen op

een Barroso. Dat is belangrijk om de betrokkenheid te vergroten. Uiteindelijk beslissen er mensen over ons waarvoor wij helemaal niet hebben gekozen. Ik meen dat er een echt politiek Europa moet komen. Daardoor zal men bij Europa ook meer betrokken worden.

Naast dat politieke Europa, meen ik, is het belangrijk te komen tot een vak als Europese burgerschapsvorming, dat ons onderlinge broederschap aanleert en dat ons dichter bij elkaar brengt, een vak waarin wij allen de gemeenschappelijke waarden leren, en die ook uitdragen. Wanneer Europa bijvoorbeeld serieuze inspanningen levert op het vlak van het klimaat om de CO₂-uitstoot met 20% te verminderen, dan heeft dat niet veel invloed als China daar op een andere manier over blijft denken. Ik meen dat wij dat Europees burgerschap dus moeten importeren en exporteren naar andere landen. Ik meen dat dat van belang is.

Le **président**: Ce que vous avez dit est très important. En effet, il est clair qu'aujourd'hui, le débat était centré sur la Stratégie de Lisbonne. Vous avez parlé du phénomène politique que représente l'Europe, du rayonnement dans le monde, du fait que l'Europe représente des valeurs qui doivent être projetées ailleurs. Il s'agit d'une construction fondamentalement politique vis-à-vis de laquelle les citoyens devraient adopter une attitude positive. Nous sommes tout à fait d'accord sur ce point.

Un débat avait été entamé sur la question du "better regulation" etc. Il s'agit d'un débat extrêmement intéressant qui pourrait d'ailleurs, un jour peut-être, faire l'objet d'une discussion plus approfondie. À mon avis - en vous faisant part de mon sentiment, j'abuse de ma fonction -, subsidiarité et "better regulation", ce n'est pas exactement la même chose. Autrement dit, l'article 5 est différent du "better regulation" ou de ce que l'on entend dans certaines prises de positions officielles, certaines actions, certains refus de légiférer, etc.

Je vous remercie, en tout cas, pour votre participation. Je remercie également les rapporteurs pour leurs interventions.

Mrs Chang fera le rapport de nos travaux cette après-midi.

Er wordt u nu een broodjesmaaltijd aangeboden in het perystillium. Dat wordt een korte lunch, want er is nog veel werk aan Europa. Vanmiddag vindt de discussie over de institutionele kwesties hier

plaats. De discussie over de uitbreiding vindt plaats in de Congreszaal.

02 De buitenlandse actie van de EU, in het bijzonder haar nabuurschapsbeleid

02 L'action externe de l'UE, en particulier sa politique de voisinage

Voorzitter: Lieven De Winter.

Président: Lieven De Winter.

De **voorzitter**: Beste collega's, het academisch kwartiertje is voorbij. Ik stel voor dat wij zo snel mogelijk overgaan tot onze werkzaamheden.

First, there is the presentation of Mrs. Sieglinde Gstöhl, if I pronounce your name correctly. She will give a presentation of about 10-15 minutes with PowerPoint. Afterwards we have the intervention of several people from different Universities who are sitting here.

Un pupitre est mis à la disposition des personnes qui souhaitent faire une intervention. Mme Gstöhl fera sa présentation PowerPoint de ce côté et répondra ensuite aux questions. La présentation plus les interventions prendront une bonne heure.

Rests us three-quarters of an hour to finish more or less by 12 o'clock and we will have a sandwich lunch downstairs where we were in the beginning.

So this simultaneous translation in three languages, Dutch (Nederlands), French, English in all directions.

To the orators, be aware of your speed because we have people who will have to follow your presentation and translate it into another language so some of us, I know, can talk very fast and so slow down in some cases.

Ok, Sieglinde Gstöhl, the floor is yours.

02.01 Sieglinde Gstöhl: Thank you very much. I am very pleased to see that so many people are interested in EU external action and I am just going to make a short presentation of 10-15 minutes and then we have comments from the panel here and from the public, or questions.

So, why am I focusing on the ENP, the European Neighbourhood Policy, because EU external action is a vast field, as you all know. We do have the Common Foreign Security Policy, we do have Trade Policy, Development Cooperation and a European Security and Defence Policy.

But the ENP is sort of the newest addition to this whole range of EU external action. It is very recent. It was basically launched in 2003/2004.

The European Union likes to point out that this is a new key priority for its foreign policy.

So, these are just the four points I would like to address.

First of all, who are we talking about?

Second, why has the European Union established this new Policy? As you know there are many other policies so why add a new one?

Then, how does it work?

And finally, what are in my view, its prospects of success?

So, first of all, just to remind you who are the European Union's neighbours?

We do have different groups here, the EFTA countries (European Free Trade Association) that have very close relations with the European Union already. It is basically an association with its internal market. The European Economic Area where Switzerland, as an EFTA country, is not a member but does have a lot of other bilateral treaties.

Then we have the candidate countries. Turkey and Croatia are already negotiating with the European Union about accession. Macedonia has been recognised as a candidate but has not started negotiations yet.

Finally, we have potential candidate countries that have not even applied for membership yet but are treated as potential candidates. If you look at the Commission website, for instance, you will see that they deal with DG-enlargement and not DG-external relations of the Commission.

These are all the Western-Balkan countries that one-day are supposed to have a membership prospective but now are in the so-called stabilisation and association process.

Finally, there is Russia. Russia has a special position with regards to the EU. It has a so-called bilateral strategic partnership. Russia was supposed to be part of the European Neighbourhood Policy but it has opted out because it thought that it deserved some kind of

special treatment and should not be put in the same group as other countries. Finally these are all of the countries I am not going to talk about.

But these are the 16 countries I am going to talk about. We are talking about all the other neighbours that are ENP countries and there are 16 of them. You see the list on the screen and as you can see, when we look at the map, these are the light green countries. So we have an eastern dimension and a Southern dimension in the Mediterranean. As you can see very well from this map, it is like a ring around the European Union so that is what they often refer to when they say we want to establish a ring of friends.

All these ENP countries, except for three of them, Belarus, Syria, Libya, already have bilateral agreements concluded with the European Union for many years. The Eastern Countries have Partnership and Cooperation Agreements. The Southern countries have the so-called Mediterranean Association Agreements or the Euro-Mediterranean Partnership. So they already have established relationships.

That is why I wonder why the EU, three or four years ago decided to add yet another string to its relationships and establish the ENP which combines both the Eastern and the Southern dimension.

I just want to point out that we all have the paper that was distributed, at least to the panels, as I understand, which goes into more detail.

Let me just move to the question, why did the EU now establish this new Policy?

Well, first of all with the two Eastern enlargements there were new borders all of a sudden and borders to quite some poor and troubled regions of the world.

So this, in the words of the European Commission, serves to prevent the emergence of new dividing lines in Europe. In particular, if you look at GDP per capita, for instance, the national income, you see huge gaps between those new neighbours and EU countries, including the new member states of the EU.

And it is the goal to export the stability, security and prosperity that we have within the European Union to the neighbours, including of course European norms and values since democratisation, good governance, human rights, etc. are also part of the package.

Secondly, Europe has of course faced new challenges that came with these new borders. Just think about the problems of organised crime, illegal immigration, drug trafficking, human trafficking, terrorism and so on. So this was also one of the reasons to establish this new Policy and actually this quote that the EU wants to promote a ring of well-governed countries around itself is from the European Security Strategy, which was also adopted in 2003, so more or less at the same time.

Enlargement critique is something that we hear often in the media. The EU is hesitant to enlarge further, even though at least the Eastern dimension of the European Neighbourhood countries have aspirations. Ukraine, for instance would like to join. But also some of the Southern Caucasus countries.

So, in order to avoid having to deal with too many requests for membership I think, the EU also launched this new Neighbourhood Policy to offer them some kind of alternative.

In one of the Commission communications it was set out quite clearly that this was a new relationship, that would not in the medium term include a perspective of membership, so really give them something else.

Now, how is the EU trying to export prosperity, stability and security into its near abroad?

As I just said, there are already legal relations in terms of bilateral agreements, either Association or Partnership and Cooperation Agreements.

On the basis of these legal agreements, some of them are already 10 years old, the EU negotiates so-called joint action plans with these countries, so they are bilateral. They are not legal documents. They are political documents. They usually last 3-5 years so they are renewable and they are joint action plans. So, there is supposed to be a joint ownership. They agree on certain priorities for the next 3-5 years that the ENP country then commits to implement, in particular we are talking about institutional, economic and political reforms that those countries commit to carry out in return of course for something and we will talk about that in a minute.

Now, in my view, the European Union offers certain incentives to these countries, benefits that they can reap if they do what the EU and they themselves of course have negotiated.

And there are two types of mechanisms.

First of all there are these incentives, which is just based on cost-benefit calculation. So, if you, in your own self-interest carry out these reforms and adapt to the European Union demands you can get, for instance, trade preferences or financial aid and things like that.

But there is also a second strand, a political dialogue which is going on on different levels and here the mechanisms are not just about adaptation but they are really about learning processes.

So, the EU hopes to persuade the elite of those countries in particular to socialise them and to make them accept European norms for their own good. But they really start believing that these are appropriate and legitimate things to do. So, there is a slight difference whether you do something because you are convinced or whether you do something just because you want to get something in return and you do not really think that it is a good idea.

The European Union is trying to combine both and it does so, even though we are talking about 16 countries on the basis of two principles, taking into account their individual progress in the reform process.

The first principle is the principle of differentiation. So the EU intends to differentiate between the 16 countries, some might advance faster, others slower so this should be taken into account.

The second principle is political conditionality, or what we sometimes call the 'Carrot and Stick' Policy so if you don't implement certain reforms we might take away, withdraw some of the benefits that you have already gotten, we might, for instance suspend financial aid or trade preferences.

To give you some examples or an overview of what these incentives or the dialogue, the deliberation elements might look like I already mentioned a few preferential trades. For instance, in the Mediterranean by the year 2010 there should be a Euro-Mediterranean free trade area established for industrial goods but they have already started talking about trade in agricultural goods, as well as services establishment to some countries.

Financial aid is an important element. There is a

new European Neighbourhood Partnership instrument which has roughly € 12 billion to distribute for the next few years to come for those countries. The EU has offered a stake in the internal market in quotation marks because nobody has really defined what it means. But it is supposed to go beyond trade, so tackle what we call 'behind the border' issues.

Then, interconnected infrastructure refers to energy, telecommunications, transport, that those countries should come closer to the European Union and cooperate on these issues. They might also participate in European Agencies and Programmes.

Finally, something that many Eastern countries are interested in would be an involvement of the European Union in conflict resolution because there are several frozen or open regional conflicts, if you think about Transnistria for instance, South Ossetia, Abkhazia and others but the EU has been reluctant to do so, right now.

Finally, I put EU membership in parenthesis, there is some kind of a hidden incentive, at least for the Eastern countries because that is what they would like to do.

Now the sticks part, of course, means that you can stop this kind of preferences if they don't agree on the progress of reforms.

On the other side, deliberation or discourse based instruments. Political dialogue I already mentioned.

This also refers to the second pillar of the European Union, the Common Foreign and Security Policy. Countries might align with CFSP statements for instance. Legal approximation: the countries are supposed to take over parts of the *acquis communautaire*.

We do have Twinning or TAIEX, which are export exchanges between EU countries and the ENP countries, one is long term, the other one is short term. This is also part of, I wouldn't say teaching, but in dialogue trying to explain to them how to adapt to align to the *acquis*.

People to people exchanges could include visa facilitation, mobility of students and things like that.

And of course we have again a negative side, if it is really made conditional, so this can be stopped or that there can be a naming and shaming, pointing out laggards for instance, if they don't

stick by the action plan.

Now, what are the chances of success? This is, of course, my personal opinion.

For the medium term, I would argue that the incentives, so trying to make them adapt because there are certain carrots on the horizon looks much better for the Southern neighbours than for the Eastern ones, at least in the medium term because the Mediterranean countries have for a long time been market economies, they have already achieved quite a lot with regard to the Euro-Mediterranean free trade area. Whereas the Eastern countries are of course transition countries, some of them still need to join the WTO. Their Partnership and Cooperation agreements are not about free trade, they are just about WTO treatment, most favourite nation treatment.

And what they would be interested in, partly, is to get the EU involved in their conflicts but there the EU has also been very reluctant to do so and it has focused mainly on conflict prevention and post-conflict management.

On the other hand, this dialogue or deliberation seems to work better with the Eastern countries than with the Mediterranean countries, because the Eastern countries are ex-communist countries. They are much more open to new ideas or models of governance, especially after the colour Revolutions, the Rose and Orange Revolutions.

Whereas in the South, many of the Mediterranean countries still have rather authoritarian regimes. For instance, if you look at Freedom House ratings of political rights and civil liberties you can see a clear difference between the East and the South. I am just putting them together now, of course we would have to look at each country individually as well.

But, in general, from a macro view, I would say that for the Southern countries they are much less receptive to EU norms, in particular with regard to good governance and democratisation.

This is also underlined by the fact that they have since 1995 the Euro-Mediterranean Partnership or the Barcelona Process, which includes this human rights dimension as well and has not really brought much in terms of results.

So this brings me to my conclusions, just three points.

I think the ENP, after all, is a value-added compared to the status quo. There are many new elements that look promising and it sort of fits the EU's general approach in Foreign Policy that we might refer to as soft diplomacy which combines these incentives and discourse based tools of policy export rather than, or soft power, some people say, rather than hard power in terms of military.

Second, as I just explained before, the success seems to depend first of all on the ENP countries' will and capacity to carry out those reforms, it is not just the political will of the elite but also the capacity to do so, but also on the other hand, on the EU's ability to deliver on real incentives and on the clarification of membership perspectives for the Eastern countries. This is really a big motivation for them and they are pressing to get an answer.

We might actually face, in a few years, some kind of South-East divide, for the Southern and Eastern dimension of the ENP.

Finally I would like to point out that actually this was supposed to be an alternative to EU membership but if this really works out and if it is successful it means that the pressure for enlargement will increase. So there is a small dilemma for the European Union.

Now I would just like to ask you a few questions, maybe for the discussion as well.

How can the European Union, for instance, prioritise among competing goals? This is a problem that the EU faces all of the time in its external relations but it is very prominent here in the ENP, for instance, security versus democracy or democracy versus trade. What are the priorities of the European Union and how would it decide in case there is a conflict between those goals?

Second, will the European Union be able to really deliver (...) incentives to those countries against own vested interest within the Union?

I am thinking about free movement of persons, which is part of the stake in the internal markets. It is one of the four freedoms and there is of course big interest, in particular from the Mediterranean countries as well.

I am also thinking about the Common Agriculture Policy. What about liberalisation of trade in agricultural goods, that those countries are also very interested in since they are competitive.

Will the EU consistently endorse the conditionality? Are they really going to withhold certain things from the ENP countries if they don't comply? I have my doubts because the European Union has a rather poor record over the past. Think about the Barcelona Process but also about the ACP countries, the African, Caribbean and Pacific countries where the EU has very long relationships dating back almost to the Treaty of Rome.

And finally, may the European model of democracy and market economy really be legitimately exported to non-members? This is more an honourative question of course but the European Union seems to assume that it is right and appropriate to ask those countries to adapt to the *acquis communautaire* and to the European model.

And the last point, the ENP's finalité or its goal, where it is going after all, the long-term perspective, is still open. We do not know where this will lead since the EU has said that membership is not the objective, and definitely not for the Mediterranean countries since they cannot even apply.

But, where is it going then? Is some kind of European Neighbourhood Agreement going to exist at the end of it?

Or is it some kind of European Economic Area or are we just staying on the status quo? So everything is open.

Will it have some kind of feedback effects on the European Union itself? Now we have been talking very much about the one-way direction, the EU exporting things to its neighbourhood but what about a two-way direction? Will there not be some kind of feedback that might actually transform the Union's identity in the long run as well?

Thank you very much.

Chairman: Thank you very much Professor Gstöhl for your concise introduction to the problems, identifying key issues and also even some dilemmas of the EU Neighbourhood Policy.

Now we have interventions from 5 University teams, some are even quite numerous. Independently of the fact whether you came by yourself or whether you came with three or four, this distributive justice allows each team only 9 minutes but you are free to divide this amongst

yourselves, if you want to give this all to the most senior member in your team or to divide this equally amongst the members of your team you are free to do so but the entire team will only get 9 minutes, even shorter would be good, given the fact that we still want to open the debate to the floor.

On my list, we have an order that I have been trying to figure out. It is not alphabetical.

Le premier orateur est Christian Franck, de l'Université catholique de Louvain. Puis, ce sera le tour des professeurs de l'Université de Gand.

And the others that will follow, so please stick to your timing and I will remind you authoritatively if you go too far, or exceed your timing.
Christian, the floor is yours.

02.02 Christian Franck: Monsieur le président, je vous remercie. Je voudrais également remercier le professeur Gstöhl pour son introduction stimulante à laquelle je voudrais ajouter quelques commentaires. Le premier de ces commentaires sera une phrase de Henry Kissinger qui remonte déjà à 1973: "L'Union européenne a des responsabilités régionales", ce qui voulait dire qu'elle n'avait pas de responsabilités mondiales. Mais nous sommes 35 ans plus tard. Si je puis souscrire à l'idée exposée par Mme Gstöhl selon laquelle la politique de voisinage "is likely to dominate EU foreign policy for many years", il faut également dire dans un débat qui est consacré à l'action extérieure de l'Union, que la dimension de l'action de l'Union à l'échelle mondiale est très importante elle aussi.

Autrement dit, la politique de voisinage serait l'achèvement de la politique macro-régionale de l'Union avec son environnement géopolitique, même s'il ne faut pas oublier les enjeux d'aujourd'hui à l'égard de l'Amérique latine. À cet égard, je rappelle que nous sommes en train de passer des accords d'association avec le Chili, avec le Mercosur; autrement dit, nous sommes en train d'offrir à des pays d'Amérique latine la relation la plus étroite que nous avons réservée jusqu'à présent aux pays de la "regional approach" de l'Union européenne. Il faut aussi compter sur les relations avec l'Asie, le Japon et la Chine étant des partenaires de majeure importance.

Je me livrerai dans un instant à quelques commentaires sur la politique de voisinage. Avant, rappelons que la politique de voisinage achève la grande politique régionale de l'Union européenne mais qu'elle ne représente pas les enjeux majeurs

et essentiels de la politique extérieure de l'Union qui, à l'heure de la mondialisation, ne peut être qu'une politique à l'échelle mondiale. Mes collègues de la KUL, en particulier le professeur Malfliet, grande spécialiste des relations avec la Russie, nous diront sans doute que la Russie n'a pas été enchantée d'être incluse dans un "ring of friends surrounding the Union from Morocco to Russia", la fierté pétersbourgeoise de M. Poutine ne se sentant pas particulièrement flattée d'être dans ce cercle d'amis à côté du roi du Maroc, qui est pourtant un descendant du Prophète.

La Russie était d'une certaine façon incluse, du moins au début, dans l'approche de la "Wider Europe" du point de vue communautaire. Et puis pour des raisons qui me paraissent discutables, cette approche a inclus aussi la rive sud de la Méditerranée. C'est un des mystères, un de ces pas politiques qu'on accomplit sans trop savoir pourquoi. Selon moi, cette politique s'est affaiblie par le fait de mêler deux problématiques fort différentes: la frange, les marches orientales du continent européen, d'une part, et la rive sud de la Méditerranée, de l'autre.

Pour en terminer avec l'aspect mondial, rappelons l'existence des enjeux concernant l'Amérique latine et l'Asie. Pour l'Union européenne, dans la multipolarité complexe du monde d'aujourd'hui, la Russie, les États-Unis, la Chine ou le Japon restent des enjeux majeurs pour l'action extérieure de l'Union.

Je ferai quelques brefs commentaires sur la politique de voisinage. Pour l'académique qui la commente, cette politique est à la fois séduisante et frustrante; séduisante parce qu'il s'agit d'un bon produit, bien ficelé: pour faire court, c'est confortable! Vous avez des papiers qui se suivent l'un l'autre, vous avez un nouvel instrument financier – qui concerne aussi la reprise des activités TACIS avec la Russie. Selon le traité constitutionnel, article 1.57, même si je ne crois pas qu'il s'agisse de la base juridique opérationnelle des futurs accords, on dit qu'il y aura des accords spécifiques avec les pays du voisinage. Pour l'académique, tout cela est très satisfaisant.

Seulement, si on fait l'analyse de l'efficacité de cette politique en incluant sa réception par le pays tiers, les choses sont moins évidentes. Ma thèse, sur laquelle nous ne sommes pas en divergence, c'est que cette politique est riche en signification à l'égard de l'Ukraine, de la Moldavie et du sud-Caucase mais qu'elle en a moins pour les pays méditerranéens. Comme j'ai la chance de

représenter seul mon université, je peux utiliser les trois minutes restantes de mon team.

Au fond, dans son discours, cette politique de voisinage insiste sur la différenciation: on va traiter chacun de manière différente parce qu'on a eu peur quand on s'est rendu compte que cette approche eurocentrique flattait peut-être la logique cartésienne de la Commission mais qu'elle n'était pas particulièrement significative pour le Maroc ou le Belarus. On s'est donc dit: attention, chacun sera traité selon ses besoins et mérites propres. Mais en fait, la différenciation majeure est celle qui concerne "East" et "South". L'intention originelle de la "Wider Europe", c'était la frange orientale. Là, je divergerai, en tout cas je mettrai l'accent ailleurs. Je pense que la politique de voisinage offre des avantages substantiels, des progrès réels par rapport aux précédents accords de partenariat et de coopération qui datent du milieu des années 90. Le régime commercial, cette fois-ci, sera un traitement préférentiel de libre échange, ce qui n'existait pas dans les accords précédents.

Par conséquent, cette politique de voisinage est significative pour les pays de l'Europe orientale, à l'exception de la Russie qui a estimé ne pas faire partie de ce groupe. Même si l'instrument financier de la politique de voisinage est aussi celui qui financera les programmes de l'Union en Russie, même si l'accord final de partenariat avec la Russie aura sans doute la même base juridique que les autres, il y a un partenariat stratégique avec quatre grandes dimensions, dont Mme Malfliet parlera mieux que moi.

Il y a donc valeur ajoutée pour les pays de l'Europe orientale ("East") et, pour les pays du Sud, la valeur ajoutée est beaucoup plus incertaine, marginale. La raison en est qu'il y avait déjà en cours le processus de Barcelone. Comme vous le dites, cette politique sera peut-être plus efficiente "likely to achieve more in the South" en termes de "free trade", car nous avons en effet des accords préférentiels en route. Mais il est un effet que je considère moins bon pour les pays méditerranéens: le processus de Barcelone était à double aspect, multilatéral, il signifiait finalement que "nous sommes tous méditerranéens", même si les gens d'Europe du Nord sont un peu plus éloignés, et ce qui enchante les Scandinaves, qui ne sont méditerranéens que pendant les vacances. En outre, avec Barcelone, il y avait des accords entre l'Union européenne et chacun des pays séparément.

Il y a le multilatéral et le bilatéral. Que fait la

politique de voisinage pour ces pays? Disons qu'elle se limite à approfondir les relations bilatérales et en les approfondissant, les différencie les unes des autres. D'une certaine façon, la politique de voisinage affaiblit le dialogue multilatéral, la dimension multilatérale du processus de Barcelone. Inversement, pour les pays de la bordure orientale de l'Europe, il y a le voisinage et il y a la maison commune, le Conseil de l'Europe. Comme vous le voyez, la différenciation de cette politique entre l'Est et le Sud est un sujet qui mérite réflexion.

Le **président**: Je vous remercie d'avoir respecté le timing.

Ik geef nu het woord aan onze Gentse collega's, aan professor Jan Orbie. Mijnheer Orbie, U spreekt in naam van uw groot team, neem ik aan. Gelieve u aan de timing te houden.

02.03 Jan Orbie: Mijnheer de voorzitter, ik zal het heel kort houden, waarna ik het woord geef aan mijn collega's.

Ik wil twee twee vragen stellen, veeleer dan sterke statements houden.

Het eerste punt slaat op de titel van deze sessie: EU External Relations, en dan Neighbourhood Policy. Dat doet een aantal interessante vragen rijzen over het optreden van Europa in de wereld, of het gebrek daaraan, waarnaar professor Franck al heeft verwezen.

We zien dat het Europees extern beleid steeds meer wordt gelijkgeschakeld met European Neighbourhood Policy (ENP). Die European Neighbourhood Policy is een topprioriteit voor Europese beleidsmakers. Dat zien we ook in de literatuur, met steeds meer onderzoek en theissen, trouwens. Neighbourhood policy is het hot item om onderzoek naar te verrichten, en terecht. Maar wat betekent dat voor de globale rol van Europa, Europa's rol op wereldvlak en Europa's rol als multilaterale actor of als een actor die multilateralisme op wereldvlak wil verspreiden?

Volgens mij zijn er twee scenario's, en ik weet niet welke kant we uitgaan.

Enerzijds kan neighbourhood policy worden gezien als een voorbeeld van een sterk Europa, een pijleroverschrijdend extern beleid: de eerste, tweede en derde pijler geïntegreerd. Dat kan een opstapje zijn voor een meer effectief globaal optreden, wat Europa ook meer zelfvertrouwen kan geven.

Anderzijds kunnen we stellen dat Europa zich misschien wat terugtrekt. In de inleiding werd door professor Gstöhl al gesproken over 'enlargement fatigue' en het feit dat ENP daarop een reactie is. Misschien is er ook wel een 'fatigue' vanuit de andere kant, namelijk de globale ambities en de globale rol die Europa wil spelen, wat heel duidelijk was tot in de jaren 90, tot aan de constitutionele crisis. We hadden leiderschap op het vlak van binnen- en buitenlandse politiek, op vrijheidsvlak, handelsvlak, op het vlak van ontwikkeling, op milieuvlak etcetera. Dan hebben we die interne crisis gehad. Zal Europa haar ambities terugschroeven en zich op haar eigen regio terugplooiën, of niet? Dat is een meer algemeen punt ter discussie, denk ik.

Ik heb nog een tweede opmerking, die eigenlijk al werd vermeld in de conclusies van professor Gstöhl, met name de volgende.

Er ligt heel veel nadruk op strategieën, op de manier om een beleid te voeren: carrots, sticks, incentives, deliberatie. Er is minder gesproken over doelstellingen: wat wil Europa eigenlijk bereiken, wat drijft de Europese Unie, wat drijft de Europese beleidsmakers in hun neighbourhood policy? We hebben een wirwar aan doelstellingen.

Er is wel veel sprake van 'values': Europese waarden. Ook wordt er gesproken over de export van het acquis, maar wat is dat dan 'values', of zitten we dan meer met economische belangen? Wat met energie, bijvoorbeeld? Energie was nog niet ter sprake gekomen. Wat met asiel en migratie, issues die ook heel nauw verbonden zijn? De kwestie van prioriteiten in het Europees beleid tegenover de nabije omgeving is nog niet heel duidelijk aan de orde gekomen. Wat de drijfveren zijn, is volgens mij niet alleen voorwerp van debat tussen Europese politici, maar ook van studie voor ons als onderzoekers.

Ik zal nu het woord geven aan mijn collega Syuzanna Vasilian, die uit Armenië afkomstig is en die experte is in European Neighbourhood Policy.

02.04 Syuzanna Vasilian: I am glad in a sense that I don't have to start the subject all over because a number of important points were already emphasised by the presentation of Professor Gstöhl which was extremely analytical, quite comprehensive and did give a very good overview of the subject matter.

Then Professor Franck and Jan Orbie singled out a number of issues as well.

As far as the differentiation issue is concerned there is a point I would like to add, I am basically dealing with the Eastern dimension of the Neighbourhood Policy. In that sense, even there I would see a differentiation in terms of the creation of a multi-speed Neighbourhood Policy, and here I would like somehow to add to Professor Gstöhl's remark that the Neighbourhood Policy is not going to be divided into a Southern and an Eastern dimension but it is going to be somehow divided into a number of tracks. And these tracks will be based on the determination of certain countries, which are ambitious or have the commitment to join the European norms or values whatever, its shared agreements, its shared responsibilities which are literally putting the action plans.

Here, I would even see not only the normative dimension and the instrumental dimension, which were already highlighted, but also the procedural ways of institutional reform as embarked on the part of this country. This is a two-track process as was mentioned but here again the countries in question have to be the ones that will be leading.

As far as the energy issue is concerned, here again, I would like to add that the normative power Europe, etc. has attained great emphasis in (...) but the oil and gas importance as far as the EU's energy dependence in the future is concerned is a really intensive question for debate. The figures are really amazing as well. They say that by 2030 oil import is going to grow by 52% and gas import is going to grow by 36%.

Here, the Caspian basin, which is the third largest reservoir in the world, is really important. So here we can see why the EU has become more active and more interested in the Eastern Neighbourhood. And the same can be for countries such as Egypt, Algeria, etc. which are in the INOGATE already existing. Projects, which cover both the transportation links, as far as TRACECA is concerned, but also the INOGATE oil and gas pipelines

These are the questions that I would like to put forward for debate.

To what extent is the EU balancing its normative and rational aspirations?

The PCAs issue is also very important because in a sense the relationship between the EU on the one hand and between the Neighbouring countries has not changed as far as the Eastern dimension is concerned because the Peace Partnership and

Cooperation Agreement still remains the legal basis.

This is a political instrument and to what extent it will yield the best result is really questionable because this can be mistreated by the countries in question as any other intergovernmental treaty that has been put forth by different international organisations before.

How can the EU ensure that the countries will comply by the action plans, which are just political guidelines in a sense, nothing else? Lipservice can be paid to the action plans, as far as I can see.

Conditionality, I question it. There are no benchmarks. If you compare it with the US government Policy, the Millennium Challenge Account and the Corporation set up to provide the institutional basis for the bureaucracy for dealing with the MCA's there is a big difference. The World Bank criteria, Freedom House criteria, Heritage Foundation criteria, IMF criteria, are qualitative figures that are used to see if the countries are complying with the demands that the US government has put forth. EU is just relying on dialogue.

Soft, I would say it is vague and it's unclear and it's questionable to what extent it will achieve success.

The other question that I am also wondering about is in a sense I agree with Professor Gstöhl's remark about the fact that the countries will learn from each other but on the other hand I see a procedural problem there as well because differentiation is a good thing. The countries are judged according to their own criteria of development, etc. but there is no learning process there.

There is no forum where the countries can come together and see where each one of them stands. So, I am really doubtful as to whether they can be policy sustained as such or in the end whether we will end up with bilateral agreements, as was the case before.

So, I'll end here because the time is up. Thank you.

Chairman: Thank you very much, also for sticking to the timetable. The floor now goes to the Leuven team with Professor Malfliet and her collaborators.

02.05 Thijs Rommens: Ook ik wil veeleer een

blik vanuit het veld geven, die de theoretische benadering eerder moet aanvullen. Ik doe dit aan de hand van de illustratie van de zuidelijke Kaukasus. Als men kijkt naar wat er momenteel gebeurt in het ENP in de zuidelijke Kaukasus is het beeld eerder negatief. Het beleid is eerder gefragmenteerd en niet echt coherent. Dat kan men vaststellen uit verschillende aspecten. Zo is de zuidelijke Kaukasus pas na een aanvraag van het Europees Parlement opgenomen in het nabuurschapbeleid. Met de schaduw van Rusland in de regio moet alles wat betrekking heeft op de noordelijke Kaukasus, via echo gaan, dus via humanitaire hulp. Er is een verschillend beleid. Er zijn de lokale delegaties in de landen. Er is een speciale afgevaardigde voor de regio. Je kan ook zien dat verschillende landen zich eigenlijk meer kunnen veroorloven. Zo is het duidelijk dat er in de relatie met Azerbeidzjan heel wat meer vrijheid is om niet te spreken over democratie of democratisering.

Het risico dat men zo loopt, is dat er geen lijn zit in het gehele European-Neighbourhood-Policy-proces, het meer een samenraapsel is van de reeds bestaande programma's en er geen regionale ontwikkeling is. Kortom het is een verzameling van bilaterale programma's met de drie landen, Armenië, Azerbeidzjan en Georgië. De lokale ontwikkeling komt op het tweede plan, ondanks het gebruik van retoriek van die regionale ontwikkeling.

Het probleem is ook dat de landen zelf het ENP volledig anders interpreteren. In Georgië ziet de lokale media het ENP-proces als een stap naar de Europese Unie. Ook het beleid van Georgië is heel wat meer prowesters gezind dan dat van Azerbeidzjan of Armenië.

De vraag is dan ook of deze aspecten niet kunnen leiden tot een gevoel dat de enige boodschap van het ENP is dat het niet de bedoeling is dat ze lid worden van de Europese Unie. Het is natuurlijk vroeg om nu reeds een volledige evaluatie van het hele proces te geven.

Voorlopig is alleen nog maar het papierwerk gedaan. De implementatie van het hele proces, van alles wat er zou moeten gebeuren in het veld, moet nog allemaal gebeuren. 2007 is daarenboven ook het eerste jaar waarin het ENP een eigen budget toegewezen heeft gekregen.

Het zal afwachten worden om echt een evaluatie te kunnen maken. De signalen zijn evenwel niet onverdeelde positief te noemen. Op het terrein zelf ziet men een sterke integratiebeweging waar

andere spelers en andere initiatieven ook belangrijk zijn.

Dat blijkt vooral op economisch gebied. Het is opvallend dat op economisch gebied regionale ontwikkeling een heel stuk beter gaat dan alle politieke plannen en schema's die zijn opgezet in het verleden. Ik verwijs naar de bekende pijpleidingen voor olie en gas en de recente coöperatieovereenkomst tussen vooral Georgië, Azerbeidzjan en Turkije, waar men vaststelt dat Armenië eigenlijk uit de boot valt.

De kern van de zaak is dan ook of het niet een probleem zou kunnen zijn dat de Europese Unie in deze regio alvast te laat komt met het ENP en of niet reeds een andere dynamiek op gang is gekomen.

02.06 Katlijn Malfliet: Ik zou willen voortgaan waar Thijs Rommens is geëindigd. Komt ENP of Europees nabuurschapsbeleid eigenlijk niet te laat? Ik denk van wel. Ik denk dat die politiek geen rekening houdt met de snel evoluerende geopolitieke ontwikkelingen.

We zien dat reeds aan het dilemma dat bij de ENP rijst: een succesvolle ENP moet bijna noodzakelijk leiden tot een dwingende logica van uitbreiding van de Europese Unie. Anderzijds, mislukking van het ENP zou betekenen dat er niet genoeg stimuli of incentives zijn voor een binnenlandse wijziging van de politiek en dat de voordelen, de zogenaamde carrots, niet voldoende zijn om de landen in kwestie te laten watertanden, het woord "tantalizing" dat gebruikt is door Benita Ferrera-Waldner, de commissaris van Externe Relaties en Europees Nabuurschapbeleid.

Een ander symptoom van het probleem betreft duidelijk de actieplannen. Actieplannen zijn eigenlijk lookalikes, met heel kleine aanpassingen van land tot land, maar duidelijk niet genoeg om de politieke realiteit van de landen in kwestie werkelijk erbij te betrekken. Het gaat duidelijk om een benadering die niet voldoende geïntegreerd is. Dat men bovendien eerst begint met democratie, rechtstaat en mensenrechten en nadien overgaat tot het economische en eventueel ook sociale aspect, is een benadering die niet voldoende geïntegreerd overkomt, zeker niet bij die landen, die het tenslotte nog altijd niet zo makkelijk hebben met het combineren van het politieke aspect en het economische aspect, terwijl daarbij ook nog sociale keuzes moeten worden gemaakt.

Verschillende papers van wetenschappers over de Europese nabuurschappolitic stellen voor dat er, in plaats van de bilaterale actieplannen, die duidelijk hun beperkingen inhouden, een sterk pan-Europees multilateraal kader zou worden gecreëerd en dat men werk zou maken van een pan-Europees institutioneel kader. Dat zou kunnen gaan van een uitbreiding van de rol van de Raad van Europa, duidelijk nodig inderdaad, tot een transitprotocol voor het energiecharter, waardoor de energieproblemen, die inderdaad tot nu toe weinig in het hele discours over de Europese nabuurschappolitic aan bod komen, meer worden geïntegreerd.

De bedoeling van die voorstellen is om Rusland meer te integreren in het Europese integratieproces. Doch, u weet dat er met Rusland vier gemeenschappelijke ruimten zijn gecreëerd. Rusland is dus half betrokken bij de zaak of, beter gezegd, krijgt een geprivilegieerde positie als een zogenaamd strategische partner, terwijl Rusland eigenlijk werkelijk in het hart of in de kern zou moeten zijn van het hele concept van het ruimere Europa.

Daarom denk ik dat zelfs de voorstellen van wetenschappers die pleiten voor het pan-Europese multilaterale, institutionele kader, tot het verleden behoren. Immers, Rusland is inderdaad – college Franck had het al aangekondigd – het probleem en veel groter dan wie dan ook zou kunnen denken.

In de fameuze strategische paper over het Europees nabuurschapsbeleid wordt er gezegd dat de twee nabuurschappen van de Europese Unie en van Rusland gelijkwaardig zijn. Maar de vraag is of dat het geval is.

Ik ben er persoonlijk van overtuigd – maar ik stel dat natuurlijk ter discussie hier – dat Rusland een veel sterker impact zal hebben op de oostelijke nabuurschapslanden dan de Europese Unie. Dat is zeker waar voor institutionele redenen of voor redenen van politieke economie. Er zijn in de eerste plaats al die belangen in de energiesector.

Er is nog iets anders waarop ik wil wijzen. In het kader van het GOS en de Russische buitenlandse politiek, en vooral van de regionale structuren binnen het GOS heeft Rusland eigenlijk een soort spiegelpaleis gecreëerd van instellingen. Denken we bijvoorbeeld aan de Commissie voor Mensenrechten, het Economische Hof, dat eigenlijk de tegenpartner is van het Hof van Luxemburg, de monitoring van verkiezingen door de Parlementaire Assemblee van het GOS, de

fameuze [Collective Security Treaty Organization](#), die eigenlijk een soort tegenhanger kan worden, alhoewel nog niet algemeen geaccepteerd, van de NAVO.

Kortom, Rusland creëert een soort spiegelpaleis, waardoor – en dit is belangrijk – de Europese Unie en de andere Europese instellingen zoals de Raad van Europa de legitimiteit verliezen om als enige spelers op het pan-Europese territorium op te treden. Zij verliezen de legitimiteit om de spelers te zijn die alleen staan.

Ik had nog een hele uitleg over het staatsconcept, ook heel interessant, mijnheer de voorzitter, maar dat zal het publiek dan worden onthouden.

02.07 Tom Casier: A very good morning. Since I am the only person in the panel who is representing a foreign University, although it is only 5 km abroad, I'll speak in the most neutral language, English. Moreover, I have problems pronouncing the word "Europees nabuurschapsbeleid", which is quite an ugly word, if you ask me.

I would like to make a few general comments to the paper of Professor Gstöhl which I think was an excellent overview and all my comments relate to Eastern Europe, European Neighbourhood Policy in the East and they try to catch somehow the general picture, the geostrategic situation that has been created because of the European neighbourhood policy.

First comment has to do with the fact that ENP was originally created as an alternative to enlargement and it has been mentioned in the paper but I think it is something that we should definitely not forget. This is the whole idea behind the European Neighbourhood Policy: it is an alternative to enlargement in the sense that it is a very vital shift in the strategy in the European Union. You could say it is a shift from the old strategy of Copenhagen, when the EU decided to open the door for the former Communist states in Eastern Europe towards a new strategy that in fact tries to create stability in Europe, not by extending the European Union. But it tries to create stability by exporting the values, the practices, the way of doing things from the European Union towards the new neighbours. I think that is a very important thing to keep in mind because, if you want to evaluate the value of the European Neighbourhood Policy, if you want to evaluate the finalité, as it has been mentioned, of the European Neighbourhood Policy, we should definitely measure it also in these terms: will it be

successful as an alternative to enlargement.

And in this sense - and that is my second comment - I would like to add a pessimistic note. We are close to the weekend, so in order not to think too much about the weekend, some pessimism. And I am rephrasing in this respect a comment that Professor Malfliet made.

I think if we look at the European Neighbourhood Policy in terms of an alternative to enlargement there are two possible scenarios.

One scenario is that ENP is extremely successful and becomes a victim of its own success. Countries in the East perform very well, they carry out drastic reforms, they become perfect democracies, perfect market economies. Well what argument will the EU have to say to these countries you cannot enter the club, especially in the situation if for example Turkey would enter? What argument will you have to say to a democratic free market Ukraine you cannot enter the EU? So, you will have indeed a sort of compelling logic of enlargement. The pressure to enlarge will become really big.

The other scenario, the alternative is that the European Neighbourhood Policy will fail. There might be good reasons why it might fail. The main reason has to do with this mechanism of conditionality. The EU is promising certain rewards and countries have to fulfil certain conditions in order to get the rewards. The reward that is promised in the European Neighbourhood Policy is very different from the reward of enlargement. In enlargement the reward was simply membership, accession to the EU. In the case of the European Neighbourhood Policy the reward is much smaller, it is very vague, free trade, preferential treatment. And it remains very vague what exactly they will get by the end of the road and that is a very small incentive, maybe too small to convince the regimes to carry out drastic reforms, to convince the opposition in their own country to carry out drastic reforms.

And especially, and that is a point that maybe needs to be stressed as well, the conditions are pretty much determined by the EU. Even if the action plans are indeed bilateral, it is pretty much the EU determining what they will give to their neighbours.

And visa facilitation, visa free travelling will probably not be first on the list of the EU, though it is first on the list of the new neighbours.

Finally, a third comment, many challenges have been put forward but I think there is one major challenge that definitely needs to be mentioned and that is how do we expect the European Neighbourhood Policy in the East to affect the relation with Russia and how will the relation with Russia affect the European Neighbourhood Policy.

The situation that the European Neighbourhood Policy has created, or you could even say that enlargement has created, is that now the two neighbourhoods, the neighbourhood of the EU and the neighbourhood of Russia, overlap. They have the same neighbourhood, they claim to have the same neighbourhood in the East and they have conflicting interests in this area, they have conflicting interests in the countries in between, specifically Ukraine, Moldova, and the Southern Caucasus.

You could say, maybe overstressing a bit, that Russia has an interest in keeping the regimes weak, at least in the sense of dependence on Russia, think about the whole energy issue, while the EU has in the first place an interest in creating stability in the East. The question will be whether Russia and the EU will find a match for these two interests.

But then, to add some optimism at the very end. There might be good reasons to suppose that the Russia-EU strategic partnership will survive these conflicting interests because there is also a very strong interdependence.

The EU needs Russia for its energy, it also needs Russia to create stability in Eastern Europe. And on the other hand Russia needs the EU very much in order not to be isolated and to export its goods to the EU, exports that are now as high as 60%, I believe.

But I think that is a very important point indeed to keep an eye on for the next few years. What will happen in this triangular relationship, Russia, the EU, and the countries in between or the countries of the Eastern part of the European Neighbourhood Policy?

I hope I stuck to my 9 minutes. Thank you very much.

Chairman: You have been an example to others and I hope our last speaker, Dirk De Bièvre, will be as disciplined.

02.08 Dirk De Bièvre: De laatste spreker heeft de twijfelachtige eer te moeten herhalen hetgeen

eigenlijk al is gezegd, maar niet door iedereen. Ik zal trachten om niet te herhalen en vergeef mij als ik het toch doe.

Ik zou twee punten willen formuleren. Ten eerste, waarom gebruikt de Europese Unie de sticks niet? Zij heeft het nooit gedaan tegenover de ACP-landen, zij heeft het nooit gedaan tegenover de Euromedlanden, ze doen het ook nu niet in de ENP, het nabuurschapbeleid.

Dus waarom is de onderste box links leeg? Waarom is dat een papieren en geen in de praktijk gebracht beleid? Ik stel de vraag zonder het antwoord erop te willen geven, zonder het erop te kunnen geven.

In een deel van de literatuur werd er al op gewezen dat de politici van de Europese Unie eigenlijk een soort neiging hebben om retorisch zeer hoge doelstellingen te formuleren, terwijl ze daar niet aan kunnen beantwoorden. Dat is eigenaardig. Het is iets wat we ook in de nationale politiek vinden. Het is niet dat de Europese Unie een merkwaardig politiek beest zou zijn. Ook nationale beleidsmakers zeggen dat we de democratie, de mensenrechten in heel de wereld moeten verdedigen; iedereen is het daar in principe mee eens. Natuurlijk vinden wij dat eigenlijk best een goede doelstelling, maar waarom kan de praktijk daar niet op ingaan? Dat is een erg open vraag.

Om daar een klein beetje specifieker over te zijn, zou het kunnen liggen aan een soort morele superioriteit van de Europese Unie? Het antwoord is neen natuurlijk, want wij weten dat de bevolking de kiezers, de ngo's in alle democratische landen hier een grote waarde aan hechten.

Er is al op gewezen door de specialisten, onder andere in verband met Georgië, dat in andere politieke systemen – bijvoorbeeld in het Amerikaans beleid, of in andere conditionaliteitsystemen zoals het IMF, dat leningen toekent – de instrumenten om een en ander te meten, beter zijn uitgewerkt. Wat er zou moeten gebeuren, is dat, zodra bepaalde mensenrechten of bepaalde normen van good governance niet worden gevolgd, men de handelspreferenties opheft. Dat gebeurt niet. Er is dus enerzijds geen concrete meetlat, enkel een abstract principe, waar men het alleen maar mee eens kan zijn, er zijn geen instrumenten zoals daarjuist betoogd. Dus krijgen wij geen in de praktijk omgezet conditionaliteitsprincipe.

Er is dus een gapende kloof tussen retoriek en

praktijk. Waarom? Ik denk dat dat een van de grootste uitdagingen is van de Europese Unie. Zou het niet beter zijn onze doelstellingen een beetje naar beneden bij te stellen? Is het niet eerlijker tegenover de kiezer en degene die het politiek systeem van de Europese Unie financiert, realistische doelstellingen na te streven, omdat het over onze specialiteit, ons domein gaat?

Mijn tweede bedenking houdt daarmee verband. Wat bedoelen wij wanneer wij zeggen dat de Europese Unie geprivilegieerde handelsrelaties met nabuurschaplanden onderhoudt?

Er zijn ter zake verschillende vormen. Het is al dikwijls ter sprake gekomen. Wij hebben één zogenaamd beleid, maar wij hebben vele beleiden inzake nabuurschap. Wij hebben een zeer grote differentiatie.

Ook binnen de handelspolitiek is dat heel opvallend. Sommige landen waar er een zogenaamd nabuurschapbeleid wordt mee onderhouden, hebben heel gewone "most-favourite-nation-clause" handelstoegang tot de Europese Unie en de Europese Unie heel normale niet-discriminatoire handelsrelaties met die landen. Dat is heel verschillend van handelspreferenties, "a generalised system of preferences".

Dit heeft een bizar neveneffect, dat ook het beleid van de Europese Unie tegenover de ontwikkelingslanden zeer dikwijls saboteert. Het is het volgende. Als de Europese Unie zegt dat bepaalde landen preferentiële toegang hebben tot haar markten, dan zijn deze landen daar op een zekere manier aan gebonden. Deze landen kunnen preferentieel, zonder toltarieven te betalen, exporteren naar de Europese markten, één van de aantrekkelijkste markten ter wereld. Dus vinden die landen die "generalised preferences". zeer goed

Dat heeft als bizar effect dat binnen de Wereldhandelsorganisatie, de Europese Unie met een blok aan zijn been zit en minder onderhandelingsmacht heeft dan zij eigenlijk tot doelstelling zouden hebben. De doelstelling van het nabuurschapbeleid was toch om meer invloed, meer het acquis van de Europese Unie te exporteren naar de nabuurschaplanden.

Het eigenaardige effect ervan is dat de onderhandelingsmacht van de Europese Unie om deze preferenties over standaarden in productieprocessen, milieustandaarden, enzovoort – alles wat er nu in de WTO wordt onderhandeld –

te beïnvloeden wordt verzwakt, juist omdat deze leden, deze andere landen als WTO-leden niet erg happig zijn op een verdere, pure non-discriminatoire handelsliberalisering.

Deze inconsistentie is een klassiek fenomeen. Wij kennen dat uit de bureaucratie van het buitenlands beleid uit nationale systemen en uit het Europees systeem. Er zijn hier verschillende agencies tegen elkaar aan het werken. Op die manier krijgen we een dergelijke interactie tussen twee pijlers van het buitenlands beleid, met name het handelsbeleid en het zogenaamde algemene politieke buitenlandse beleid.

De **voorzitter**: Hartelijk dank. Vooraleer ik het woord neem, geef ik het woord nog even aan professor Gstöhl.

We will give Mrs. Gstöhl a short opportunity to make a couple of replies regarding her own presentation and then the floor is open to everybody. We would like you to give us your name and first name as well as your institutional affiliation because the entire proceedings, the debates, the remarks of the panel and so on will be published on the website of the Chambre/Kamer in the near future, so please when you have a question identify yourself so it can go on record.

02.09 Sieglinde Gstöhl: I would like to thank everybody for the valuable comments, I basically agree with most of them. I just maybe can summarise them again, as additions.

First of all, the global level was of course missing and I think that would be very interesting. We don't have much research yet about what the impact of the ENP, the European Neighbourhood Policy will be on a global level, be it transatlantic relations or relations with Russia or relations with developing countries as has just been pointed out in the framework of the WTO, problems of preference erosion and so on.

The second question that was raised, is very interesting. Is the EU some kind of altruistic organisation that is trying to export good values to neighbouring countries or is it just concerned with its own economic or even security interests?

Well, I think, my answer would be it's both, it is a combination, even though of course, the EU likes to stress as Dirk just said, it has a high rhetoric, it likes to stress certain goals more than its own self-interest.

Also, in the Commission communications you always find references to the growth of mutual prosperity, security and stability.

So, the EU also expects to benefit from this European Neighbourhood Policy. It's not just giving something to other countries but it also, of course, is interested in security issues, stability, and economic perspectives.

And one interesting point, which was also pointed out by two speakers, is energy policy. I think, that also explains partly why the Southern Caucasus and maybe even some Mediterranean countries have been added to this policy because most of them are either producer or transit countries - there are a few producers but many of them are transit countries - for pipelines of gas and oil. So, there is, of course, a self-interest here, from the European Union side.

About the monitoring process, how does the EU even know or evaluate? It has already been pointed out that it is actually too early to say whether this is going to be a success or not, so I was just guessing. The monitoring basically takes place in the committees and sub-committees that have been established in this legal agreement, association or partnership agreements. So there are councils and other committees.

The Commission also issues progress reports so they really copied some elements of the enlargement process. The international organisations, other than the EU, also play a role because they also contribute in the OSCE, OECD, IMF and so on. They can also issue reports in this regard.

I find the question what if the ENP fails, what are the alternative scenarios, very interesting. I don't know, but that is also one question that I think needs more research.

What if it succeeds, is it defeated by its own success? What if it fails, what are the alternatives? To my knowledge there is not much to say about that yet. So that would be very interesting to consider for the future.

And finally, why does the EU not enforce its own policy, the principle of conditionality?

As I said in my presentation, it has a rather poor record, and it was stressed again that the EU is rather high on rhetoric but not that good at enforcing its own values and really withdrawing benefits from countries if they do not comply.

And I think the answer is very simple. It's the member states' interests that often interfere, the national interests of the member states, on the one hand and on the other hand it's just that the Community itself does not have certain competences in some areas, so there is a lack of competence as well. It will be important for the success of the ENP to get the member states more involved because it is – that has been pointed out - a cross-pillar policy. So, it also involves the second pillar, the Common Foreign and Security Policy for instance.

Member states are very important. It's basically still very much their national competence. Somebody also said there is not really a foreign policy, there is even a lack of foreign policy. So, it will be important to get the member states into this very much Commission driven policy right now. It was the Commission that launched the whole thing so now I think it's time to also get the member states involved.

Thank you very much.

Chairman: You can address members of our distinguished panel, you can address Professor Gstöhl, you can ask questions or you can make statements. And please use the microphone and don't forget to mention your name and your institutional affiliation.

02.10 Question: Monsieur le président, mesdames, messieurs, mon nom est Philippe Grosjean. Je représente le Forum permanent de la société civile européenne. Je donnerai nos coordonnées à tous ceux qui le souhaitent ainsi que notre site internet. Je n'abuserai pas de votre temps, mais je voudrais exprimer ma position en quelques minutes.

Je voudrais informer l'assemblée d'une proposition faite par le Forum, proposition qui se trouve sur notre site internet. Cette proposition devrait être connue des éminents universitaires qui se sont exprimés jusqu'à présent. Elle vise à ce que l'Union européenne propose d'instaurer une alliance des trois mers: la mer Méditerranée, la mer Caspienne et la mer Noire. Pourquoi? Parce qu'il faut absolument séparer le mécanisme de nouveaux membres et d'élargissement et celui de la réflexion politique sur ce dont nous avons besoin et des défis auxquels nous devons répondre à court terme.

L'alliance des trois mers a pour but de réunir, au sein d'une alliance, avec un Parlement, des

institutions et une cour de justice, tous les pays limitrophes de ces trois mers. Pourquoi? Parce que c'est là que se trouvent les enjeux et les défis auxquels nous allons devoir faire face, spécialement en matière d'énergie, de ressources hydrauliques, de réalisation des droits de l'homme. C'est dans cette région, autour de ces trois mers que nous devons inter-réagir. Je vous signale, en outre, que l'Iran ferait partie de cette alliance si nous devons la réaliser.

Comment faire cette alliance? En utilisant le génie de Schuman lorsqu'il a proposé la CECA ainsi que celui de ceux qui ont inventé le processus d'Helsinki.

Le génie de Schuman a été de proposer: "Mettons en commun ce avec quoi nous nous faisons la guerre".

Mettons donc aujourd'hui au sein de l'alliance des trois mers ce avec quoi nous risquons de nous faire la guerre: le gaz, le pétrole et les ressources hydrauliques. C'est avec cela que nous nous casserons la figure dans les prochaines années à défaut de régler ces problèmes. Ainsi que le climat.

Le deuxième mécanisme à mettre en route est le mécanisme d'Helsinki, c'est-à-dire se concentrer sur des "corbeilles", comme ces mécanismes sont appelés dans l'accord d'Helsinki. Nous proposons quatre corbeilles: l'énergie, la mise en application locale des droits fondamentaux de l'être humain (ou laisser à chacun le soin de dire comment il mettra en œuvre les droits reconnus par les Nations unies), le développement durable et l'échange entre les jeunes, en créant un grand Erasmus de l'Alliance des Trois Mers.

02.11 Question: Monsieur le président, je suis Maïté Abram, directrice du Mouvement européen de Belgique. J'ai deux brèves questions.

Ma première question concerne l'évolution politique de la PEV. Elle a été initiée en 2003, soit un an avant l'élargissement.

Le fait que la PEV se soit dotée en 2007 de son propre budget a-t-il été influencé par l'arrivée des dix nouveaux pays membres? Suite à l'élargissement, cette PEV connaîtra-t-elle des évolutions?

Évidemment, ces nouveaux pays membres ont des voisins directs qui font qu'ils sont concernés directement par la PEV. Or elle a été initiée avant leur adhésion à l'Union européenne. Voilà ma

première question.

Ma deuxième question concerne la prévention de conflits et la gestion de crise. Je n'ai pas bien compris la place qu'elle occupait au sein de la PEV. Dans quelle mesure entre-t-elle en conflit avec les missions de l'OSCE?

02.12 Vraag: Mijnheer de voorzitter, mijn naam is Yvo Peeters, voorzitter van het Centrum voor Europese Vorming en ondervoorzitter van het Belgisch Helsinki Comité. Ik wil mij onmiddellijk aansluiten bij de eerste spreker, die het OSCE-proces heeft vermeld. Ik vind ook dat in het debat en de tussenkomsten, die wij hebben gehad hebben, daaraan misschien onvoldoende aandacht is besteed.

Jaren geleden, toen de moderne wiskunde werd ingevoerd, leerden wij op school dat twee verzamelingen, die gemeenschappelijke leden hebben, één verzameling is. Het is zo dat de Europese Unie met zijn neighbourhoodpolitiek en zijn leden en de Commonwealth of Independent States met zijn leden, een gemeenschappelijke centrumgroep van leden hebben of willen nastreven.

Als men dat strategisch bekijkt, kan men inderdaad niet anders zeggen – en dat sluit dan aan bij de vraag of het succesvol zal zijn of zijn succes al dan niet zal instorten – dat het niet succesvol zal zijn en wat dan de uitkomst is.

Maar het feit is dat als zowel de Europese Unie als de Commonwealth of Independent States een beleid gaan voeren waarbij zij staten als Belarus, Oekraïne, Moldavië en de Kaukasus-landen in een bepaald politiek-economisch systeem tot zich willen trekken of tot zich willen houden, dat wij dan natuurlijk een globaal complex hebben, dat alle landen aan mekaar bindt of zou moeten binden.

Als dat zo is, dan moeten wij natuurlijk rekening houden met het feit dat het de Raad van Europa – die al deze landen reeds bindt, in natuurlijk een meer ideëel perspectief (mensenrechten en cultureel) – en de OVSE zijn, die al die landen plus Amerika en Canada, ook reeds binden.

We krijgen dan een dermate complex systeem, dat wij beter zouden nadenken of er geen “division of tasks” zou moeten zijn.

Aangezien bijna alle sprekers erop hebben gewezen dat de stick nooit wordt gebruikt voor de carot, zou de Europese Unie er misschien belang bij hebben de stick aan iemand anders te geven,

aan de OSCE en aan de Raad van Europa. Die internationale organisaties zouden deze sticks op een objectieve wijze kunnen gaan gebruiken, zonder er een politiek-economische dimensie aan vast te knopen, aangezien dat toch niet wordt toegepast. Het discours van de Europese Unie en eventueel de CIS wordt dan een reëel economisch – materieel, trade, energy en dergelijke meer – discours. Het discours van versterking van de democratie, de instellingen, de mensenrechten enzovoort laat men daar waar het al vele jaren groeit en bestaat, namelijk binnen de Raad van Europa en de OSCE. Men moet tussen die twee dynamieken dan proberen een verband op te bouwen.

De voorzitter: Ik stel voor dat er nog drie vragen worden gesteld. Daarna vraag ik aan onze deelnemers en aan mevrouw Gstöhl om daar eventueel op tussenbeide te komen.

02.13 Vraag: Mijnheer de voorzitter, ik zal proberen zeer kort te zijn en me beperken tot een kleine commentaar. Mijn naam is André Monteyne en ik ben gewezen lid van het Brussels parlement.

Volgens mij zal dat eenzijdig en unilateraal nabuurschapbeleid van de Europese Unie ten opzichte van het Oosten vroeg of laat gaan leiden tot een conflict met Rusland.

Rusland is op dit ogenblik nog steeds zwak, maar herstelt zich zeer snel. Het wordt opnieuw een grote mogendheid. Het is duidelijk dat Rusland de Slavische landen, als ik dat zo mag noemen, tot zijn invloedssfeer beschouwt. Er verschijnen de laatste tijd in Rusland tal van artikels en boeken van professoren, sociologen, journalisten die dat bevestigen.

Mijn voorstel is het volgende. Vooraleer verder te gaan met het goede nabuurschapbeleid ten opzichte van het Oosten, maakt de Europese Unie best eerst een afspraak met Rusland over de afbakening van elke invloedzone.

02.14 Question: Monsieur le président, je suis médecin et je préside l'association des Hongrois de Belgique, qui sont tous des citoyens belges de nationalité hongroise. Je vis dans ce pays depuis cinquante et je dispose donc d'une certaine vision supranationale de ce qui s'y passe.

D'abord, je voudrais savoir si nous parlons ou non de l'Europe de l'Atlantique à l'Oural, comme disait le général de Gaulle, car cela change tout.

Ensuite, il faudrait commencer par bien enseigner

l'histoire et la géographie dans les pays membres, car ce n'est pas le cas.

Il conviendrait aussi d'utiliser plus souvent le bâton que la carotte. En effet, tant les États fondateurs que ceux nouvellement admis ont besoin d'être parfois sanctionnés, car ils ne tiennent pas toujours leurs promesses et ne respectent pas forcément leur signature. Je pense, par exemple, aux droits des minorités.

Il est beaucoup question de l'Union européenne, mais j'ai l'impression que l'on parle plutôt de l'Union des hommes d'affaires. Cela fonctionnait déjà au temps des Lombards, puisque même l'"euro-chèque" existait. Il importerait de parler plus de l'Europe culturelle et de notre héritage. En effet, en Europe, les langues diffèrent, mais nous parlons le même langage. Donc, pour être européen, il faut disposer du même langage et être héritier d'une culture dont nous sommes les dépositaires et que nous devons transmettre aux autres.

Par ailleurs, on parle toujours d'indépendance, mais nous ne le sommes pas si nous dépendons du gaz russe. Si nous acceptons uniquement quelqu'un parce qu'il produit du gaz et du pétrole, cela risque – à long terme – de se retourner contre nous.

Enfin, je ne suis pas pessimiste, mais je connais bien l'Histoire. Les Romains ont eu les mêmes idées que nous: ils ont imposé la "Pax Romana", élargi Rome... mais ce processus s'est achevé par une implosion. Nous devons réfléchir à la chute des Romains, qui n'ont jamais été battus militairement, mais dont le pouvoir a pris fin par une implosion.

02.15 Vraag: Ik ben Alexander Hoefmans van de Europese Beweging België. Ik heb een vraag voor professor Casier of professor Malfliet, als Rusland-experten. Professor Casier heeft er al op gewezen dat er sprake is van een driehoeksverhouding EU-Rusland-ENP-landen.

Het is belangrijk dat de EU ten opzichte van Rusland en vice versa een evenwicht vindt, ze hebben elkaar nodig, ze hebben belang bij elkaars beleid. In welke mate geldt dat ook ten opzichte van de ENP-landen? In welke mate heeft Rusland het Europese beleid ten aanzien van die landen nodig? Heeft ze daar een belang bij? In welke mate speelt de Europese Unie geostrategisch een geloofwaardige rol in deze landen?

Als men ziet dat Rusland maar de gas- of

oliekraan dicht dient te draaien en de ENP-landen zitten letterlijk in de kou, de Europese Unie staat politiek gezien in de kou. In welke mate speelt dat evenwicht tussen de Europese Unie en Rusland ook een rol ten opzichte van de ENP-landen?

02.16 Question: Monsieur le président, je suis le représentant diplomatique de la Région de Bruxelles-Capitale.

Loin de moi l'idée de vouloir jeter un pavé dans la mare, mais voilà deux heures que nous discutons et, finalement, où est la dimension humaine, où est la dimension citoyenne dans la politique de voisinage? La responsabilité n'en incombe, bien entendu, nullement à nos universitaires, mais en parcourant toutes les propositions de la Commission européenne, à peine une ligne et demie est consacrée aux citoyens, aux autorités locales et régionales. On a parlé ce matin de produits, d'économie de marché, d'accord commercial, d'État, de dialogue mais ni des citoyens, ni des autorités locales et régionales.

J'ai l'impression que nous exportons nos valeurs, très bien! Nous exportons notre système économique, très bien également! Mais nous exportons aussi, à mon avis, nos faiblesses, à savoir le fossé qu'il y a entre l'Union européenne et nos citoyens. On l'a vu lors du débat relatif à la Constitution.

Je pense qu'il faudrait impliquer nos citoyens, nos administrations locales et régionales dans des projets, comme "The Institutional Building" dans tous les pays voisins. Faisons part de nos expériences, de nos expertises aux citoyens de là-bas, aux autorités locales, aux maires, aux présidents de région et de province. Ainsi, nous apprendrons aussi beaucoup de choses de leur part. Cela sera une opération de "win-win". Cela coûtera beaucoup moins à la Commission européenne que d'envoyer des consultants. C'est un petit objectif, mais ô combien concret et qui, surtout, en termes d'expérience, peut avoir des effets très positifs à long terme.

Chairman: A lot about Russia, I suggest that we have Professor Malfliet. And of course all of the other member of the panel and Professor Gstöhl are welcome to intervene as well.

02.17 Katlijn Malfliet: De vraag is gesteld of er niet beter een afspraak zou worden gemaakt tussen de Europese Unie en Rusland over de afbakening van invloedzones en in welke mate anderzijds een zeker evenwicht tussen de Europese Unie en Rusland ook ten aanzien van

de landen die in het Europees Nabuurschapbeleid zitten, speelt.

Mijn visie op de zaak is dat de kansen op dit ogenblik volledig zijn verspeeld. Volgens mij is het te laat. Er is een opening geweest in het begin van de jaren '90 en Rusland heeft daar zeker in de hand gewerkt dat er een zeker geloof ontstond in dat fameuze strategische partnerschap.

In het kader van het partnership- en coöperatieakkoord en later ook in het kader van de vier strategische ruimtes werd er een idee gecreëerd dat er een mogelijkheid tot een strategisch partnerschap met Rusland bestond. Vanuit de Europese Unie bestond die overtuiging. Maar de Europese Unie had veel vroeger moeten beseffen dat Rusland een andere kant op ging.

Vanaf 1995 is in een presidentieel decreet van Jeltsin zeer duidelijk en zeer expliciet gesteld – weliswaar alleen in het Russisch en te weinig vertaald, alleen naar het Duits – dat Rusland heel sterke ambities had in de landen die de nieuwe onafhankelijke ex-unierepublieken waren. Dat is vanaf 1995 expliciet in een presidentieel decreet gezegd. Nadien is dat voortdurend door Rusland bevestigd. Het is een systematische en consistente politiek van Rusland om zijn invloedssfeer te verhogen in het zogenaamde nabije buitenland.

Het is een dialoog der doven geworden. De Europese Unie blijft, terecht, geloven – wij hebben het ook van collega Gstöhl gehoord – in dat element van socialising, het element van learning enzovoort, maar dat zal volgens mij absoluut niet werken.

Rusland zal vanuit een zeer pragmatische definitie van zijn eigen nationale belangen een politiek voeren ten opzichte van die landen en zal daar duidelijk het spillovereffect teweegbrengen in die zin dat die landen zullen kiezen voor de incentives – en dit zijn tantalizing incentives, incentives om van te watertanden – die Rusland nu zal geven.

En Rusland is thans bereid om heel hoge carrots te betalen om het nabuurschapbeleid waar te maken in het Gemenebest van Onafhankelijke Staten.

02.18 Tom Casier: Alleen een kleine toevoeging. Inderdaad, de EU is niet de belangrijkste geostrategische speler in het nabije buitenland. Een organisatie die wij vandaag niet hebben vermeld is de NAVO. Het is duidelijk dat Rusland veel meer bezorgd is over de uitbreiding van de

NAVO en over de bouw van het antiraketterschild aan de grenzen van de NAVO.

Niettemin zou ik de strategische rol van de Europese Unie niet onderschatten. Alleen wil de Europese Unie niet zozeer intentioneel een impact hebben, de impact is voor een groot stuk het toevallige product van de economische sterkte van de Europese Unie, een soort van schaduw effect, een soort van schaduw die de Europese Unie op zijn burens werpt, waardoor de burens zeer erg afhankelijk zijn van de EU.

Er is wat sommige auteurs noemen, een zeer sterke aantrekkingskracht vanuit de Europese Unie. Dat is iets waar Rusland ook duidelijk schrik van heeft.

De grote uitdaging zal daarom ook zijn om gemeenschappelijke belangen te creëren in het nabije buitenland en dat is natuurlijk een heel moeilijke opdracht.

Om bij een paar andere vragen aan te sluiten. Men kan stellen dat er een historische kans gemist is om Rusland van meet af aan te betrekken bij het proces van Europese integratie na de val van het communisme, dat er een historische kans gemist is om pan-Europese structuren op te zetten. Aan de ander kant denk ik dat het niet erg realistisch is om nu nog het zwaartepunt te zien verschuiven van de Europese Unie naar de Raad van Europa of de OVSE, maar ik denk dat er ook nog een zekere hoop is tot optimisme

Er is een iets waarvan Poetin in zijn buitenlands beleid echt veel schrik heeft, en dat is isolatie. Ik zou zelfs zo ver gaan om te zeggen dat Poetin zijn hele buitenlands beleid heeft gebaseerd op de schrik voor isolatie binnen Europa. In een scenario van een verder uitbreidende Europese Unie, een verder uitbreidende NAVO staat Rusland uiteindelijk alleen. Daar hebben zij uiteraard geen belang bij.

02.19 Dirk De Bièvre: Twee kleine voetnoten. Mijnheer Peeters heeft er op gewezen dat het eigenlijk toch een goed idee zou zijn om te zeggen: wel de Europese Unie is in hoofdzaak toch een economische organisatie, schoenmaker blijf bij uw leest, doe dat en laat de mensenrechten en de samenwerking op het gebied van onder meer onderwijs en integratiedoelstellingen, laat dat over aan de Raad van Europa.

Onder de Raad van Europa zit natuurlijk ook het

Europees Hof voor de Mensenrechten. Wat is daar aan het gebeuren? Het protocol dat de hervorming voor het Hof van de Mensenrechten moest beklinden, wordt door één land geblokkeerd. Dat land heet de Russische Federatie.

We weten dat de Raad van Europa is geblokkeerd. We weten dat de Raad van Europa disfunctioneel is. Het is een logische consequentie voor een politicus om als de ene institutionele arm niet werkt, de andere te gebruiken.

Ik denk niet dat we daar met blauwe ogen mogen staan naar kijken en denken hoe mooi de Raad van Europa zou kunnen zijn. Natuurlijk zou hij heel mooi kunnen zijn, maar het veto van Rusland blokkeert heel deze instelling.

Het andere in een kleine opmerking. Heeft Rusland wel zoveel macht? Er wordt dan gezegd: ze moeten maar de kraan dichtdraaien.

Nu, dat klinkt zeer attractief. Dat klinkt waar maar is het niet. Dat is wel waar tegenover zwakke partners. Als zij dat tegen Oekraïne of Wit-Rusland zeggen, dan doen zij dat gewoon. De Europese Unie heeft echter consumentenmacht. Zoals professor Casier al zei, zijn zij daar zeer voor beducht. Dat betekent isolement. Er zijn nog andere gasproducenten. Als Rusland ineens de gaskraan zou willen dichtdraaien, dan is dat een niet-geloofwaardige dreiging. Dat is iets wat nu in de retoriek zwaar wordt overdreven. It takes two to trade zeggen ze in het Engels. Dat mag men niet vergeten, ook niet voor de gasleveranties.

02.20 Christian Franck: Monsieur le président, je ferai deux courtes remarques. D'abord, il est bien apparu dans le débat de ce matin que la dimension méditerranéenne de la politique de voisinage était relativement moins bien perçue. Nous nous sommes essentiellement concentrés sur les relations avec la Russie et l'Europe orientale.

D'une certaine façon, cela ajoute encore du poids à la question. Fallait-il inclure les pays qui sont déjà dans le processus de Barcelone dans la politique de voisinage?

Je me souviens qu'un des premiers analystes de cette politique de voisinage, Michael Emerson, qui avait été représentant de la Commission à Moscou, ne comprenait pas que l'on ait inclus le processus méditerranéen. Finalement, l'élément semblerait être que, comme les pays de Lomé et les pays méditerranéens, quand ils ont vu que

l'Union faisait plus pour les pays d'Europe centrale et orientale ont dit: "Ne nous oubliez pas", lorsque l'Union a dit: "Cette fois, nous faisons plus avec les pays qui sont à la frange de l'Europe orientale", à l'intérieur du Conseil certains États ont dit: "Oui, mais, n'oubliez pas les Méditerranéens!" Comme il ne fallait pas qu'ils se sentent discriminés, on les a mis dedans.

Selon moi, c'est une erreur politique, car cela n'ajoute rien à la politique avec la Russie, l'Ukraine, la Biélorussie. Peut-être cela n'ajoute-t-il pas grand-chose; plus même, cela affaiblit le processus méditerranéen.

Par ailleurs, l'observation sur l'alliance des trois mers est très intéressante parce que c'est très bien de décrire l'enjeu géopolitique important que ces trois mers réunissent. De là à envisager une institutionnalisation, comme vous l'avez dit, cela me paraît relever d'une utopie constructive sans doute, mais qui n'est pas à portée de main: faire une cour de justice! Mais on n'a pas réussi à la faire avec l'OSCE. Donc, on la ferait difficilement. Précisément peut-être que l'OSCE est justement le cadre où le défi géopolitique de ces trois mers doit être rencontré.

Une toute petite précision historique. Vous avez cité Jean Monnet. S'il est toujours une source d'inspiration, l'inspirateur de la CSCE était Leonid Brejnev.

02.21 Syuzanna Vasilian: I would like to address a few questions that were asked directly by providing answers.

Was the ENP a successor step on the part of the EU undertaken by the EU after the last enlargement? Definitely. The EU got geostrategically involved because before the borders were quite far away and then they came closer and so did the area of securing prosperity, stability, and security. Security is our semi-rational concept, in fact I would say normative concept in itself.

As far as conflict resolution is concerned, there are OSCE missions in all the conflict areas, primarily if you look at the East, Transnistria, Abkhazia, South Ossetia, Nagorno-Karabakh, again they are even mentioned, organisations like Council of Europe, UN bodies, WTO, WHO, etc., all of them are mentioned there. The conflict resolution is basically supported by the UN process or the Minsk group of the OSCE, depending on which conflict you are talking about. They are directly in the action plans. So in a sense

the EU is promoting the multilateral dimension by pushing the role of these IGOs to a global level. But it is also benefiting from the work that has been done by this organisation. So it's a two-dimensional process.

As far as the sticks issue, whether the EU should delegate the sticks to Canada or the US, I would say, in fact again the EU has been benefiting from the US actions. The US has been involved in the area much earlier, politically it has been extremely active. You never hear, even today, this: after the ENP the UN obtained a political impetus in the neighbouring countries.

But the US embassy is the one that is looming large in the media, everywhere, in the political circles, in the public opinion. Nobody has an idea even how many countries the European Union comprises, I would say, in Armenia or Georgia or Azerbaijan, primarily because this is the area I come from.

So the sticks are really being used and the EU is benefiting from the sticks itself and that is why it can afford itself the generosity of being a soft power, I would say.

The conflict with Russia was covered by the Professor sitting here.

Again, Andrei Kozyrev's near-abroad policy as was mentioned by Professor Malfliet, was there in 1991. As soon as the Soviet Union collapsed the policy of near-abroad was there.

But looking at the role of Russia from a NATO dimension, for example, it can be said that Russia has never taken an obstinate stance as far as the agreements, NATO individual action plans are concerned at least when I look at the South-Caucasus, Armenia, Azerbaijan and Georgia. Russia never objected.

So politically, even Georgia which is making intensive rhetorical statements that it is pro-western, etc., relies on Russian energy supplies in the end. So, there is a gap between what is said - it is rhetorical - and the actions, as was mentioned by Professor De Bièvre.

Concerning, the human dimension, I would say that the action plans make intensive references to civil society involvement, involvement of all kinds of stakeholders, and also to people to people dialogue. This was already in Professor Gstöhl's presentation. So, it is in all the action plans.

The EU is promoting all kinds of exchanges between the European Union countries and the neighbouring countries. So there is intensive human contact on an individual level, taking it to the lowest possible one. The EU can be applauded for it, but the US, again, has started with this much earlier, since 1991 while the EU is there only today.

I hope I covered all of the questions. Thank you very much.

Chairman: Thank you Ms. Vasilian. She had the first word, I will also give Professor Gstöhl the last word. Please.

02.22 Sieglinde Gstöhl: I think most of the questions have already been answered but maybe I can add just a few small things.

First of all, Russia has had an agreement with the EU for ten years now. It is expiring at the end of this year. So it is up for renegotiation. And you probably heard in the newspapers recently that Poland had some objections to launching the negotiations. Once Russia is a member of the WTO, I think, the idea is to develop some kind of free trade agreement with Russia. It will be interesting to see how the EU reacts to this old dilemma, it sometimes has included a human rights clause into free trade agreements as it has done since 1991 with all other countries.

So, I think that Russia illustrates very well the EU's dilemma in regard to what comes first: values of interests.

Second point concerns the question related to the new financial instrument that came into force in January of this year, the ENPI. I think the reason simply has to do with the financial perspectives because there were other programmes before, one for the Mediterranean, MEDA, and one for the East, TACIS. They put them together now, so the ENPI is replacing the old programmes in the new financial prospective 2007-2013.

The money has been increased. That is the good news. And of course implementation can only start once you have the action plans ready. So that is why, I think, it is starting this year.

I have one last point that I think has not been mentioned yet. We had the discussion about the questions bilateral versus multilateral cooperation and if Russia is maybe undermining the ENP by setting up its own mirror institutions.

I think it is interesting to mention that the EU also supports regional integration in the Mediterranean and in the East. In the Mediterranean region, last year, the so-called Agadir agreement entered into force establishing a free trade agreement among Mediterranean countries themselves.

And for the Eastern dimension, the last commission communication that came out in December mentioned that they now really want to push for, what they call a Black Sea Synergy, so the Black Sea economic organisation in the region including Russia is supposed to be supported now. The EU is trying to cooperate with the Black Sea region and the organisations they have established there.

But as far as I know the commission is just in the process of drafting a communication on the topic, that should come out probably later this year. Thank you.

03 Institutionele hervorming **03 Réforme des institutions**

Président: Koen Lenaerts.
Voorzitter: Koen Lenaerts.

Le **président**: Je ne suis pas le ministre d'État Charles Ferdinand Nothomb mais Koen Lenaerts. Hugo D'Hollander vient de me demander de présider en lieu et place de M. Nothomb.

Cela aura à tout le moins l'avantage que je ne dépasserai pas mon temps de parole car je vais tout de suite donner la parole aux autres intervenants prévus. Je prendrai peut-être la parole en fin de séance.

Nous avons le grand plaisir de voir cette séance consacrée aux réformes institutionnelles par le professeur Dominique Hanf du Collège de l'Europe.

Dominique Hanf est un juriste allemand. Il incarne l'idée européenne. Il a fait son éducation juridique en Allemagne. Il a réussi les deux 'Staatsexamens', ce qui est une brillante performance en Allemagne. Il a sa thèse doctorale d'une université belge – l'ULg – et il est maintenant professeur au Collège de l'Europe à Bruges.

Il va introduire le sujet d'une façon qui se veut provocatrice, intellectuellement parlant, et innovante.

03.01 Dominique Hanf: Comme M. le président vient de le souligner, ma tâche aujourd'hui est de commencer le débat sur la réforme des institutions.

Il s'agit d'un sujet extrêmement vaste, controversé et sur lequel beaucoup a déjà été dit et écrit, notamment depuis la chute du mur de Berlin qui a ouvert la perspective d'une unification politique paneuropéenne.

La conséquence en est que je dois me limiter à des remarques générales, tout en étant provocant – c'est ce qu'on m'a demandé. Mon texte et mon exposé de cet après-midi devront donc être complétés et critiqués par mes collègues et par tous les participants.

Comme vous avez déjà reçu le texte provocateur, je vais me limiter à résumer quelques thèses et à les commenter.

La première thèse qui est certainement la moins controversée, même si elle est un peu douloureuse, est probablement celle qui affirme que le Traité constitutionnel, tel que signé à Rome en 2004, n'entrera pas en vigueur. C'est une question de réalisme politique.

La formule choisie pour sauver le Traité de Maastricht et le Traité de Nice après les référendums négatifs au Danemark en 1992 et en Irlande en 2001 ne sera sans doute pas utilisable dans la situation actuelle. Dès lors, cela signifie que les efforts se concentrent à adopter une réforme institutionnelle de portée réduite, ce qu'on appelle dans les débats politiques le "mini-traité".

Cette idée de mini-traité pose deux problèmes.

Premièrement, ce qui est mini pour certains est maxi pour d'autres et vice versa.

Deuxièmement, le compromis politique assez complexe auquel on a abouti dans le Traité constitutionnel va être rouvert et tous les débats vont se répéter. Si on n'arrive pas à confectionner une nouvelle réforme, ce problème des divergences de vues réapparaîtra au stade de la ratification. On s'exposera donc de nouveau au même problème que l'on connaît actuellement.

Je crains qu'avec cette idée de mini-traité, on risque d'aboutir à une sorte de Nice II, c'est-à-dire à une réforme institutionnelle de portée minimaliste qui peut être utile et indispensable mais qui ne pourra pas servir en tant que base d'une réelle relance du processus d'intégration.

C'est la raison pour laquelle je me suis permis d'exprimer certains doutes quant à la nécessité de se livrer à un tel exercice. Je suis conscient que les questions et les doutes que je mentionne ne sont pas partagés par tout le monde mais il faut tout de même se rendre compte qu'un capital politique important a été investi dans ce projet de Traité constitutionnel (quatre ans de travail intense, des débats de ratification importants) avec des avancées très limitées. On peut même se demander si l'acceptation du projet de l'intégration n'a pas dû souffrir un certain recul car divers aspects acquis se sont vu attaquer et ont perdu un certain degré de légitimité politique. Il faut donc se poser ces questions même si elles ne sont pas toujours très agréables.

Selon moi – mais cet avis est tout à fait subjectif –, une vraie réforme institutionnelle pour une Union élargie devait être bien plus ambitieuse que ce qu'on retrouve dans la plupart des propositions, y inclus dans le Traité constitutionnel.

Il faudrait éliminer de manière systématique le veto national, y compris pour la révision des traités. Il faudrait généraliser la co-décision, renforcer le rôle de la Commission et le pouvoir du juge communautaire et faute de l'élimination du veto national généralisé, il faudrait à tout le moins prévoir des possibilités de coopération renforcée dans le cadre du Traité, de manière plus généreuse.

En mentionnant les éléments les plus importants d'une réforme institutionnelle digne de ce nom, il faut se rendre compte que ce n'est pas immédiatement réalisable, ce qui m'amène à la thèse que j'ai voulu exprimer dans cet article, à savoir que l'enseignement le plus important du Traité de Rome dont on célèbre les 50 ans est qu'il faut se détacher d'une vision exclusivement institutionnelle. Il faut se rendre compte que les institutions sont en premier lieu des instruments qui servent à atteindre des objectifs. Les chances de faire avancer l'intégration européenne et donc de développer les institutions passent probablement par la formulation de certains projets concrets.

Cette logique fonctionnelle, très décriée par le passé, a deux avantages principaux.

Le premier, au niveau gouvernemental: il est beaucoup plus facile de convaincre un gouvernement de renoncer à son droit de veto par exemple quand on peut lui offrir une contrepartie politique. Par exemple, la Pologne serait plus

encline à limiter son pouvoir au sein du Conseil ou ce qu'elle considère être son pouvoir de blocage au sein du Conseil, si on pouvait lui offrir la réalisation d'une politique énergétique commune digne de ce nom.

Le second, au niveau des citoyens: on a bien vu lors des débats de ratification dans les différents États membres qu'il est très difficile de faire comprendre aux citoyens pourquoi il faut réformer les institutions alors qu'on ne peut pas leur expliquer à quoi elles vont servir. Une réforme purement institutionnelle, qu'on n'arrive pas à rattacher à des objectifs concrets, créera plus de méfiance qu'elle ne provoquera l'adhésion. Ces objectifs existent mais les présenter est extrêmement difficile.

Ma conclusion consiste à dire que la réforme des institutions est très importante. Je ne veux pas minimiser la valeur des débats du passé ou celle du Traité constitutionnel, même si j'ai du mal à voir comment on pourrait préserver cette réforme. Une réforme institutionnelle, aussi bien réalisée soit-elle, reste difficile à vendre, auprès des gouvernements comme auprès des populations. Les politiciens et les académiques devraient donc avoir recours à leur imagination pour développer des projets politiques concrets, auxquels on pourrait rattacher les réformes institutionnelles. Nous avons des exemples. Le Marché Commun de 1957 en était déjà un exemple par rapport à des projets antérieurs plus ambitieux. Le projet de l'Acte unique en est un deuxième exemple et l'idée d'un espace intérieur sécuritaire qui a commencé par une coopération intergouvernementale (Schengen) pour être peu à peu communautarisé en est peut-être un troisième exemple.

Ce dernier élément m'amène à la considération suivante: si on ne peut pas réaliser ce genre d'objectifs ensemble, il faudrait pouvoir les réaliser dans des groupes restreints. C'est possible à condition de trouver les motivations politiques nécessaires. Voilà quelques thèses brutes pour contribuer à animer le débat. Je vous remercie de votre attention.

Le président: Je suis très heureux de pouvoir laisser la présidence – que je vous avais annoncée comme provisoire – au vrai titulaire, le ministre d'État Charles-Ferdinand Nothomb.

Voorzitter: Charles-Ferdinand Nothomb.

Président: Charles-Ferdinand Nothomb.

03.02 Koen Lenaerts: Ik vind de tekst van

Dominique Hanf stimulerend en uitdagend.

Uitdagend omdat hij stelt dat we de institutionele hervorming op dit ogenblik niet echt nodig hebben. Ik bedoel de uitbreiding van de Unie heeft niet tot een blokkering geleid, zelfs niet na de toevoeging van de laatste twee lidstaten.

Maar als u beter leest in zijn tekst – en u hebt de tekst bij u – en na wat hij zojuist heeft gezegd, stelt hij toch: ja, maar misschien hebben we toch meer een gekwalificeerde meerderheid in de Raad nodig. Het komt er niet op aan hoe men die gekwalificeerde meerderheid berekent en dat de Grondwet dat anders zou doen dan de huidige berekeningswijze. Maar het komt er wel op aan dat men wat unanimité vervangt door gekwalificeerde meerderheid. Volgens de heer Hanf is het ook belangrijk, dat het Europees Parlement wat meer kan meebeslissen.

Dat vind ik hoe dan ook het grootste 'chantier' voor de institutionele hervormingen. In die zin vind ik dat de stelling al wat realistischer klinkt. We hebben dus toch wel wat meer communautaire methodes nodig wat de besluitvorming betreft.

Waar ik het wel mee eens ben – en ik noem dat het stimulerende aspect – is dat we de durf moeten hebben het institutionele debat niet langer centraal te stellen. Dat is niet nieuw. Het institutionele debat is nooit een erg sexy debat. Ook in België met de staatshervorming is dat zo, er zijn hier politologen en (oud-)politici in de zaal die daarmee ervaring hebben. Het is heel moeilijk om daarmee de massa's op dreef te brengen. Zo is het ook in de Europese Unie.

De verklaring van Laken onder het Belgische voorzitterschap heeft zes jaren geleden reeds gepoogd om het accent te leggen op datgene wat van de Europese Unie als bestuursniveau boven de Staten wordt verwacht. Heel concreet, wat is de meerwaarde die de mensen van Europa verwachten, meerwaarde die de afzonderlijke Staten niet kunnen leveren.

Voor de fijne toehoorders parafraseer ik hier het subsidiariteitsbeginsel maar in de richting waarin men het niet verwacht. Namelijk, het niveau waarop efficiënt bestuur wordt gevoerd, kan het hogere niveau zijn wanneer de beleidsvragen die moeten worden opgelost enkel op dat niveau zinvol kunnen worden behartigd. Denk aan de creatie van de interne markt, de ene munt, eventueel het level playingfield-debat, fiscale en sociale harmonisatie alvast in zekere mate, strijd tegen de grensoverschrijdende misdaad wat ons

brengt bij politionele en justitiële samenwerking, gemeenschappelijke inspanningen voor immigratie vanuit derde landen naar de Europese Unie als één ruimte zonder binnengrenzen.

Daar volg ik Dominique Hanf volledig. Men moet vanuit de concrete uitdagingen vertrekken voor de inhoud van het Europese project om zich vervolgens af te vragen of Europa toegerust is met de bevoegdheden en de besluitvormingsprocedures die nodig zouden zijn om die uitdagingen efficiënt aan te pakken en aldus het gepercipieerde delivery-deficit tegen te gaan.

Een wijze van besluitvorming die ook voldoende democratisch is. In dit soort gevoelige gebieden heeft men immers onvermijdelijk winners en losers. Je hebt mensen die het eens zijn met het gevoerde beleid en je hebt mensen die het niet eens zijn met het gevoerde beleid zoals in elke mature democratie. Je hebt daar een forum nodig voor het politieke debat. Dat forum zou het Europees Parlement moeten zijn en het Parlement is dat ook wel in ruime mate maar het wordt niet als dusdanig gepercipieerd door de kiezers.

Ik vind hiervoor als bewijs dat in de referenda over de Grondwet in Frankrijk en in Nederland een bijzonder groot aantal kiezers – bijna het dubbele in Nederland – heeft deelgenomen aan het referendum dan aan de verkiezingen voor het Europees Parlement, nauwelijks een jaar ervoor. Dit betekent dat men de Europese verkiezingen die om de vijf jaar plaatsvinden, niet meer als de locus van de representatieve democratie waarneemt met de verschillende visies op de inhoud van het beleid. Denk maar eens aan de vrij belangrijke richtlijn over de vrijmaking van de dienstenmarkt waar een liberale visie met een eerder sociale visie beleidsmatig met elkaar in de clinch gingen. Daarover heb ik niets gehoord bij de verkiezingscampagne voor het Europees Parlement. Dat was wel het centrale debat bij de Grondwet van Europa, terwijl het daar technisch-juridisch misschien niet aan de orde was. Heel dat debat is uiteraard gevoerd op grond van de huidige verdragen en had technisch gezien niets te maken met de ratificatie van de Grondwet.

Ik besluit, want ik moet als eerste spreker van een lange reeks het goede voorbeeld geven om binnen de tijd te blijven en aldus het publiek nog aan bod te laten. Ik denk dat de institutionele hervorming nodig is, maar een institutionele hervorming zoals de Grondwet voor Europa ze in haar derde deel heeft doorgevoerd.

Alles wel beschouwd, – en ik spreek hier uiteraard te persoonlijke titel en niet als lid van het Hof van Justitie – de Grondwet is een belangrijk symbool. Het eerste deel is voor een professor Europees recht, zijn wildste droom, want het codificeert voor tachtig procent het huidige recht en voert hier en daar wat addenda toe die handig zijn.

Het Handvest voor grondrechten is nog zo iets. Fantastisch! Maar ik kan u verzekeren als rechter in het Europees Hof van Justitie passen wij die grondrechten toe. Het is dus goed van dat te hebben maar niet zo essentieel.

Als we echt naar de kern van de zaak gaan, heb ik bepaalde hervormingen van het derde deel van het Verdrag nodig. Volgens de aloude Schuman-methode zou ik geïnteresseerd zijn in een wijzigingsverdrag van de communautaire methode – de codecisie tussen het Parlement en de Raad – inzake landbouw (dat bestaat nu nog niet, dat is voorzien, nochtans 43 % van het budget), inzake gemeenschappelijke handelspolitiek met het bijhorende goedkeuringsrecht voor het Europees Parlement van akkoorden te maken op dat gebied (dat bestaat nu niet), de communautarisering van politie- en justitiesamenwerking zowel wat de besluitvorming als de rechterlijke afdwingbaarheid daarvan betreft, zowel om Staten bij hun engagementen te houden als om de rechtsbescherming te vrijwaren. De communautaire methode voluit, en dus niet beperkt, voor de immigratiepolitiek

Dat zijn allemaal heel concrete doelstellingen waardoor de Unie beter uitgerust geraakt. Die staan allemaal in het derde deel van de Grondwet.

In die zin is de hervorming van de instellingen in de eerste plaats een uitbreiding van de communautaire methode inzake de politieke besluitvorming, de rechterlijke afdwingbaarheid en de rechtsbescherming in beleidsgebieden die dat nodig hebben.

Ik sluit af met een korte persoonlijke getuigenis. Als rechter in het Europees Hof van Justitie beantwoorden wij prejudiciële vragen. Voor de niet-juristen in de zaal betekent dat vragen die de nationale rechters voorleggen aan het Hof van Justitie betreffende de uitlegging van het Europees recht naar aanleiding van concrete geschillen die aan de nationale rechters worden voorgelegd.

Welnu, die uitleggingsvragen hebben alsmaar meer betrekking op uitgerekend die politieke beleidsgebieden waar de politieke besluitvorming

vanwege de unanimiteitsregel is geblokkeerd.

Op dit ogenblik wijst het Hof een derde van zijn arresten in fiscale zaken. De fiscaliteit is een van de compleet vergrendelde gebieden wat de politieke besluitvorming betreft. Hoe komen deze zaken bij ons? Men neemt de verdragsbepalingen over Europees burgerschap, over vrij verkeer van personen en kapitalen en non-discriminatiebeginsel. Nationale rechters stellen vast: grensoverschrijdende situaties worden niet helemaal gelijk behandeld met louter interne situaties. Is dat niet strijdig met die heel algemene beginselen van het verdrag?

Geheel binnen de bevoegdheid van de nationale rechter en van het Hof van Justitie wordt daarover een vraag gesteld aan het Hof van Justitie. Het Hof beantwoordt die vragen, case by case, common law-wise. Maar wat gebeurt er hier in feite?

Het is het Hof dat een compleet glossarium aan communautaire regels inzake directe belastingen uitwerkt. Ik heb er pas een studie over beëindigd met een medewerker voor de 'Cahier du droit européen' waarvan de volgende spreker de gevierde hoofdredacteur is. Dat is een studie van 100 bladzijden, bijzonder complex, eigenlijk het glossarium wetgeving.

Welnu, dat moet van de wetgever komen, delivery-deficit. Het is eigenlijk niet aan de rechter om al die intermediaire keuzes te maken. Dat is eigenlijk onmiddellijk van de Grondwet naar een betwisting in een concreet geval gaan. Alsof de Kamer, waarin we hier dat mooi colloquium houden, niet zou bestaan. Zo kan een rechtsorde niet eindeloos functioneren. Europa heeft een democratische wetgever nodig die wordt waargenomen als efficiënt en resultaten kan neerzetten, ook in de voor lidstaten gevoelige gebieden, waarop de Europeanen zitten te wachten. Ik dank u.

03.03 Jean-Victor Louis: Monsieur le président, c'est toujours une tâche redoutable de parler lorsqu'une introduction aussi intéressante a été faite et lorsqu'elle a fait l'objet d'un commentaire toujours éclairant du professeur Lenaerts. Ce que je pourrais faire, c'est introduire quelques notes de bas de page à ce qui a été dit.

Je me prononcerai d'abord sur les questions de savoir si l'Europe fonctionne, ce qu'il convient de penser d'une mini-réforme et de quelle réforme plus ambitieuse nous avons besoin.

L'Europe fonctionne, certes, mais elle pourrait fonctionner beaucoup mieux. Je crois même qu'elle fonctionne plutôt mal pour le moment. On a parlé de manque de volonté politique et de courage, mais il y a des éléments sans doute plus fondamentaux. Une réflexion peut, me semble-t-il, avoir lieu sur la question de savoir si la conception européenne de tous ceux qui sont autour de la table du Conseil est vraiment la même? C'est un sujet souvent abordé et qui intéresse évidemment peut-être plus les "political scientists" que les juristes, mais qui s'inscrit quand même en toile de fond et qui doit amener à se pencher sur des solutions permettant d'en sortir en cas de blocage.

L'Europe fonctionne mal parce que trop de décisions doivent encore être prises à l'unanimité. Cela a déjà été mentionné, mais c'est important, parce que la perspective d'une décision majoritaire, plus que son usage, est un élément fondamental de la méthode communautaire. Des méthodes informelles, essentielles, se discutent de plus en plus dans les couloirs du Conseil. C'est le cas en matière de PESC (Politique étrangère de sécurité commune), là où la méthode communautaire ne prévaut pas, mais c'est très caractéristique. Au cours des réunions, différents groupes expriment des positions, qui devront alors être conciliées. Le débat en séance publique n'est plus qu'une façade.

Il y a aussi cette substitution du Conseil européen aux instances normales, Conseil européen qui accumule les engagements pour lesquels les objectifs ne sont pas clairs, ne sont pas partagés par tout le monde et ne font pas l'objet d'instruments efficaces. Donc, l'Europe pourrait effectivement fonctionner beaucoup mieux.

Réforme mini ou mini-traité? Un mini-traité centré sur l'institutionnel: je partage tout à fait les réserves exprimées par les deux précédents orateurs. C'est une illusion d'ailleurs de croire que, parce qu'elle est mini, la réforme se fera facilement, parce qu'on isole certains points, qui peuvent catalyser des revendications et remettre sur le tapis des choses qui ont été acceptées dans le compromis global: une procédure de majorité qualifiée, la présidence du Conseil européen, la présidence du Conseil ordinaire, la composition de la Commission. On ouvre avec ces "petites questions" un certain nombre de points qui, compris dans un compromis global, sont plus acceptables, parce que chacun y retrouve des éléments qui sont importants pour lui.

La vraie réforme est plus ambitieuse et elle doit comporter des aspects de compétence, des

aspects matériels. Comme cela a été souligné, c'est bien ce que faisait la Constitution dans certains domaines qui, maintenant, ne figurent plus au niveau du droit primaire, comme en matière d'énergie, de politique industrielle, d'immigration, d'action externe en général. Il y avait des choses dans le traité et dans le Traité constitutionnel qui ne s'inscrivent pas dans le traité actuel.

Il y a un autre élément fondamental dans ce Traité constitutionnel, cet objectif pédagogique qu'il entendait réaliser: un seul Traité, une seule Union, une seule personnalité juridique. Plus personne ne s'y retrouve vraiment dans ce système pilarisé, dans ces personnalités juridiques qui s'additionnent, dans ces accords signés à la fois par l'Union, les États membres et la Communauté, dans des formules de mixité baroque.

Ce ne sont pas seulement des affaires de spécialistes; chacun est un peu dans sa tranche de compétences. À cet égard, des pas considérables ont été accomplis par le Traité constitutionnel, qui prévoyait aussi la codécision pour la politique commerciale. Ce n'est pas rien que d'accorder au Parlement européen un tel droit.

Le traité ne sera pas ratifié tel quel - j'ajoute bien "tel quel". Par ailleurs, j'ai la faiblesse de croire qu'il est encore possible d'ajouter certains points au traité, qu'il va m'être difficile de détailler en quelques phrases. Mais ils pourraient porter sur des compétences élargies dans les domaines du développement durable, du gouvernement économique, de la politique sociale. Il pourrait aussi être question de réformer le Traité constitutionnel en ne le soumettant pas au critère d'unanimité. Enfin, des formules de coopération renforcée pourraient être suggérées.

Il ne faut pas se faire d'illusions. Pouvons-nous imaginer la Communauté à 27, qui englobera bientôt les pays des Balkans de l'Ouest (au total, cela ferait six ou sept États en plus, selon que l'on considère ou non le Kosovo comme une république indépendante), sans le changement qualitatif apporté par le Traité constitutionnel, agrémenté éventuellement d'éléments supplémentaires?

Je vous remercie, monsieur le président.

Le président: Merci, monsieur le professeur. Je constate, premièrement, que vous respectez le temps de parole; deuxièmement, que l'exercice

difficile qui vous a été imposé n'était pas sympathique de votre point de vue.

La parole est au professeur Christian Franck.

03.04 Christian Franck: Monsieur le président, vous évoquez des contraintes de temps. S'il faut faire directement passer le message, pour ma part, je me prononce pour un traité limité car c'est la seule chose qu'il soit possible de faire avant les prochaines élections parlementaires de juin 2009.

Ceci dit, ce n'est pas l'idéal et je comprends très bien les raisons présentées par mon collègue, le professeur Jean-Victor Louis. Je les partage.

En réalité, deux scénarios sont possibles et ceux-ci peuvent être cristallisés autour de deux noms:

- Le mini-traité ou traité limité. C'est ce que soutient M. Sarkozy derrière lequel il y a tout de même l'expertise européenne de M. Barnier et de M. Lamassoure. En outre, un certain nombre d'États membres, dont la Belgique, se rangeraient volontiers derrière ce scénario.

- Le document d'Andrew Duff de la Commission constitutionnelle du Parlement européen qui tente d'améliorer la troisième partie en y injectant des éléments qui la rende plus attrayante, en particulier, pour les opinions publiques qui ont rejeté le Traité constitutionnel par référendum.

L'agenda étant ce qu'il est, il me semble que cette deuxième voie n'est plus praticable. Je ne vois pas comment on pourrait négocier et se mettre d'accord. Avec un certain nombre d'États nouvellement entrés qui n'ont pas encore une grande expérience des compromis communautaires, comment pourrait-on suivre les propositions d'Andrew Duff: introduire dans le Traité constitutionnel davantage de dispositions relatives à un début d'harmonisation sociale, introduire des lignes directrices formulées en un article et une compétence communautaire en matière d'énergie – ce sur quoi nous travaillons de manière empirique – et, point essentiel pour la vie de l'Union à trente-deux ou à trente-trois, un jour accepter de réviser nos traités autrement qu'à l'unanimité? Cela ne me paraît pas faisable si l'on veut avoir un résultat pour les élections européennes de juin 2009.

Doit-on avoir un pareil résultat? Je crois que la vie politique demande, à un moment donné, non pas d'avoir les meilleures solutions mais d'avoir les bons symboles. Un succès européen, limité soit-il, est nécessaire pour se relever de l'impasse, de la

période d'incertitude dans laquelle nous nous trouvons actuellement. Je plaide donc pour un traité limité, un certain nombre de dispositions institutionnelles qui n'en font pas un substitut du Traité constitutionnel mais qui font, comme l'a dit le professeur Hanf, un Traité de Nice II. Il sera meilleur que le Traité de Nice. De fait, si on relit les propositions faites par un des candidats à l'élection présidentielle française, on y retrouve tous les éléments d'efficacité institutionnelle que l'on pouvait souhaiter.

Le professeur Jean-Victor Louis a également raison, il y a des difficultés. Tout cela n'est pas si simple! M. Sarkozy avait aussi eu l'habileté – en tout cas, ses conseillers avaient eu la sagesse de le lui conseiller – d'éviter de toucher à la taille de la Commission et de renvoyer cela à une étape ultérieure par convention en 2011. Peut-être, en 2011, sera-t-on prêt à faire les pas que l'on ne semble pas être prêt à faire en 2006-2007-2008.

À cet égard, regardons un peu ce que nous avons vécu ces dix dernières années. Nous avons voulu aller trop vite. Pourquoi le Traité d'Amsterdam est-il un demi-échec? En matière institutionnelle, un échec total d'ailleurs. Car il suivait de trop près le Traité de Maastricht. Pourquoi les progrès liés au Traité de Nice sont-ils limités? Parce que nous n'avons pas encore intégré l'élargissement. Nous sommes encore dans une Communauté ou une Union à quinze. Pourquoi le Traité constitutionnel est-il un semi-échec? Car nous n'avons pas absorbé et digéré l'expérience historique fantastique que nous venions de vivre, l'élargissement!

Je crois que nous avons voulu aller trop vite avec cette succession de traités. Or, ce que l'on regarde, c'est que dans l'histoire de l'intégration européenne, le "learning process", l'apprentissage donne des résultats.

La personnalité juridique de l'Union n'était pas possible à Maastricht. Elle fut contestée et élaborée de manière baroque à Amsterdam. En 2003, à la Convention, elle passe comme une lettre à la poste.

La globalisation de l'action extérieure, dispersée dans les piliers à Maastricht, devient à la Convention un chapitre "Action extérieure de l'Union".

Je crois qu'il y a là, d'une certaine façon, des perspectives d'espoir, peut-on dire, du moins si l'on place son espoir dans la construction de l'Union européenne à l'échelle continentale. C'est

qu'il faut un peu de temps pour apprendre. Et les nouveaux membres de l'Union sont les bienvenus: ils doivent apprendre. Quand ils auront appris, dans quelques années, ils accepteront beaucoup plus qu'ils ne peuvent accepter maintenant.

Permettez-moi de terminer sur un point de détail pour honorer l'excellent papier de notre collègue Dominique Hanf. Il pose des questions courageuses: la réforme des institutions est-elle indispensable? Il dit non. Est-elle nécessaire? Elle peut être utile.

Je terminerai par un point sur lequel j'ai voulu plaider un peu à contre-courant de ce qu'est l'opinion belge dominante: la présidence du Conseil européen. Je ne comprends pas pourquoi, avec une telle constance, on s'est opposé, Benelux globalement uni, à la création d'une fonction d'un président du Conseil européen détaché d'obligations nationales et dont le seul but serait de faire travailler le Conseil européen, de le faire décider et, éventuellement, de lui demander des comptes sur le suivi de ses activités. Or il me semble que le Conseil européen ayant pris, qu'on le veuille ou non, la fonction de la haute autorité politique de l'Union, il faut lui donner quelqu'un qui est dévoué exclusivement à le faire réussir.

Permettez-moi à cet égard de citer le ministre belge des Affaires étrangères. Vous savez qu'à l'époque du Traité d'Amsterdam, quand on a présenté la figure du Haut représentant pour la PESC, la Belgique a dit: "Quelle horreur! Cela fera de l'ombre à la Commission". Nous étions contre la création du Haut représentant permanent.

Les discours, intelligents d'ailleurs, de notre ministre des Affaires étrangères, M. De Gucht, c'était de dire: "À côté de l'Allemagne, de la France et du Royaume-Uni, et dans le dossier iranien, heureusement que la Belgique a obtenu que M. Solana y soit". Le discours fait par M. De Gucht à mon université de Louvain-la-Neuve, je pourrais vous le citer, précise maintenant que: "Le Haut représentant permanent représente l'intérêt collectif de l'Union".

Il y a donc une conception de l'intérêt collectif de l'Union qui est représentée dans les affaires communautaires par la Commission, dans les affaires monétaires par la Banque centrale, dans la politique étrangère par le Haut représentant. J'espère que l'évolution des esprits fera que, dans la doctrine belge, on s'apercevra que le président du Conseil européen est au moins aussi bon que le Haut représentant pour la PESC.

Un jour, il faudra bien sûr réunir et fusionner ces fonctions dans un gouvernement européen. Mais cela, c'est une perspective pour après 2009, bien entendu.

Le **président**: Merci beaucoup au professeur Franck pour le contenu et le timing.

Ik geef nu het woord aan professor Vos van de Universiteit van Gent. Hij is ook lid van de raad van bestuur van de Europese beweging in België.

03.05 Hendrik Vos: Mijnheer de voorzitter, ik heb mij gebaseerd op de tekst van Dominique Hanf waarin hij argumenteert – en ik vat het iets te simpel samen – dat de Europese Grondwet en heel het verhaal daarrond wat overroepen is.

Vanuit juridisch oogpunt klopt dat. Vanuit juridisch oogpunt zou die Grondwet niet zo gek veel veranderen. Vanuit politiek oogpunt is er evenwel meer aan de hand. Het hele project kreeg met de referenda in Nederland en Frankrijk een deuk. Het heeft behoorlijk veel legitimiteit verloren. Dat leidt tot verlamming, twijfel en dat druppelt in die machine. Dat is niet zonder gevolg. Dat komt misschien omdat die Grondwet een ietwat gehypet project was. Het was dat wellicht wel, maar het resultaat is wat het is.

Ik denk dat het dan wat kort door de bocht geredeneerd is om vanuit een wat formalistische, institutionalistische invalshoek te zeggen dat er toch niet zoveel aan de hand is. Met of zonder Grondwet maakt misschien vanuit een juridisch oogpunt niet zoveel verschil uit maar voor de politicus of de diplomaat die met die institutionele tools aan de slag moet, is er een wereld van verschil omdat het klimaat waarin zij moeten werken is veranderd. Dat is effectief gebeurd. Er is een legitimiteitscrisis en dat is niet zonder gevolg.

Ik wil vooral iets anders benadrukken. Iets waarover ik het volledig eens ben met de spreker. Achter die Grondwet zat namelijk niet echt één project. Als we iets nieuws uitwerken – groots of mini, een light-versie of een heel volwassen Grondwet – heb je wel degelijk zo'n project nodig. Spelregels – of je het nu Grondwet noemt of niet – zijn middelen, tools om een bepaald doel te bereiken en eigenlijk niet zoveel meer dan dat.

Achter die Grondwet, zoals we hem nu hebben in een ontwerpversie, zit geen breed project of het moet zijn dat ik er heb overgekeken. Dat is vermoedelijk triest, maar het is vooral markant omdat de hele opzet van in het begin met de Verklaring van Laken er een was om er wel een

project achter te steken. De bedoeling van de Verklaring van Laken en van de Conventie was met een heel breed forum, met parlementsleden, met maatschappelijke organisaties bepalen waar het met Europa naartoe moet. Definieer een bestemming, een doel en dan zullen we de institutionele sporen leggen die nodig zijn om dat doel te bereiken. Maar eigenlijk is er geen doel gevonden.

We hebben dan wel links en rechts een spootje gelegd: een aantal institutionele aanpassingen: een minister van Buitenlandse Zaken, een subsidiariteitstoets en dat was prima. Iedereen dacht het kan wellicht geen kwaad en het maakt de dingen vermoedelijk ook wat efficiënter. De Fransen en de Nederlanders dachten daar echter anders over.

Een groots project zoals lang geleden het vredesproject en zoals in de jaren tachtig de interne markt, het Europa 92-project, zie ik niet achter die Grondwet. Ik denk dat dat komt omdat onder die 27 lidstaten echt fundamentele meningsverschillen zitten. Er zijn er die met Europa vooruit willen op het vlak van de buitenlandse politiek en defensie en Europa een sterke stem in de wereld willen geven.

Er zijn er ook die vinden dat op de eerste plaats werk moet worden gemaakt van asiel- en migratiebeleid. Anderen zeggen dan weer: dat is niet prioritair. Wij willen in de eerste plaats een sociaal Europa uitbouwen. Wij willen op sociaal beleid vooruit en willen vooral fiscale veto's zien verdwijnen. België wil op alles tegelijk vooruit.

Er zijn er ook die vinden dat het prima is zoals Europa momenteel functioneert. Er is volgens hen misschien al teveel Europa. Europa als een vrijhandelszone, meer moet dat niet zijn. Dat is een stemming die in bepaalde lidstaten best wel dominant is.

Er zijn ook lidstaten – teveel wellicht – die zich van het debat eigenlijk niet veel aantrekken. Zij vinden alles ok zolang de subsidies blijven toestromen.

Dat is een fundamenteel probleem: die fundamentele onenigheid over waar moeten we naartoe, welk project hebben we? Vanuit die vaststelling lijkt een Europa met verschillende snelheden hoe langer, hoe meer onvermijdelijk. Niet op basis van versterkte samenwerking links en rechts, hier en daar een richtlijn stemmen waar niet iedereen aan meedoet, maar echt fundamenteel, een plan voor Verenigde Staten of misschien andere plannen.

Het alternatief voor zo'n meer-snelheden-Europa is dat er dan toch een soort convergentie van preferenties komt. Lidstaten die wel eensgezindheid bereiken over doelstellingen, over een Europees toekomstproject. In de jaren tachtig was het ook zo. Na jarenlang aanmodderen van in de jaren zeventig, besepte men plots dat men de economische uitdagingen van dat moment maar beter samen aanpakte waarna de Europese Akte en het Europa 92-project volgde. Europa was weer gelanceerd.

Misschien moeten we vandaag nog wat schrammen en blauwe plekken oplopen, bijvoorbeeld op het vlak van het buitenlands beleid – misschien nog zo'n debacle als Irak – vooraleer stappen vooruit gezet worden. Het plotse besef, ook bij Polen, Britten, Tsjechen enzovoort, dat we niet goed bezig zijn als we het allemaal afzonderlijk doen. Misschien hebben we dat soort debacles wel nodig. Maar misschien is dat ook naïef.

Er zijn in heel dat debat ook twee andere spelers waarnaar ik kijk en waarvan de impact op lange termijn mij op dat moment niet zo duidelijk is, met name de publieke opinie en het Europees Parlement. Die twee spelers hebben in de loop van de voorbije jaren heel wat aan macht gewonnen. Zij slagen er meer en meer in de Europese agenda te bepalen, meer dan ooit.

Zowel bij de publieke opinie als bij het Europees Parlement zie ik wel een aantal projecten en lijnen. Ik zie daar wel grote meerderheden achter concrete doelstellingen staan, op het vlak van het klimaat en energie om het actuele voorbeeld te geven, maar ook op het vlak van de buitenlandse politiek. Een visie op hoe je een sociaal Europa kan invullen weliswaar met meningsverschillen bij conflicten maar dat hoort zo in een democratie.

Laat mij positief eindigen. Hun impact op institutionele hervormingen, op het maken van de tools is altijd beperkt geweest in de Europese geschiedenis, maar wat niet is, kan nog komen.

03.06 Peter Bursens: Mijnheer de voorzitter, het wordt steeds moeilijker natuurlijk, om als zoveelste in de rij nog een niche te vinden om te reageren op de toch uitdagende paper die ons is voorgesteld. Ik zal een paar keer in herhaling moeten vallen, meen ik, maar ik zal toch een niche zoeken om op een aantal zaken te reageren.

Professor Lenaerts heeft het woord "uitdagend" in

de mond genomen. Ik meen dat dit een zeer treffend adjectief is om de paper te beschrijven. Ik haal er een woordje uit dat mij een startpositie biedt om toch een aantal zaken aan te kaarten, te weten: "indispensable." Het idee dat het onontbeerlijk zou zijn, wordt daarna door de auteur gekwalificeerd – om dat woord ook eens in een andere context te gebruiken – maar toch: het staat er, en het geeft mij de gelegenheid erop te reageren.

Ik heb ernaar gezocht waarom dat woord werd gebruikt. Ik meen dat het gebeurde omdat het uitgangspunt van de paper is dat in die gebieden waar nu de Europese Unie de communautaire methode gebruikt, die methode werkt. Zij functioneert, er is een output, er worden daar richtlijnen en verordeningen goedgekeurd, het milieubeleid en het landbouwbeleid is daar in uitvoering, enzovoort. Het werk is daar niet geblokkeerd op dit moment, ondanks de vele uitbreidingen.

Maar dat is natuurlijk vertrekken vanuit een realistisch uitgangspunt. Misschien moeten wij op het moment van de viering van 50 jaar Europa niet dat realistische uitgangspunt nemen maar moeten wij iets verder gaan. Dan zie ik een heel aantal uitdagingen, die ook al door vorige sprekers vermeld zijn, waar het niet zo goed werkt en waar er geen output is, waar de delivery-deficit wel degelijk aanwezig is. Wij kunnen er een hele reeks opnoemen. Er zijn er al heel veel genoemd. Ik noem zelf: legale en illegale immigratie, het externe energiebeleid, het veiligheidsbeleid, het politie- en justitiebeleid, en meer intern is fiscaliteit genoemd. Ik voeg er ook nog het interne energievraagstuk bij – vandaag niet zo ver hier vandaan zeer actueel – en de hele Lissabon-agenda en de vernieuwing van de Europese economie.

Als men naar die terreinen kijkt waar de communautaire methode niet of nauwelijks aan bod komt, ziet men inderdaad dat daar geen output is, terwijl het subsidiariteitsprincipe – gedefinieerd als: doe toch eens iets samen als dat nodig is – dat zou vereisen.

Als men van die positie vertrekt, meen ik, is het misschien toch onontbeerlijk een aantal zaken voor te stellen en te verwezenlijken. Ik gebruik gewoon het beeld van de fiets. De metafoor van de fiets is al vaak gebruikt. De Europese integratie moet blijven vooruitgaan want als ze stilvalt, valt zij gewoon om.

Als men een ander uitgangspunt neemt, wil ik toch

een aantal zaken naar voren brengen, zaken die mij belangrijk lijken, zowel in termen van efficiëntie maar ook in termen van iets wat nog niet veel aan bod gekomen is – dat wordt dan misschien mijn niche – te weten: het idee van legitimiteit.

In termen van efficiëntie is het evident dat wij naar een kleinere en meer slagvaardige Europese Commissie moeten, dat wij meer thema's moeten hebben waarover in de Raad met een gekwalificeerde meerderheid beslist kan worden, en dat wij vooral de communautaire methode nodig hebben, in termen van meer macht voor het Europees Parlement.

Dat zijn zaken die de efficiëntie kunnen bevorderen, maar het zijn vooral zaken die de legitimiteit kunnen bevorderen. Die legitimiteit is, naar ik meen, minstens zo belangrijk als de efficiëntie. Vaak worden die twee in een soort van "trade off" gezien. Men zegt dan: als men meer democratie organiseert, betekent dat meer participatie, meer actoren, en wordt het nog moeilijker om iets te bereiken, om een beslissing te nemen, om een output te krijgen. Of andersom: men zal geen effectieve output krijgen als men er met nog meer mensen over moet beslissen. Misschien moeten wij die twee, efficiëntie en legitimiteit – toch niet zo diametraal tegenover elkaar stellen. Misschien kunnen wij ze samenbrengen en toch beide tegelijkertijd gebruiken om vooruit te gaan.

Dan zijn er twee aspecten die ik toch wil aankaarten. Wij zitten immers met twee soorten deficit: ten eerste, wat wij noemen het democratisch deficit, dat vooral te maken heeft met participatie, transparantie, enzovoort, en ten tweede, het delivery-deficit, de output die niet wordt gegenereerd maar waar de burgers op zitten te wachten.

Als men de data van de Europese publieke opinie leest, ziet men dat burgers een gezamenlijk beleid willen voor het klimaat, defensie enzovoort, maar er wordt niet geleverd. Het delivery-deficit is er heel duidelijk. Dat is één punt.

Ten tweede, als men met legitimiteit gaat werken, moet men altijd in rekening brengen dat de Europese Unie iets speciaal is. Dat is geen gewoon politiek systeem, maar een heel ingewikkeld en gelaagd politiek systeem, waarbij de legitimiteit langs de inputzijde – langs de participatiezijde – essentieel op twee niveaus moet gerealiseerd worden. Vaak zegt men dat men het democratisch deficit kan oplossen door het Parlement codecisie te geven over alle

thema's, ook in de tweede en derde pijler. Dat is natuurlijk niet voldoende. Het is heel goed dat het Europees Parlement dat zou krijgen, maar er zijn ook nog de nationale en regionale parlementen. Dit is de goede plek om dat te formuleren. Als er voor mij één democratisch deficit leeft in de Europese Unie, is dat voor een stukje het Europees Parlement, maar vooral de controle van de nationale parlementen en hun deelname aan de Europese besluitvorming.

Hoe kan men die beide verhogen? Ik paraphraseer voor een stuk wat professor Lenaerts gezegd heeft. Het ontbreekt aan politisering. Hij sprak terecht over dossiers zoals de dienstenrichtlijn, waarin een tegenstelling zit tussen links en rechts, tussen het sociale en het liberale. Men kan ook in het milieubeleid REACH noemen, waar milieubescherming en een lakser milieubeleid tegenover elkaar staan. Men kan allerlei beleidsdomeinen bedenken waarin men inderdaad een politieke, ideologische strijd heeft, die in de parlementen moet gevoerd worden. Die zal niet in de Raad gevoerd worden, want daar zijn de nationale belangen de kern van de zaak. In de parlementen heeft men de ideologische tegenstellingen, links tegen rechts, groen tegen blauw, eurosceptisch tegen eurofiel, wat dan ook. Daar moeten die discussies gevoerd worden. Daarom heeft men een politisering nodig van de Europese Unie. Die zal de publieke opinie aanspreken.

Ten tijde van de referenda heeft dit soort van gepolitiseerde issues de publieke opinie wel degelijk aangesproken. De dienstenrichtlijn was een issue, ook al had dat niets te maken met het verdrag. Het sprak de mensen aan. In Nederland ging het debat over het budget: betalen we te veel of te weinig? Wil men, met andere woorden, meer of minder solidariteit in Europa? Dat soort van zaken spreekt aan.

Wat hebben we daarvoor nodig? Iets dat we vandaag absoluut niet hebben. Opnieuw is deze plek een goede locatie om ervoor te pleiten. Dat zijn Europese partijen en echte Europese verkiezingen, zodat niet meer de nationale breuklijnen spelen, maar de ideologische tegenstellingen, voor de verkiezingen van het Europees Parlement en ook in de nationale politiek. Over een paar weken worden wij weer allemaal bestookt met campagnethema's waarin politici vanuit hun programma gaan uitleggen wat ze allemaal voor het milieubeleid of het landbouwbeleid willen realiseren, maar ze vergeten er allemaal – zonder enige uitzondering – bij te zeggen dat ze in heel veel van die

beleidsdomeinen moeten bewegen binnen de marges die Europa al heeft bepaald. Er circuleren allerlei cijfers hoeveel nationaal beleid uitvoering is van Europese maatregelen. Niemand weet hoeveel dat is, maar het zal toch wel behoorlijk veel zijn. Dat bepaalt wel voor een groot stuk die marges. Ik zou willen pleiten voor een politisering en het meenemen van het Europees debat in nationale verkiezingen en Europese verkiezingen.

Ik ben, met andere woorden, een groot voorstander van een goed werkende representatieve democratie. Ik ben absoluut geen voorstander van een directe democratie, maar wel van een representatieve democratie, die ook het Europese idee en de Europese issues meeneemt. Dan worden de zaken gepolitiseerd en wordt de publieke opinie mee gevoerd in dat debat.

Ik sluit kort af met te reageren op een aantal punten die in de paper stonden en die collega's al naar voren hebben gebracht.

Er is de idee van die Grondwet. Er is gezegd dat die Grondwet een aantal vooruitgangspunten heeft gebracht. Collega Franck noemde bijvoorbeeld de Europese minister van Buitenlandse Zaken, de permanente voorzitter van de Europese Raad of de ex-ante subsidiariteitscontrole van de nationale parlementen. Ik geloof niet zozeer dat dit grote vooruitgangspunten zijn. We kunnen daarover in discussie treden, maar ik denk dat er ook heel grote gevaren aan een aantal van die zaken verbonden zijn. Ik geloof wel in de vooruitgang inzake het landbouwbeleid, waarvoor het Parlement mee bevoegd zal worden.

De vraag luidt alleen: hoe kunnen we dat behouden? Kan dat behouden blijven in een Sarkozy-achtige, afgeslankte versie van de Grondwet? De grote veronderstelling, de assumptie die aan de basis daarvan blijft liggen, is dat wij ernaar moeten blijven streven dat we allemaal samen vooruitgaan. Indien dit het uitgangspunt is en blijft, indien de zevenentwintig landen rond de tafel het uitgangspunt blijven behouden "met z'n allen vooruit of niet vooruit" is wellicht de enige oplossing: een afgeslankt verdrag, een aantal dingen eruit, een aantal dingen – hopelijk – er nog in. De vraag luidt echter of we dat als enige optie moeten behouden.

Zijn wij niet een soort van kritiek punt gepasseerd waarop het onmogelijk wordt om met zijn allen die stappen tegelijkertijd vooruit te zetten? Hebben, met andere woorden, de lijnen van uitbreiding en verdieping mekaar niet ergens op een moment gekruist, waarbij het proces van die uitbreiding

toch is voortgegaan en het proces van die verdieping is gestopt? Is er niet een soort van “point of no return” bereikt, waarop het onmogelijk wordt, waarop het een illusie wordt, om allemaal samen vooruit te gaan? Dan komen we uiteraard bij het idee van de flexibele samenwerking, het “Verenigde Staten van Europa”-idee van de premier, en zo voort.

Ik meen dat we moeten durven nadenken over de vraag of het al dan niet klopt dat het het enige uitgangspunt is dat we met z'n allen samen moeten gaan. Als we dat niet doen, moeten we misschien inderdaad naar een soort van versterkte samenwerking gaan. Ik ben daar geen blind volger van, omdat ik ook beseft dat er gevaren aan verbonden zijn, omdat het een soort van lappendeken binnen Europa kan creëren van tien landen die sociaal beleid samen doen, twaalf landen die buitenlands beleid samen doen, enzovoort, waardoor heel de zaak óók weer uiteen kan vallen. Ik denk wel dat we daarover eens grondiger moeten nadenken dan we vandaag de dag hebben gedaan.

Misschien is de politisering, in termen van nationale partijen, wel een moment. Laten we daarom allemaal hopen dat in de komende campagne voor de federale verkiezingen, het Europees thema wordt meegenomen, zodat de publieke opinie er mee over kan debatteren, en dat niet wordt gedaan alsof Europa iets is dat hoog boven ons hangt en waar we af en toe aan moeten gehoorzamen. We moeten meespelen en we moeten de publieke opinie ervan overtuigen, denk ik, dat we kunnen meespelen.

De **voorzitter**: Professor Sophie Vanhoonacker is jammer genoeg niet aanwezig en daarom geef ik onmiddellijk het woord aan de heer Stanislas Adam van het Europees Instituut van de Universiteit Gent.

03.07 Stanislas Adam: Het motto van de huidige discussie is hoe we tot een echte relance van Europa kunnen komen en vooral stimuleren, ook op institutioneel vlak. Ik ga mij beperken tot twee problemen die – het is reeds door professor Burssens aangehaald – de Europese burgers aanbelangen en die dringend moeten worden opgelost.

Het eerste probleem betreft de manier waarop het Europees Parlement wordt verkozen. Het tweede probleem betreft de negatieve gevolgen van de pijlerstructuur op het democratisch functioneren van de Europese Unie.

Het eerste punt betreft een probleem met betrekking tot de samenstelling van het Europees Parlement. Op dit ogenblik worden de parlementsleden rechtstreeks en op grond van het systeem van evenredige vertegenwoordiging door de Europese burgers, de Europese volkeren verkozen. Voor de rest is de procedure voor de verkiezingen van het Europees Parlement ruim door de lidstaten zelf bepaald.

Dit heeft enkele gevolgen. Ten eerste, behalve het feit dat elke Europese onderdaan normaal gezien het recht heeft om aan de Europese verkiezingen deel te nemen, beslissen de lidstaten zelf wie van deze rechten geniet of niet, bijvoorbeeld wat de niet-EU-burgers betreft.

Ten tweede, er bestaat geen Europese kieskring. Integendeel, de verschillende parlementsleden worden binnen de verschillende lidstaten verkozen.

Ten derde en niet-onbelangrijk gegeven, er bestaat niets dat een lidstaat verhindert om de Europese verkiezingen te organiseren op dezelfde dag als andere interne verkiezingen, wat bijvoorbeeld het geval is in België.

De gevolgen zijn, mijns inziens, onder meer dat de leden van het Parlement, dat een gigantische vergadering is geworden met 785 leden, in nationale delegaties worden ingedeeld. De kiescampagne – het is reeds door bijna iedereen aangehaald – focust vooral op nationale kwesties. In de toekomst is het mogelijk dat niet-EU-burgers, die lang zijn gezeten in Europa, in een van de lidstaten kiesrecht krijgen en niet in een andere lidstaat.

De meer algemene consequentie van deze stand van zaken is dat de Europese burger vaak niet weet waarom en waarvoor hij stemt en, erger nog, de democratische gebreken van Europa niet kent.

Bovendien beschikken de parlementsleden niet over de mogelijkheid om de resultaten van hun politiek op een doorzichtige manier door de volkeren van Europa te laten toetsen. Zoals door professor Lenaerts al werd gezegd, is het referendum over de Grondwet in Frankrijk zeker een goed voorbeeld van dergelijke problemen. Herinnert u dat tijdens de debatten die deze Grondwet hebben voorbereid, vele Fransen hebben erkend dat dit de eerste gelegenheid vormde voor hen om over Europa en zijn besluitvorming te denken. Laat ons niet vergeten dat de Europese verkiezingen in Frankrijk reeds dertig jaar worden georganiseerd. Anders gezegd,

de Europese verkiezingen zijn, mijns inziens, de dag van vandaag in de praktijk van dien aard dat zij geen uitdrukking van een echt Europees burgerschap kunnen zijn.

De staatshoofden en regeringsleiders zijn zich bewust van die problemen, zoals aangetoond tijdens de tops van Tampere en Laken. Jammer genoeg hebben de oprichters van het grondwettelijk verdrag niet voldoende verantwoordelijkheden genomen, bijvoorbeeld om het aantal parlementsleden te beperken of om minimale politieke rechten aan langdurig ingezetenen onderdanen van derde landen toe te kennen.

Mijn interventie betreft niet alleen de oprichting van het Europees Parlement maar ook de besluitvorming en de positie van het Europees Parlement wat de besluitvorming betreft. Het is geen geheim – en het is deze namiddag al verschillende keren aangehaald – dat het Europees Parlement binnen de tweede en de derde pijler, het zogenaamde gemeenschappelijk buitenland- en veiligheidsbeleid enerzijds en, anderzijds de politieke en justitiële samenwerking in strafzaken veel minder bevoegdheden heeft. Dat is een resultaat van het intergouvernementeel karakter van deze pijlers. Wel, de praktijk toont vandaag helaas aan dat er te vaak van deze pijlerstructuur en haar gebreken gebruik wordt gemaakt om de duidelijke mening van de Europese burger te omzeilen.

Ik geef een voorbeeld van deze problematiek. Het is een gevoelig voorbeeld, namelijk het recent akkoord dat tussen de Europese Unie en de Verenigde Staten over de uitwisseling van passagiersgegevens is gesloten. Dit akkoord heeft tot doel het terrorisme te bestrijden. Het Europees Parlement heeft op een zeer duidelijke manier gesteld dat dit akkoord, zijns inziens, niet conform de fundamentele rechten was, in het bijzonder het privéleven.

Vervolgens diende het Parlement een aanvraag in bij het Hof om een advies te krijgen over de compatibiliteit van dit akkoord met het EG-verdrag. Het Hof kon echter geen advies geven omwille van het feit dat de Raad bijna onmiddellijk het akkoord sloot. Het Parlement diende nadien een beroep tot nietigverklaring in tegen het besluit van de Raad om het akkoord af te sluiten. Het Hof verklaarde het akkoord inderdaad nietig omdat het verband tussen de strijd tegen terrorisme en de interne markt waarschijnlijk te vaag was om het akkoord uitsluitend op grond van de communautaire pijler te sluiten.

Het resultaat was dat de Raad niet zo tevreden was met dit arrest. De Raad heeft onmiddellijk een nieuw akkoord gesloten dat bijna een kopie is van het eerste akkoord, dit niet meer op grond van de eerste pijler maar op grond van de derde pijler. Het resultaat op institutioneel vlak is stuitend en nochtans overeenkomstig de procedurele verschillen tussen de pijlers.

Ten eerste, het Europees Parlement is absoluut niet op een deftige manier betrokken geweest bij de besluitvorming betreffende het tweede akkoord. Zijn advies werd zelfs niet gevraagd.

Ten tweede geniet het Hof nu veel beperktere bevoegdheden om dit akkoord en de compatibiliteit van dit akkoord met het EG-verdrag te toetsen. Op die punten voorziet – zoals reeds aangehaald – de Grondwet in belangrijke evoluties. Dat is goed.

Om te besluiten kunnen wij vaststellen dat de Grondwet sommige pistes heeft geschetst om deze impasses te vermijden. Of deze voldoende zijn, is niet zeker. De toekomstige discussies over de institutionele hervormingen van het Europees Parlement zouden, mijns inziens, bijzondere aandacht moeten besteden aan procedures die zowel de transparantie van het Europees Parlement garanderen als waarborgen bieden dat de mening van de Europese burger niet wordt miskend. Dat zijn volgens mij geen luxe-evoluties. Dit zijn, mijns inziens, evoluties die essentiële voorwaarden zijn om de legitimiteit van de Europese Unie te behouden.

Le président: Mesdames, messieurs, nous avons pu entendre l'introduction du professeur Hanf et la réaction des professeurs, que je remercie pour la qualité de leurs interventions. Nous disposons maintenant d'une heure pour discuter. Je demande à chacun de bien vouloir être bref.

03.08 Question: Je m'appelle Pascal Lefèvre; je travaille sur la Constitution européenne et les questions institutionnelles à la Commission européenne.

Je voudrais d'abord féliciter le professeur Hanf pour son intervention et, en particulier, pour son document écrit qui allait bien plus loin. Selon moi, ce papier n'est pas du tout provocateur. Il constitue une analyse juridique pertinente qui, finalement, sort du politiquement correct et des discours de propagande ambiants.

Inutile de dire que, depuis longtemps et, en tout

cas, dès le lendemain du "non" néerlandais et, ensuite, du "non" français, la Constitution est morte et enterrée.

Inutile de dire aussi qu'il y a des difficultés dans l'option mini-traité, notamment parce que, quand on parle de mini-traité, on oublie de dire que la troisième partie reste en vigueur à 90% puisqu'elle existe dans les traités actuels. Il ne faut pas croire que l'on va contourner l'opinion française, en tout cas les "nonistes", ou ceux qui ont voté "non" aux Pays-Bas ou ceux qui peuvent encore et qui doivent voter à l'avenir, par un tel subterfuge.

En ce qui concerne le droit de veto, vous avez mis l'accent sur l'aspect le plus évident. Il va de soi que, dans une Europe de plus en plus élargie, le système du double droit de veto, c'est-à-dire l'unanimité requise pour la moindre modification des traités et pour sa ratification est un système qui nous amène inévitablement vers un immobilisme absolu.

S'agissant de la codécision et d'autres points, la nécessité de simplifier les coopérations renforcées est également une évidence.

En tant que fonctionnaire à la Commission européenne, je suis aussi naturellement particulièrement sensible au fait que vous prônez un renforcement de cette institution. Cela dit, je pense que la méthode communautaire est défendue par la plupart des intervenants.

En revanche, je ne partage pas votre point de vue lorsque vous dites que le texte que l'on appelle faussement "Constitution européenne" ne contient pas suffisamment d'avancées. Selon moi, il y a des avancées notables qui ne doivent pas être sous-estimées. C'est également une des raisons pour lesquelles la Commission s'était officiellement prononcée en faveur de ce texte.

Un des points les plus importants est, à mon avis, le renforcement du processus décisionnel dans un sens plus démocratique et, en particulier, le renforcement très sensible des pouvoirs du Parlement européen. Nous avons fait des calculs, sur la base du système actuel, on peut dire qu'à peu près 60 à 65% des propositions sortant de la Commission doivent être soumises à codécision. Si le traité entrait en vigueur, la règle serait quasi généralisée. On passerait, en effet, à 90-95%, ce qui n'est pas négligeable en termes de démocratisation du système.

Il y a également des avancées très importantes. Je pense notamment à la création d'une

personnalité juridique pour l'Union européenne qui lui permettra d'adhérer à la Convention européenne des droits de l'homme, ce qui n'est pas négligeable. Elle lui permettra également, à terme, si les temps politiques sont mûrs à cet égard, de demander un siège au Conseil de sécurité de l'ONU.

Il y a aussi la fusion des trois piliers. Elle est fondamentale. Elle contribue à augmenter la démocratisation puisqu'elle soumet en grande partie à la méthode communautaire le processus des autres piliers.

Je suis d'accord avec vous quand vous dites que l'échec de l'actuel traité est essentiellement lié à l'absence d'un projet porteur. J'ai dit la même chose, à de nombreuses reprises, à des personnes qui m'expliquaient que c'était le "non" qui l'avait emporté. Je leur ai fait savoir que ce n'était pas le "non" qui l'avait emporté, mais l'absence de projet et l'absence de soutien d'un projet européen de ceux qui ont "porté" le "oui". Encore aurait-il fallu savoir de quel projet il s'agissait!

Enfin, en ce qui concerne le sort de la Constitution, il y a peut-être encore un petit espoir. Ce petit espoir n'est sans doute pas lié au fait que l'on réduise ou que l'on ajoute. Actuellement, il est question des deux, pour tenter de contenter tout le monde. Ce petit espoir sera peut-être lié au fait que l'on organise ou non des référendums, notamment dans les pays qui ont déjà voté ou dans d'autres pays. En effet, si on passe par la voie parlementaire, on a évidemment davantage de chances de passer le cap.

03.09 Question: I just want to start with your starting point concerning, and what you said: "The Treaty of Rome, or the Constitutional treaty is dead". My question is to our legal expert here. If we have a mini-treaty or even a very slightly modified treaty, because as he said, you cannot put the same text to the French or the Dutch, would it be legally necessary that the other 17 Member countries have to ratify again? This is my first question. This is a really fundamental question.

And the second question is, your idea concerning the argument, well let's make projects instead of constitutional reforms. You said yourself that there is a danger, and we heard it also, that you have, say conflictual debate about social solutions, liberal solutions.

Would it not be even worse because then you

have a really big debate, simply, and this is a basic question, if you simply change two points, a change is made in the existing treaty in saying that the ratification procedure will go according to this Spinelli formula?

This means that if four-fifths of the population of the Member States, representing four-fifths of the population, have ratified the constitutional treaty, the treaty comes into force. And those who have not ratified have 2 years time, according even to the treaty, to decide to accept it or to stay out, so losing all the prejudices, all the privileges of being in.

And, what he also said, the second modification will simply be to enable a change, a modification of the constitutional treaty by a constitutional majority because then you can say to the Dutch and to the French, ok you can change the institution question by a constitutional majority at anytime, what do you think about it, it might be more revolutionary than your proposal.

03.10 Question: Monsieur le président, j'ai une question pour le professeur Lenaerts. On a parlé d'une réforme minime, d'un traité limité. La solution ne pourrait-elle pas être - puisque c'était, d'une part, une Constitution et, d'autre part, un traité - de séparer les choses? On pourrait faire une Constitution séparée, d'une vingtaine de pages, où le projet européen, social, environnemental serait repris. Cela ferait montre d'une plus grande démocratie. Et on pourrait faire un traité, reprenant toutes les règles et les décisions de tous les jours dans tous les domaines, qui pourrait être facilement changé ensuite en cas de difficultés. Une Constitution, cela ne se change pas facilement, surtout qu'elle requiert l'unanimité. On aurait donc fixé pour une vingtaine, une trentaine ou une quarantaine d'années toutes ces règles reprises dans la troisième partie.

Un des orateurs a dit ici que cela ne peut pas faire de tort. Je vous demande de lire l'article 181. Il y est stipulé que seules les institutions bancaires privées peuvent donner des crédits.

La solution ne serait-elle donc pas de séparer les deux, de faire une Constitution et de faire un traité, que l'on pourrait changer comme on le fait maintenant?

03.11 Vraag: Les discussions de cet après-midi sont très intéressantes mais il s'agit de discussions de juristes. Je voudrais apporter un éclairage qui vient de la société civile. Je pense

que la société civile comprend le problème mais la partie juridique ne l'intéresse pas. Nous avons effectivement besoin d'un traité qui améliore le fonctionnement des institutions mais dans un but bien précis. Je l'ai déjà souligné ce matin: nous voulons une meilleure gouvernance, qui soit plus démocratique. Tout mini-traité qui ne renforcerait pas le pouvoir de codécision du Parlement nous paraît une régression très dangereuse.

Nous sommes nombreux à supporter les propositions, par exemple d'Onesta, un Traité A+ ou de Andrew Duff, pour montrer qu'il faut de l'imagination. La régression proposée par le mini-traité de MM. Lamassoure et Barnier a déjà fait l'objet de ce type de propositions lors de la Convention. M. Lamassoure, au cours de la Convention, nous a dit qu'il manquait d'imagination. M. Duff a le grand mérite, par rapport à M. Lamassoure, d'avoir de l'imagination, dans un sens d'élargissement de la démocratie.

03.12 Question: Monsieur le président, je ne suis pas juriste, je me sens donc humble par rapport à tous ces juristes présents ici.

Mijnheer de voorzitter, ik ben een democraat, een Belg, en ik geloof in de rechtstreekse democratie. Als ik het goed voorheb, hebben 17 landen ja gezegd aan de constitutie. Slechts 2 hebben per referendum neen gezegd. Is het verkeerd om te stellen dat drie vijfde van de Europese populatie ja heeft gezegd tegen de Conventie? Ik zou dan graag hebben dat de politici in Europa rechtstaan, moed hebben en uiteindelijk de meerderheid doen winnen. Ik kan dus zomaar niet aanvaarden dat omwille van twee negatieve referenda, die ganse constitutie wordt weggeveegd en dat wij terug blijven werken onder Lissabon en Maastricht.

Ik ben als democraat uiterst bedroefd en uiterst sceptisch tegenover die gang van zaken.

03.13 Vraag: Mijnheer de voorzitter, ik ben Robert Verschooten van het Europees Studie- en Informatiecentrum.

Ergens in de uiteenzettingen is er naar voor gekomen – ik vrees dat er een misverstand over kan ontstaan – dat wij Europa opnieuw moeten aanzwengelen via projecten. Nu hebben wij toch, hoop ik, niet zulk een kort geheugen om te vergeten dat de Commissie daar op twee domeinen reeds bot heeft gevangen, met name op haar energiebeleid – daarover is uiteraard het laatste woord nog niet gezegd – maar ook op het vlak van de Tampere II-maatregelen.

Daarvoor is ze ook helemaal teruggefloten. Dat is ook een project waarvan men dacht dat men binnen de bestaande verdragen vooruitgang kon boeken.

Om alle misverstanden weg te nemen, moeten we duidelijk stellen dat alle inspanningen – voor men met het juridische begint – moeten gericht worden op wat de correcte inhoud moet zijn van hét project dat de Europese Unie moet belichamen. Daarover gaat het, niet over de deelprojecten.

Dat moet toch wel even worden gesteld om misverstanden te vermijden, want het woord project is niet altijd in dezelfde betekenis toepasbaar.

De **voorzitter**: Er zijn nog twee vragen. Daarna is er de mogelijkheid om te antwoorden. Daarna volgt nog een tweede vragenronde.

03.14 Vraag: Mijnheer de voorzitter, ik ben Luc Jacobs en ik ben werkzaam bij de permanente vertegenwoordiging van België bij de Europese Unie. Ik ben een jurist, maar zeker geen eminente. Die zijn meer centraal opgesteld in het halfroond. Het verklaart echter misschien waarom mijn vraag een iets meer juridisch karakter heeft. Tegelijk gaat ze ook over het aspect van de democratische legitimiteit. Dat is een aspect van de Europese constructie dat zowel deze voormiddag als vanmiddag reeds uitgebreid aan bod gekomen is.

Verschillende sprekers vanmiddag hebben ons erop gewezen dat er een paradox bestaat tussen de belangstelling voor de Europese verkiezingen enerzijds en het Europese beleid anderzijds. Er bestaat gewoon geen band, wordt er gezegd. Europese verkiezingen hebben vooral een nationale inzet. De kiezer legt te weinig banden met het Europese beleid dat die democratische instelling die het Parlement 'par excellence' is, mee vormt als medewetgever en tussen haakjes ook als andere arm van de Europese begrotingsoverheid.

De verklaring die daarvoor wordt gegeven is de volgende. Het Europese beleid, die Europese politieke agenda kent een continu verloop, ongeacht die Europese verkiezingen, want de Commissie neemt nu eenmaal het initiatief en daarop wordt dan ingepikt door de Raad en door het Europees Parlement, maar niet door het Europees Parlement alleen.

Een politieke oplossing die wordt voorgesteld – dat gebeurde bij monde van kanselier Merkel – is

de evolutie naar een discontinuïteit. Dat wil zeggen dat bij een nieuwe legislatuur van het Europees Parlement, die nu ook samenvalt met een nieuw mandaat van de Europese Commissie, men in de Europese wetgevende agenda een echte cesuur creëert zodat die wetgevende voorstellen die niet meer politiek worden gedragen tijdens de nieuwe legislatuur ook niet meer zouden worden behandeld. Datgene dat men politiek nog wel wil behandelen moet dan expliciet worden herbevestigd.

Dat is een systeem dat in nationale parlementen bestaat. Dat bestaat niet in alle parlementen, maar ik dacht dat men dat in het Belgisch Parlement het principe van de caduciteit noemt. Wanneer een wetgeving door één Kamer niet wordt goedgekeurd, dan moet die expliciet worden herbevestigd bij het begin van een nieuwe legislatuur.

Ik had graag de mening gekend van de eminente juristen in deze zaal of men dit voorstel, dat wordt aangediend als het summum van democratische legitimiteit, deze nationale constructie kan extrapoleren naar de unieke institutionele constructie die de Europese Unie is.

De **voorzitter**: Er is nog een laatste spreker.

03.15 Vraag: Mijnheer de voorzitter, ik ben Alexander Hoefmans van de Europese Beweging België.

Ik heb een fantastisch debat gehoord over institutionele hervorming en dergelijke, maar ik mis nog steeds één ding, dat mijns inziens vrij fundamenteel is.

Wij zijn een huis aan het renoveren, maar de renovaties lukken niet. Ik denk dat dat eenvoudigweg komt omdat wij het niet meer eens zijn over de fundamenteën van het Europese huis. Ik denk derhalve dat wij een meer dieperliggende discussie moeten voeren over wat wij nu in feite willen, na vijftig jaar met Europa? Willen wij dat Europa met 27 en meer zich wat meer gaat terugtrekken, louter op het economische gebied, of willen wij effectief dat het politieke evoluties maakt? Ik denk dat daar de dieperliggende analyse en bedenking moet worden gemaakt, om dan dat Europese huis te gaan renoveren via institutionele hervormingen. Dan heeft iedereen duidelijk een beeld in welke richting wij gaan.

Ik had gehoopt dat de Verklaring van Berlijn een mooie aanleiding zou zijn geweest om die discussie te voeren, maar ik heb er jammer

genoeg weinig van gezien of gehoord.

Le **président**: Je propose que nous passions aux réponses. Vous pouvez saisir l'une des questions et y réagir.

03.16 Dominique Hanf: Comme la tâche de résumer ce débat m'incombera, je me limite à deux questions. La première a trait aux fondements, que vous venez de mentionner. On peut voir que l'élan est quelque peu retombé et que les choses n'avancent pas comme on aimerait qu'elles avancent. Il est cependant exagéré de dire qu'on n'est plus d'accord sur les fondements de l'unification européenne. Même si le grand élargissement provoque un grand nombre de difficultés avec lesquelles on doit vivre, c'est une nouvelle puissante confirmation des bases mêmes de l'unification européenne: extension de la paix, sécurité, prospérité économique...

Je ne serai donc pas aussi dramatique; je ne crois pas que la déclaration de Berlin constatera quelque chose de très différent. Le problème qui se pose, c'est comment maintenir et développer les acquis que nous avons obtenus jusqu'à présent.

Au sujet des questions concernant les ratifications, vous avez une théorie pour tout, également parmi les juristes. L'opinion prédominante et à mon sens correcte est que vous ne pouvez pas, sur la base des traités actuels, amender les traités ou les substituer par d'autres sans l'accord unanime double, celui des gouvernements réunis dans une conférence intergouvernementale et des parlements par les ratifications nationales. Vous pouvez jouer avec le droit international pour arriver à un autre résultat mais c'est douteux d'un point de vue juridique.

Par contre, d'un point de vue démocratique, c'est parfaitement soutenable. Il y a une tension sur cette question: une petite minorité de nos citoyens ou de nos représentants politiques peut-elle empêcher de faire aboutir un projet approuvé par le plus grand nombre, sur une base démocratique? C'est la question qui se pose. En tant que juriste, je me dois de vous dire qu'il s'agit d'une question politique. On adoptera l'interprétation juridique à la solution trouvée au niveau politique. C'est un peu cynique mais finalement, c'est cela.

La possibilité de ratifier un traité réaménagé dans les pays où la ratification a déjà eu lieu est essentiellement une question de droit national. Il

appartient aux parlements ou aux cours constitutionnelles nationales de voir si l'approbation d'un traité plus ambitieux "couvre" automatiquement le projet moins ambitieux. C'est la seule réponse que je peux vous donner.

03.17 Koen Lenaerts: Monsieur le président, je vais d'abord répondre à la question qui m'a été adressée plus particulièrement par l'un des intervenants sur la possibilité de séparer le traité et la Constitution. Je veux dissiper tout malentendu possible: ce qu'on appelle Constitution pour l'Europe, c'est un traité établissant une Constitution pour l'Europe. Juridiquement, il s'agit d'un traité mais c'est un traité qui désigne mieux son contenu, c'est-à-dire servir de ce qui dans les ordres juridiques étatiques serait la Constitution, c'est-à-dire le document de droit fondamental qui conditionne la légalité de toutes les autres normes de l'ordre juridique et qui pour cette raison est appelé Constitution, ce qui constitue l'ordre juridique. C'est quelque peu théorique mais c'est important.

Or jusqu'ici le traité est déjà la Constitution. Et la Cour de justice, dans un arrêt "partis écologistes contre Parlement européen" vieux maintenant de 21 ans, a désigné le traité actuel comme la charte constitutionnelle de base d'une communauté de droit, et ce à juste titre car il contient toutes les règles fondamentales pour faire fonctionner l'ordre juridique de l'Union européenne, pilier communautaire à ce stade. Je suis entièrement d'accord avec ce que vient de dire le professeur Hanf: on connaît les termes de ce débat sur l'unanimité ou une majorité qualifiée. S'il faut l'unanimité, il faut attendre que le dernier ait ratifié, ce n'est pas efficace et ce n'est pas très démocratique du point de vue des principes d'une démocratie représentative puisque le "lone dissenter" peut tout bloquer, ce qui est un poids disproportionné pour l'opposition.

Supposons que, dans cette Maison, il faille décider à l'unanimité, il suffirait alors qu'un seul député s'exprime négativement pour que rien ne se passe. En termes de démocratie représentative, tout le monde connaît le problème. Cependant, il faut avoir le courage intellectuel de dire que, malheureusement, la légitimité ultime du projet européen n'est pas encore celle de la démocratie représentative au niveau européen lui-même. Il s'agit toujours d'États souverains qui, par un contrat qu'ils ont signé, c'est-à-dire un traité, ont transféré l'exercice d'une partie de leur souveraineté propre pour la mettre en commun dans des domaines bien désignés. Ils ont soumis cet exercice commun à des règles

constitutionnelles de base, qui ont été établies de commun accord. Voilà donc le fondement de légitimité ultime de l'Union.

Face à cette réalité, nous n'avons pas beaucoup de latitude. Et je partage le malaise exprimé en termes d'efficacité et de démocratie représentative. Cela étant dit, il me semble important de promouvoir un consensus en vue de réformer les règles de base, mais en misant sur une meilleure définition du projet, de sorte que serait expliqué en quoi l'Union européenne possède une valeur ajoutée qui n'est pas produite séparément par les États membres et leur peuple. Quelles sont les valeurs communes, les objectifs et intérêts communs qui peuvent être mieux poursuivis au niveau européen que par chacun des États membres pris séparément? Cette définition doit être l'œuvre d'un consensus des États, et donc indirectement des peuples.

Une fois cette définition conçue, il serait parfaitement possible d'organiser la mise en œuvre de ce projet à des vitesses différentes, mais cela doit figurer dans le Traité constitutionnel même. La coopération renforcée ne fonctionne pas actuellement, parce qu'elle nécessite une autorisation délivrée au cas par cas par le Conseil. Même les États qui seraient disposés à s'engager dans cette voie hésitent, car il n'est jamais simple d'exclure, le cas échéant, un autre État membre. En revanche, si l'Europe développe des valeurs et des intérêts communs selon plusieurs vitesses d'exécution, et que ce processus soit organisé dans les textes juridiques mêmes - comme pour l'Union monétaire et l'espace Schengen -, cela pourrait alors fonctionner.

À cet effet, nous devrions nous inspirer des articles 270 et 271 du Traité constitutionnel, qui organisent une Europe à plusieurs vitesses dans le domaine de la coopération policière et judiciaire - en matière pénale, s'entend. Si une majorité d'États membres - indépendamment de leur population respective - est d'accord pour légiférer à partir d'une proposition de la Commission en ce domaine, ils peuvent le faire - selon la procédure de la codécision. C'est automatique: d'abord, les États essaient de prendre une décision ensemble; mais, en cas d'échec, ceux qui veulent aller de l'avant le peuvent. On adapte le mode de vote au sein du Conseil; le Parlement codécide - avec tout le monde, bien sûr; et la Cour de justice joue ensuite son rôle. Et l'"opt in" est toujours possible sur cette base. Ceci me semble susceptible de corriger le "delivery deficit".

Enfin, j'ai entendu qu'il fallait raviver le moment

politique de l'élection quinquennale du Parlement européen. Le professeur Bursens nous a parlé de la mise sur pied de partis politiques européens, idée que j'approuve totalement. Cependant, il faudra aussi repenser - et c'est un thème délicat - le rapport entre la Commission et le Parlement européen. Il sera très difficile de mobiliser les populations autour d'un débat de haute politique à l'occasion des élections européennes si ces électeurs ne perçoivent pas que leurs futurs gouvernants seront X ou Y suivant les résultats du vote. Il importe donc que l'exécutif se compose, d'une manière beaucoup plus visible qu'aujourd'hui, en fonction des résultats électoraux.

Ceci implique probablement une contribution plus importante, plus directe et plus proportionnelle en termes politiques du Parlement européen dans le processus de désignation des commissaires.

03.18 Jean-Victor Louis: Monsieur le président, tout ou presque a été dit sur le problème que poserait la ratification d'une modification par moins d'États que les 27. Je voudrais simplement ajouter deux éléments au débat.

D'abord, certains milieux gouvernementaux - notamment en Allemagne - proposent une formule suivant laquelle un protocole constitutionnel serait négocié. Dans ce cas-là, les 18 États ayant déjà ratifié le Traité ratifieraient le protocole, tandis que les autres ratifieraient l'ensemble du texte. Ce n'est qu'une possibilité évoquée parmi d'autres. Je pense aussi à la distinction entre Constitution et traité fondamental. Le vice-président du Parlement européen, M. Onesta - du groupe des Verts français - a soumis une proposition très élaborée que l'on trouve sur son site web.

Ensuite, le nouveau traité, quel qu'il soit - mini-traité, traité limité ou Constitution -, suscitera-t-il ou non l'unanimité? Je voudrais vous citer une phrase qui a été prononcée au sein de la commission des Affaires étrangères de la Chambre des communes par Charles Grant, du Centre for European Reform et proche de Tony Blair, et que nous connaissons bien à Bruxelles: "Countries like Britain have always wanted to enlarge for obvious reasons: it creates a less political Europe, a looser Europe, more a free trading Europe". Je crois que cette franchise a été rarement observée. Un autre expert avait répondu à cette sortie: "It was always the british strategy to widen so they would not have deepening, but the truth is that we have got both."

Les États qui ont ratifié la Constitution ont un

pouvoir de pression sur ceux qui ne l'ont pas fait et qui sont partisans de l'élargissement. Le Conseil européen de décembre semblait considérer que l'on ne pouvait procéder à un nouvel élargissement sans avoir approfondi. Il n'a pas fallu trois semaines pour que la ministre britannique des Affaires étrangères réponde qu'elle ne voyait pas pourquoi il faudrait un développement institutionnel. C'est la preuve qu'une possibilité de pression doit exister.

Quant aux formules qui permettraient de se passer de l'unanimité. Imaginons qu'un État ne ratifie pas le Traité qui sortirait des travaux que nous évoquons ici. À mon avis, il devrait être possible de faire valoir les "gènes internationaux du droit communautaire" en essayant d'obtenir un accord sur une formule permettant d'avancer en dépit des États qui refusent de progresser. Néanmoins, compte tenu des exigences constitutionnelles du droit communautaire et aussi du droit international, un accord avec l'État refusant de continuer à suivre la majorité serait indispensable.

Le problème de la caducité des propositions a été évoqué. Ainsi, la Commission actuelle a dû défendre des propositions qu'elle avait héritées de la Commission précédente. Je pense, par exemple, à la directive sur le trafic portuaire qui avait provoqué des manifestations de dockers. Il s'agissait d'un cadeau empoisonné de la Commission Prodi. De telles propositions peuvent-elles être maintenues sur la table du Conseil? Dans le cas que je viens de citer, le texte avait été confirmé. Faut-il alors instaurer un système général de caducité, tel qu'il en existe au parlement belge et suivant lequel, lorsqu'un projet n'est voté dans aucune des deux Chambres, il est réputé caduc?

Je me demande si les situations sont vraiment comparables. Dans le cadre du programme "Better Regulation", nous avons vu la Commission retirer spontanément quelque 68 propositions, dont certaines avaient perdu tout intérêt, tandis que d'autres en avaient un peu plus. Il est clair que le retrait de propositions dans le système de codécision ne peut être qu'une œuvre commune du Parlement et de la Commission. Autrement dit, un accord devrait être requis, au lieu d'une espèce de "coup de force" de la Commission qui retirerait d'autorité des textes sans en référer au pouvoir législatif.

Il reste encore des tas de choses à dire. Ainsi, quelqu'un a cité l'article 3-181, relatif à l'interdiction de financement monétaire. Cela

signifie que les pouvoirs publics ne peuvent pas obtenir de crédit de la Banque centrale. Cela n'a donc rien à voir avec les banques privées, comme cela a déjà été expliqué à deux reprises aujourd'hui.

Merci, monsieur le président.

03.19 Stanislas Adam: Mijnheer de voorzitter, sta mij toe een kleine opmerking te maken over het belang van een wijziging van de procedure van de Europese verkiezingen om enkele woorden te zeggen over wat reeds door professor Lenaerts werd gezegd.

Enkele voorstellen werden al bijna tien jaar geleden gedaan door het Parlement en de Commissie zelf om de procedure meer Europees te maken. Ten eerste, zeker om de transparantie van het Parlement te verbeteren, maar, ten tweede, om grote Europese figuren te identificeren en om de legitimiteit van de Commissie te verbeteren. Ik geef als voorbeeld de voorzitter van de Commissie.

03.20 Hendrik Vos: Mijnheer de voorzitter, er is daarnet verwezen naar het Europa van de projecten. Als ik het heb over de nood aan een Europees project, dan bedoel ik inderdaad wel iets ambitieuzer dan het Europa van de projecten, zoals Barroso het heeft gelanceerd en wat in de praktijk eigenlijk niet meer is dan een voorstel om de roamingkosten van het gsm-abonnement te verlagen.

Wanneer het gaat over het fundament of over de meerwaarde van het Europese project, gaat mijn opinie veeleer in de richting van het corrigeren van de globalisering. Globalisering is een sociaal-economische uitdaging, die wij als landen afzonderlijk zeker niet meer aankunnen. Een coherent, buitenlands beleid is een tweede, belangrijke prioriteit.

Met projecten bedoel ik iets met voornoemde ambitie.

Het pleidooi daarnet voor discontinuïteit in de Europese agenda, zijnde het stopzetten bij Europese verkiezingen van dossiers, is een ontzettend interessant voorstel. Ik denk er ook dikwijls over na, ook in mijn vrije tijd. Ik stel wel vragen bij de efficiëntie. Ik weet het echter niet.

De Europese Unie telt 27 lidstaten en 785 Europese parlementsleden. Ze heeft een Commissie die – terecht – wanneer zij wetgevende voorstellen doet, allerlei

belanghebbende partijen en allerlei standpunten wil horen. Dat is een proces dat tijd vraagt. Kan op Europees vlak de wetgeving even snel worden gemaakt als in een nationaal Parlement? Ik weet het niet. Lopen wij niet het risico, wanneer een cesuur wordt geïnstalleerd, dat er na twee jaar in een legislatuur geen wetgevende voorstellen meer worden gelanceerd, omdat zij toch niet meer tijdig kunnen worden afgerond?

Dat zijn de bedenkingen die ik bij het voorstel heb. Het is echter wel een interessant voorstel.

Tot slot, een van de eerste opmerkingen was de vraag of wij het hele ding niet in een echte Grondwet van 20 pagina's moeten opsplitsen, de rest "verdrag" moeten noemen en makkelijk wijzigbaar maken. Ik heb over voornoemd probleem – hij alludeerde er daarnet even op – een briljante lezingenreeks gevolgd bij professor Koen Lenaerts.

Hij stelde de vraag of het nu een constitutioneel verdrag of een verdragsrechtelijke constitutie is? Ik ben vergeten wat het antwoord precies was. (*Gelach.*) Het klonk in elk geval overtuigend en ik was het met het antwoord eens.

Heel fundamenteel is het, los van de naam, institutioneel 'gebricoleer'. De tekst wordt in stukjes gekapt en misschien zal dat wel moeten. Misschien zal blijken dat daar een deel van de uitkomst ligt, ook voor de Nederlandse bevolking. De energie die in het 'saucissoneren' van een dergelijke tekst en in het invoeren ervan via het ene of het andere kanaal wordt gestoken, geldt ook voor dat soort debatten. Het is uiteraard heel aangenaam, maar de energie wordt niet in de zaken gestoken waarom het echt gaat, namelijk in het proberen definiëren van de fundamentele doelstellingen. Institutionele debatten zijn ontzettend belangrijk, maar zeggen op zich niet veel over de projecten die erachter zitten.

Ten slotte wil ik het voor de allerlaatste keer hebben over een zaak die weliswaar naast de kwestie is, maar er toch mee samenhangt en ook de volgende maanden in de belangstelling zal staan, wanneer er nieuwe voorstellen op tafel komen te liggen. Dat is het debat over de opmerking dat wij dat hele, dikke boek niet "Grondwet" hadden mogen noemen.

Wij moeten de term "Grondwet" in elk geval zo snel mogelijk laten vallen. Stemmen gaan op over de volgende vraag. Zouden Fransen en Nederlanders, indien zij over een document met een andere titel hadden moeten stemmen of over

een tekst van 20 pagina's, die desnoods op rijm stond en prentjes bevatte, het document vol enthousiasme hebben goedgekeurd? Ik denk het niet. Ik betwijfel het. Misschien moeten wij wel van de term "Grondwet" afstand doen. Wij, de Belgen, zijn er naar mijn mening iets te vlot over gegaan. Wij liggen mee aan de basis van de term in de verklaring van Laken. De term "Grondwet" roept in andere landen meer ontzag op.

Ik heb slechts één Belg ooit horen zeggen dat de Grondwet voor hem geen vodge papier was. Dat is Leo Tindemans. Hij zei dat op deze tribune, stapte nadien naar de Koning en bood Hem het ontslag van zijn regering aan. Voor het overige hebben wij, Belgen, een meer flexibele kijk op wat een Grondwet nu feitelijk betekent.

03.21 Peter Bursens: Ik zal nog even kort ingaan op een politiek aspect, want ik ben geen jurist, laat staan een eminent jurist. Er zijn echter wel een aantal politieke aspecten naar voren gekomen.

Ik zou even willen ingaan op dat idee van het Europees Parlement. Er wordt vaak geopperd dat er democratie is, als men het Europees Parlement meer macht geeft. Er is natuurlijk nog wel wat meer nodig dan gewoon institutioneel een bepaalde instelling een bepaalde bevoegdheid geven. Als het Parlement vervolgens geen debat organiseert en als er geen ideologische discussie wordt gevoerd, wat betekenen de woorden democratie en legitimiteit dan in dat soort van parlement. Het lijkt mij in elk geval niet voldoende te zijn. Men heeft dus meer nodig. Men heeft bijvoorbeeld ook de politieke aspecten van de Europese partijen nodig.

Misschien kan men zelfs zo ver gaan – er werd op gealludeerd – dat de politisering moet uitmonden in wat men dan een parlementarisering zou moeten noemen. Dat is die band tussen de Commissie en het Parlement. Dat wordt vaak geopperd. Als men dat doet, dan mag men niet vergeten dat men de Europese Unie sowieso meer in de richting van een variant op een federaal systeem duwt. Misschien roept het woord Grondwet in sommige landen aversie op. Het woordje federaal doet dat nog veel meer. Het is dus natuurlijk ook een risico.

Een tweede risico is dat men sommige bevoegdheden die de Commissie vandaag heeft – ik denk daarbij vooral aan het competitiebeleid – wat moet afstoten in een soort parlementarisering van de Commissie. Het maakt echter wel een voorwerp uit van de politisering, die, meen ik, absoluut noodzakelijk is.

03.22 Christian Franck: Au sujet du mini-traité et de la codécision, il a été dit que tout mini-traité qui ne renforcerait pas les pouvoirs de codécision serait inacceptable. Cela me paraît exact. Or, précisément, la proposition "Sarkozy" disait: "Le mini-traité reprend les stipulations relatives à l'extension de la majorité qualifiée et de la codécision, notamment en matière judiciaire et pénale."

On ne pouvait pas faire mieux en la matière!

En ce qui concerne le mini-traité et la ratification, le gouvernement néerlandais n'est pas prêt à autre chose qu'un assentiment parlementaire. Il n'est pas question pour lui de référendum. Du côté français, on s'engage dans la même voie.

Je rappelle que si le mini-traité est une réforme de Traité de Nice et non un substitut au Traité constitutionnel, le Traité de Nice a été approuvé dans les deux pays par la voie de l'assentiment parlementaire.

Traité et Constitution.

Il est vrai qu'un travail extrêmement intéressant a été effectué en 1999 - si mes souvenirs sont bons - avec le rapport Dehaene, von Weizsacker et Simon, qui avait été demandé par la Commission européenne qui avait suggéré de maintenir la distinction qui permettait de différencier les modes de ratification: une partie constitutionnelle plus restreinte avec une possibilité de modification à l'unanimité et des dispositions concernant les politiques à une majorité surqualifiée.

Il me semble que, pour le moment, cette façon de faire n'est plus pratique. En effet, la Convention européenne a pris une autre voie.

Toutefois, si un jour on élabore une autre convention, ce qui, à mon avis, arrivera vers 2010-2011, il faudra se demander s'il ne faut pas reprendre l'idée initiale de Dehaene, von Weizsacker et Simon.

J'en arrive à mon dernier point.

Le professeur et juge Lenaerts a fait, comme toujours, un brillant exposé dont la fin est quelque peu surprenante. En effet, il a expliqué très justement - il est bon de le rappeler parfois pour ne pas se laisser emporter par les illusions du sentiment démocratique qui est évidemment la légitimité forte de toute culture politique, mais qui, en matière européenne, n'est pas un raz-de-

marée qui emporte avec lui toutes les difficultés qui jalonnent notre route - qu'il s'agit d'un traité dans la mesure où c'est un contrat entre États. Le professeur Lenaerts a terminé son intervention en tenant des propos pour le moins surprenants. En effet, il a déclaré qu'il faudrait que l'élection du Parlement européen ait un lien avec le choix de la Commission.

Sur ce point, il faut, selon moi, être très attentif car c'est aller au-delà de ce que le Traité constitutionnel a consenti, c'est-à-dire l'élection du président de la Commission par le Parlement, sur proposition du Conseil européen. Or aller au-delà, c'est changer de régime. C'est passer dans un régime parlementaire. C'est le modèle Westminster et c'est organiser progressivement le conflit entre le Parlement européen et le Conseil européen. Il y a là, à mon avis, matière à réflexion, à débat. Il est ici question d'une difficulté politique à laquelle il faut être attentif.

De voorzitter: Normaliter moeten wij eindigen om 15.30 uur. Ik had een tweede vragenronde beloofd.

J'avais proposé de faire un deuxième tour. Mais je souhaite que chacun puisse entendre la réponse et la conclusion du professeur Hanf.

Si personne n'éprouve l'envie irrépressible de poser une question, je donnerai la parole au professeur Hanf.

Alors, votre volonté est-elle irrépressible ou répressible?

(...): Les conclusions des quatre groupes sont prévues pour 16.00 heures!

Le président: Donc, nous avons le temps! Je vous remercie pour le caractère relatif de votre question, mais cela vous donne raison!

03.23 Vraag: Mijnheer de voorzitter, ik dank u. Ik zal het kort houden. Mijn naam is Steven van Hecke van de Universiteit Antwerpen.

Ik wil nog in pikken op twee aspecten in de hoop niet de technisch te zijn, het parlementarisme en de keuze tussen X en Y.

De kracht van het Europees Parlement zit in haar wisselende meerderheden. Ze is niet afhankelijk van de Commissie. Er is geen doodse indeling tussen meerderheid en oppositie.

Als we tegelijk de legitimiteit willen versterken en

aan de burgers een daadwerkelijke keuze laten maken tussen X en Y – Ségolène Royal en Nicolas Sarkozy, naar het Franse voorbeeld – is de vraag of dit niet meteen de rechtstreekse verkiezing van de Commissie naast de rechtstreekse verkiezing van het Europees Parlement impliceert? Dat is een specifieke vraag aan professor Koen Lenaerts.

03.24 **Question:** Monsieur le président, je formulerais deux petites remarques.

Premièrement, le professeur Lenaerts a parlé du principe de subsidiarité en soulignant qu'il fallait aussi penser à reporter vers un niveau de décision plus élevé des questions qui seraient ainsi mieux réglées. C'est une très belle idée.

Deuxièmement, quand on est membre d'un parlement, on est bien sûr choisi par son parti, c'est-à-dire par une fraction de la population, mais au moment où l'on commence à siéger, on représente toute la population. Ne faudrait-il pas tendre vers une institution parlementaire dépourvue de fractions, de sorte que chaque parlementaire pourrait voter selon sa conviction personnelle? Cela pourrait se faire au moyen de votes secrets. Le parlementaire doit être responsable devant tout le monde, et pas seulement devant son parti.

03.25 **Vraag:** Ik merk dat het publiek zich deze namiddag spontaan opdeelt in juristen en niet-juristen. Ik vraag mij een beetje af – ik ben zelfs heel zeker – dat dit in zekere zin symptomatisch is voor heel het Europees proces.

Is het eigenlijk normaal dat wij hier een hele groep eminente juristen nodig hebben om ons uit te leggen waarover het precies gaat? Ik heb als mens – met gebruikt hier heel vaak het woord burger, maar ik verkies het woord mens – die Europese Grondwet geopend. Ik heb een taalkundige opleiding achter de rug van ettelijke jaren en wat mij opvalt is dat ik die tekst nauwelijks begrijp. Ik vind het niet normaal dat wij als burgers – of als mensen liever, u ziet ik maak dezelfde fout – er juristen moeten bijhalen om ons een opinie te kunnen vormen over een tekst. Een opinie die ons wordt gevraagd, in sommige landen via een parlementaire democratie, in andere landen via een referendum.

Ik had daar graag een antwoord op van de eminente juristen in deze eminente groep.

03.26 **Vraag:** Mijn naam is Gerrit Spriet. Ik zou graag kort twee punten naar voor brengen of twee

vragen stellen, een combinatie van beide.

De hele discussie die wordt gevoerd is interessant maar wel academisch. Er zitten dan ook veel academici in de zaal. Alle punten die wij wensen te bereiken, kunnen wij in dit halfroond gemakkelijk opnoemen. Dat zal evenwel niet veel aarde aan de dijk brengen als er niet iets fundamenteel aanwezig is. Men heeft het reeds in verschillende bewoordingen naar voor gebracht. Ik wil hier niet de grote historicus uithangen want dat ben ik geenszins.

Gans het systeem waarbij de mensen zichzelf besturen en zich opdelen op het Europees continent en ook op andere continenten, trekt zich altijd terug naar het nationale. Men heeft een nationale krant, nationaal onderwijs, nationale politici, nationale verkiezingen. Alles is steeds nationaal. Het lijkt mij dan ook evident dat de mensen, de burgers en de meningen zich vooral op het nationale gaan richten. Slechts na twee wereldoorlogen, een paar miljoen doden en een paar zware economische crises zijn een aantal toppolitici er in de jaren vijftig in geslaagd om dat te overstijgen en een zekere visie te hebben op het Europese project.

Mijn vraag luidt als volgt. Al die elementen die men hier naar voren brengt, vallen een beetje in het water als men ziet dat de politici die nu aan de macht zijn voor een groot deel niet in diezelfde context zitten en die nationale krachten niet kunnen overstijgen. Men zit niet in diezelfde context van zestig jaar terug, toen veel erge zaken waren gebeurd die mede dankzij Europa sindsdien niet meer zijn gebeurd.

Europa is een beetje slachtoffer van zijn eigen succes. De politici die nu aan de macht zijn, zijn niet meer zo visionair omdat ze vastzitten in dat nationale systeem, in die nationale molen die het voor hen echt onmogelijk maakt om visionair te zijn. We leven niet meer in een tijd van visionaire mensen, we leven in een tijd van budgettaire tekorten en angsten, zaken die niet aanzetten tot het soort grootse denken dat hier in deze zaal naar voor komt.

Ik kom tot mijn tweede punt. Ik ben een groot voorstander van ideologische debatten op het Europees niveau. Ik denk dat daar toch een addertje onder het gras schuilt. In België, in Engeland en in andere nationale staten kan men het zich permitteren om ideologisch zwaar met elkaar in de clinch te gaan omdat onder dat ideologische een gemeenschappelijk gevoel zit dat elkaar samenbindt. Er bestaat een

gemeenschappelijk bindmiddel, een soort wij-gevoel. Daardoor wordt het mogelijk om fel ruzie te maken. U moet maar naar onze persoonlijke situatie kijken. Met uw ouders, broer of zussen kun je veel dieper ruzie maken dan met een vriend of een vriendin want die band is veel dieper. Ik vrees dat we moeten oppassen met ideologische debatten in Europa die heel diepgaand zijn. Ik vrees dat we onvoldoende bindmiddel hebben om die Unie daarna weer te kunnen samensmeden.

03.27 Christian Franck: Monsieur le président, puisque le thème du parlementarisme semble prendre place dans notre débat, je voudrais évoquer la situation suivante. Quand les Américains et les Suisses votent pour élire leurs députés, ils ne pensent pas à l'identité du futur chef du gouvernement. Autrement dit, ils n'estiment pas que le Congrès américain - Chambre des représentants et Sénat - va désigner le chef du gouvernement. En Suisse, c'est la même chose. Les électeurs pensent qu'en votant, ils vont choisir des gens qui vont légiférer. Il importe donc de rappeler que, lorsque l'on élit les parlementaires européens, c'est pour le pouvoir législatif et budgétaire considérable qu'ils ont acquis. J'ai l'impression que nous faisons l'impasse sur les pouvoirs qu'ils ont acquis pour déjà concevoir le rêve selon lequel ils constitueraient une Chambre de grands électeurs.

Quelqu'un a cité Léo Tindemans. François Perin, qui a aussi siégé dans cette assemblée, disait: "Le parlement belge est une simple Chambre de grands électeurs qui désigne qui sera premier ministre. Et le gouvernement a l'initiative législative dans les régimes politiques contemporains". À mon estime, le Parlement européen n'est pas conçu sur le modèle des régimes parlementaristes. Je soutiens la thèse d'un très bon analyste du Parlement européen, qui en est d'ailleurs fonctionnaire, M. Michael Shackleton, qui considère qu'il faut "congressionaliser" le Parlement européen et nous mettre dans l'esprit que ses pouvoirs sont législatifs et budgétaires, et que c'est son rôle. Si nous voulons glisser vers autre chose par une inflation de sentiments démocratiques à la fois légitimes et peut-être désordonnés, nous allons dans l'impasse et sortons du régime actuel qui est celui d'une fédération d'États et de peuples.

03.28 Peter Bursens: Heel kort over hetzelfde thema met name de vergelijking tussen een Europees en een nationaal parlement.

Het argument is dat het Europees Parlement niet gevangen zit in het steriele systeem van

meerderheid en oppositie. Een meerderheid die in het nationaal parlement de uitvoerende macht moet volgen. Ik denk dat dit voor een stuk correct is. Als je aan de Belgische politici die in de verschillende niveaus hebben gediend, zou vragen waar ze het liefst hebben gezeteld, zouden velen zeggen het Europees Parlement. Daar kunnen ze immers het ideologische debat aangaan. Het brengt weliswaar niet zoveel zoden aan de dijk, maar het debat kan daar wel gevoerd worden.

Voor een stuk ben ik het daar dus mee eens, maar voor een stuk ook weer niet. Ik heb niks voor niks gezegd 'Belgische politici'. Het hoeft niet per definitie zo te zijn dat het parlement zwak is. Dan verwijst ik naar de Nederlandse, Scandinavische en Angelsaksische systemen waar je wel dat meerderheid-oppositie-spel hebt en waar een parlement wel degelijk een rol kan spelen. Het hoeft niet zo te zijn dat een parlementarisering hetzelfde steriele spel teweegbrengt op Europees niveau zoals wij dat kennen in de Belgische context zowel op het federale als het regionale niveau.

03.29 Hendrik Vos: Heel kort. Er is verschillende keren gezegd dat Europa meer zou moeten worden gepolitiseerd. Ik ben het daar volkomen mee eens. Meer politiek debat geeft het project meer legitimiteit. Alleen op die manier kan een project opborrelen en zullen de mensen zien dat het ergens over gaat.

De discussie is daarna vrij sterk naar het parlement verschoven. Ik denk dat het prima is dan men in het Europees Parlement niet die steriele meerderheid-oppositie verhouding heeft. Maar ik denk wel dat het nodig is dat het parlement is onderverdeeld in fracties. Dan kan je duidelijke visies en sterke blokken hebben en dat mag zwart-wit zijn. Zeggen waarop het staat, dat is conflict, dat is strijd, dat is de essentie van een democratie.

De vrees van de laatste spreker, met name dat als je dat soort debatten krijgt dan drijven de dingen uit elkaar. Ja, dat is correct, maar anders drijft het weg. Europa als superloodgieter waar alleen maar vooruitgang wordt geboekt als je heel breed gedragen compromissen hebt, dan heb je inhoudelijk een beleid dat inhoudelijk nog weinig betekent. Dan mis je ook de boot.

03.30 Stanislas Adam: Ik ga akkoord met professor Bursens als hij stelt dat er veel Europese parlementsleden zijn die het gevoel hebben dat het voor hen gemakkelijker is om hun

ideeën te verdedigen dan in de nationale parlementen.

Om op een van de andere vragen terug te komen, denk ik dat het inderdaad een utopie is te denken dat de partijen op Europees niveau, tenminste op korte of middenlange termijn, minder macht zouden hebben dan op nationaal niveau. Dit is een droom voor een democraat maar het is een utopie te denken dat het parlement, ook het Europees Parlement alleen uit onafhankelijke leden zou bestaan.

03.31 Jean-Victor Louis: Monsieur le président, je voudrais préciser que ce n'est pas toujours le cas. Je suis d'accord avec la conception du parlementarisme qu'a défendue le professeur Franck. En tout cas, je souhaiterais que soit maintenue - pour une période encore indéterminée - une Commission forte, qui ne soit pas le porte-parole du Parlement.

Sur les partis politiques européens et l'indépendance des parlementaires, je pense qu'il faudrait arriver à une situation où la place sur une liste électorale pour le Parlement européen ne dépende pas des états-majors nationaux, mais des partis politiques européens. Plusieurs parlementaires savent bien qu'ils détiennent leur mandat parce que leur gouvernement ou leur parti les a placés sur la liste. C'est plus sensible dans certains pays que dans d'autres, mais c'est une réalité. Voici une raison pour renforcer les partis politiques européens.

03.32 Koen Lenaerts: Mijnheer de voorzitter, ik wil eerst een misverstand wegwerken. Ik ben uiteraard ook voor het behoud van de integrale bevoegdheden en de werkwijze van het Europees Parlement zoals dat nu werkt. Ik heb hier de woorden meerderheid en oppositie niet uitgesproken. Ik heb wel gezegd dat men moet zoeken naar middelen om de verkiezingen voor het Europees Parlement tot een echt politiek Europees debat te maken: inhoudelijk, rond thema's. Neem bijvoorbeeld de Bolkesteinrichtlijn, klimaatopwarming, REACH: er zijn heel wat voorbeelden gegeven.

De vraag is dan: hoe doe je dat? Collega Bursens heeft terecht vernoemd het stimuleren van politieke partijen op Europees niveau. Ik heb daaraan toegevoegd dat er misschien moet worden nagedacht over een beter zichtbare band van legitimatie, ook via Europese verkiezingen, van de Commissie. Het zou mij hier te ver leiden om dat precies uit te werken, maar toch wil ik collega Franck zeggen dat congressionalisering

van het Europees Parlement al vrij dicht bij het congres ligt, omdat men geen meerderheid tegen minderheid heeft. U weet echter heel goed als politicoloog dat in de Verenigde Staten de executive branch of government rechtstreeks is verkozen. Dan is dat geen probleem, want dan heeft men naast elkaar de directe legitimatie van de wetgever en van de uitvoerende macht. Dat heeft men in Europa niet.

Dit gezegd zijnde ben ik het met Jacques Delors eens die daarover heeft geschreven in 'Notre Europe' dat de taken van de Commissie ook niet deze zijn van een zuivere nationale executieve. De Europese rechtsorde is nu eenmaal een andere complexe realiteit. De Commissie is broker of interests en moet dus sterk zijn: ze moet in zekere mate onafhankelijk zijn van de stakeholders, maar toch het vertrouwen hebben van allen. Neem het Zwitsers model. Het is waar dat de kiezers bij verkiezingen niet in het oog hebben wie regeringsleider gaat worden, maar de Zwitserse regering is wel een soort afspiegelingscollege van het Zwitserse parlement. Daaraan denk ik, aan dat soort toestanden, zodat men op perceptibele wijze een grotere legitimatie van de samenstelling van de Commissie heeft volgens de uitslag van de verkiezingen voor het Europees Parlement. Daarvoor hoeft de Commissie zeker niet in een meerderheid/oppositieschema te vervallen met het Parlement, noch haar andere taken te verliezen.

Dit toont aan hoe complex en genuanceerd het debat is. Ik wil eindigen met de vraag die is gesteld over juristen en niet-juristen en de complexiteit van de Europese teksten en uiteindelijk ook van dit debat. Neem de relatie Commissie-Parlement. Ik denk dat het juist is – dat is het democratische drama van de Europese Unie – dat om het gehele project transparant te maken teksten zijn vereist die toegankelijk zijn. Transparantie is een voorwaarde voor participatie, zodat de mensen het begrijpen. "De mensen", ik noem dat ook zo. De rechtsorde steunt, wat ik benadrukt heb, op een contractuele constitutie. Hendrik Vos heeft het goed herhaald. Een akkoord tussen staten en volkeren, unaniem, met consensus – ik denk dat we het daar allemaal over eens zijn – is het vertrekpunt. Wanneer men contracten afsluit, koopt men geen kat in een zak. Dan wil men tot de laatste komma precies weten waartoe men zichzelf heeft verbonden. Dat is eigen aan een contract. De aard van de Europese politieke entiteit die de Unie is, is dusdanig dat de afspraken complex zijn en dus de grondleggende teksten lang en complex. Het is misschien geen erg bemoedigend afsluitend woord, maar daar blijf ik bij.

De **voorzitter**: Dames en heren, wij zijn aan het einde gekomen van dit gedeelte van onze vergadering.

04 L'élargissement de l'UE

04 De uitbreiding van de EU

Président: Professeur Sylvain Plasschaert.
Voorzitter: Professor Sylvain Plasschaert.

De **voorzitter**: Dames en heren, hartelijk welkom. Men heeft mij gevraagd het voorzitterschap waar te nemen. Zelf ben ik een professor emeritus aan de universiteit Antwerpen UFSIA en de KULeuven.

Wij zullen het hier hebben over de uitbreidingsproblematiek binnen de Europese Unie.

C'est un plaisir pour moi d'introduire le premier orateur, qui est le professeur Eric de Souza, qui enseigne au Collège de l'Europe à Bruges, après avoir fait ses études à l'UCL. C'est quelqu'un qui sait ce qu'est la mondialisation, puisque - malgré son nom portugais - il est né en Asie.

Maintenant, il s'occupe bien sûr de la construction européenne.

And he will speak in English, that's another reason why he is quite global. He will start with his introductory paper. I give him the floor immediately.

04.01 Eric de Souza: I will just give a brief introduction to the topic of enlargement, though I mean most of you will have some background in the topic. I will give some background to the history of enlargement and then I will come up to what I think are the main issues now, why, the advantages of enlargement and what problems may arise and maybe the discussions can of course go around these topics.

How many enlargements have there been until now?

As you know 50 years ago the European Economic Community began. And then its name changed to the European Community and the European Union. I will not go into the distinctions between the two but some of you already know the distinction between the European Community and the European Union, but I shall refer from now on to the whole institutional structure as the European Union even going back to the beginning.

There have been 6 enlargements until now and the European Union has gone from 6 Member States to 27 Member States. And this has occurred with a continuous deepening of the European Union in spite of lots of fears that the bigger the European Union gets the less it will deepen, that means extend its policies, its political structures and so on and the more it widens, the more superficial it would get and the more it would tend towards free trade area from an economic point of view. This did not happen.

What I am going to speak about in a number of points is:

First, how did the European Union evolve from the point of view of the political and economic characteristics of the Member States? Then I will look at how this affected the whole negotiation procedure proceeding membership and the entry requirements that were placed on the candidate states.

Next, I shall look at the benefits and costs of the European Union. The main reason for this is that in the press you mainly hear about the costs of enlargement whereas the benefits are much more important, not only for the new Member States but also for what I shall refer to as the 'incumbent Member States', those that were already there. And finally I will refer to prospects, the problems that have arisen, what is often referred to as enlargement fatigue.

Well the enlargement process. As, I said there were 6 enlargements.

The first European Economic Community or European Union as I shall refer to it, was relatively homogenous. There were disparities of revenues and disparities of incomes, but I shall mainly limit myself to the economic point of view, knowing that the panelists who come after me will also compete with other aspects. So, it was relatively homogenous, politically, economically, and culturally.

Problems that arose where within the Member States. The most known one, if you look at the history books was about Italy where the European Investment Bank was especially created, in fact, to look after the problems in the Mezzogiorno, the South of Italy, even if it was given a wider task.

So, if you look at the Treaty of Rome, the first version of 1957, you will see that it just states that any European state can join the European

Economic Community. There were hardly any conditions attached. No problems were foreseen from this point of view.

Then we had the successive enlargements, which I will quickly record. Ideally I should have put them and kept them as a background on a screen but I haven't done that not knowing what exactly we would have here.

Very quickly, in 1973 there is the first enlargement: the United Kingdom, Denmark and Ireland, still relatively homogenous; in 1981 the second enlargement to Greece; in 1986, the third enlargement to Spain and Portugal; in 1995 the fourth enlargement to Sweden, Finland, and Austria; in 2004, the fifth enlargement - and that was the big enlargement from the point of view of population and size of the countries, though less so from the economic point of view - to the 8 Central and Eastern European Countries and Malta and Cyprus and then finally this year the sixth enlargement to Bulgaria and Romania.

What was the nature of these enlargements? The first and the fourth, that means the one to the UK, Denmark and Ireland and the one to Sweden, Finland and Austria, were relatively homogenous. Political structures were not too dissimilar, neither were the economic and social structures. There were differences and these should not be neglected. They were not that important, though they did affect the policies of the European Community. For instance, with the United Kingdom we had the growth - not the introduction - of the regional development funds, because the United Kingdom had a regional policy and this was then extended to the whole of Europe.

In 1995, with the enlargement to the Nordic countries plus Austria there was a greater concern about transparency in the functioning of the European institutions. So transparency became an important issue at that time.

And finally you got the Eastern enlargement as I will refer to it, because Cyprus and Malta do not have such an effect on this enlargement, although of course the Cyprus problem is always there, which I will not go into.

Indeed, the extension to the Central and Eastern European countries will force, will require much needed reforms for the European Union to continue and to remain dynamic. It will also force reforms through in such areas as the common agricultural policy, which becomes unsustainable from a budget point of view as it was and as it is

now, although reforms are already foreseen.

Now, with the second and third enlargements we also have the entry of countries that have a lower standard of living than the incumbent Member States. Also they have just emerged from authoritarian regimes, Greece, Spain and Portugal. Now Spain and Portugal developed very rapidly from an economic point of view, what economists call catch up convergence. This happened quite quickly. Greece remained what was often called the sick man of Europe. But in the 90's that problem was also solved in a way when Greece changed its policies in order to become a member of the monetary union.

Already there, we have a certain differentiation, but the countries are, from an economic point of view, when they come in, small and they catch up quickly, their structures adapt quickly.

But, around the 90's, you have at different moments the fall of the communist regimes in Central and Eastern Europe and these countries begin a transition to a market economy with democratic institutions. I remember at the end of the previous talk on the Lisbon strategy when I was to give an example of participation, that professor André Sapir started talking about enlargement. I felt like saying: Stop, that's my topic. He said it was mainly political and it is true, there was a big political element in it. The purpose was to give a signal to these countries that, if the transition to more Western-European style from a political and economic point of view went through more or less smoothly, they would become members of the European Union.

For the first time conditions are laid down. The so-called Copenhagen criteria were laid down in 1993 at the Copenhagen European Council.

The last two countries that joined, Bulgaria and Romania, it was also mentioned in the Lisbon Strategy, have a GDP in purchasing power parity terms so in standard of living terms that is one third of the EU25 average.

So, the differences between the countries have been increasing not steadily, because as I say it depended on which enlargement, but the differences between the countries making up the European Union have been increasing and this one should keep in mind when one is talking about perceptions about enlargement and things like that.

Nevertheless these successive enlargements did

not stop the deepening process. The two main examples we have are the internal market and we are going further now. The Commission has just issued a new report that is being discussed now - the discussion is over now, it was yesterday and today - on the internal market and on how to complete it and push it further.

Then we have a monetary union and a monetary union where almost half the Member States take part and the others are preparing for a monetary union with a few exceptions, that you probably know.

As you know, the United Kingdom has an opt-out clause as it is called, it is not obliged to join and Denmark can postpone joining for some time.

Even though the economic policies are still a dominant part, in my opinion, of the Union, they dominate, the competences of the Union, especially since the Maastricht provision of the Treaty have greatly increased in other directions.

Now, clearly this deepening of the European Union structures requires that the Member States or candidate Member States have to be more and more prepared and hence you get stricter and stricter conditions being placed and all kinds of prerequisites being required. I shall come back to these, in what may be a controversial way but let's see how people react to it.

This leads me to the enlargement strategy. The countries that have been joining have become more and more diverse and this has affected the enlargement strategy.

We have various problems to consider, the new Member States have their own problems. There has been an increased deepening of the European Union. This has affected all the requirements for accession, the so-called "acquis communautaire". And as a result even the Treaty was modified and Article 237 in the original Treaty which just required Europeaness, to which I will come back, that means that any European State can become a member, has added some extra conditions. These conditions have been elaborated in the Copenhagen criteria that are four in number to which a fifth criterion was added at Madrid a bit later.

Now, what are these criterion? These criterion are first of all political institutional. I shall read them very quickly:

1. The stability of institutions is guaranteeing

democracy, the rule of law, human rights and respect for and, protection of minorities.

2. Existence of a functioning market economy.

3. Capacity to cope with competitive pressure and market forces within the Union.

4. Ability to take on the obligations of membership including adherence to the aims of political, economic and monetary union.

5. Administrative capacity guaranteeing the effective implementation of the acquis.

Now this was added at Madrid because it is not enough to pass the laws, one must also be capable of implementing the laws. Now it must be said that some of the older Member States are big sinners on this last point.

How were these decisions applied? The preparation period has become longer. The countries sign an Association Agreement during which the whole process of satisfying the "acquis communautaire" is gone through. It takes a number of years. In the case of some Member States it was complemented with the Europe Agreements and so on.

So, these decisions are applied to Europe Agreements and other Association Agreements.

The change in attitude has been the following, namely the Union's capacity to absorb.

The discussion could be, what does this mean really. The Union's capacity to absorb new members while maintaining the momentum of European integration is considered to be important in the general interest both of the incumbent Member States and the new Member States.

A relatively tough attitude has been developing towards candidate countries so that they are more or less ready to function properly when they join the European Union.

There are still transitional arrangements, transitional arrangements not only for the new Member States, but also for the incumbent Member States, to which we shall come a bit later. For example, for the incumbent Member States as you probably know, they have a right to limit migration.

In Belgium, for example, Belgium can still require a work permit of the 10 new Member States, of

the 12 new Member States, that means the 10 who joined in 2004 and Bulgaria and Romania that joined this year. This special clause is called 2+3+2, which I don't have time to go into now.

Now the question that one can ask in this context: Is not one pushing the satisfaction of the *acquis communautaire* too far? The *acquis communautaire* if you look at it, I think if I put it it will probably be sometime like this.

Is it strictly necessary for a new Member State to satisfy all those conditions right at the beginning of membership with the few exceptions that are given?

Would it not be more rational to define what one calls the 'accord acquis', which must be satisfied so as not to disrupt the functioning of the European Union and then to allow the new Member States to satisfy the other conditions over a strictly timed horizon instead of requiring that they be implemented prior to accession with a few exceptions here and there?

I'll give you examples. The costs of implementing the environmental directives are large compared to the living standards of these countries and they will greatly affect the competitiveness of these countries. Could one not say to the extent that it does not have a spillover effect, as one says, on the other Member States to give them a time horizon in which they could do it after joining?

Health and safety rules is another example that mainly affects domestic conditions and are often linked to standards of living. For countries that have a low income per head of population, per capita, the costs can be tremendous. These are some examples.

Another example is the conditions for joining the Monetary Union or as it is often called the Economic and Monetary Union but I prefer to keep Economic Union to the internal market and other measures and Monetary Union to the single currency.

Of all of the conditions of the so-called Maastricht criteria, the most bothering one is the condition to join what's called the exchange rate mechanism, a sort of relatively fixed exchange rate regime, for 2 years before joining the Monetary Union.

There are others, which I don't have time to go into.

Now, this does not mean that all the Maastricht

criteria are too restrictive.

For example, requiring that these countries put their public finances in order is a good requirement because with the transition problems it is very easy for the State to overspend.

So, that is the process, the strategy of enlargement. How should it be managed especially since there are new countries that are on the waiting list?

Now we come to the benefits and costs of enlargement. I don't think it can be stressed enough that the benefits of enlargement far outweigh the costs of enlargement especially for the new Member States, so as I call them the recently acceded Member States. They are also more important for the incumbent Member States, the benefits are more important than the costs. However the debate mainly concentrates on the costs.

So, let me begin with the benefits instead for the new Member States, or for the recently acceded Member States.

It was the perspective of membership that has kept many of these countries on the path of democratic and economic reform. Without such reforms no-one knows what would have happened from a political, economic, and social point of view.

Next, you get the gains coming to these countries from increased trade, from the elimination of barriers to trade, from becoming part of the single market.

Also important is the investment that is done in these countries. The inward foreign direct investment which is necessary for the catching up of these countries, the convergence of these countries to the standard of living of let's say the EU15, the old member, what I would call the incumbent Member States.

Now, without the political stability, and the economic stability that has been engendered by the move towards membership this would probably not have happened or not to the extent that it has happened.

From the perception point of view, it is true, under the name of economic patriotism, that this taking over, as it is called, of national riches is sometimes perceived badly, selling the country to foreigners and so on, you know the usual kind of

discourse.

Nevertheless, these countries or any developing country needed the inward foreign direct investment to facilitate the catchup. Labour was not a problem, educated labour was not the problem, the problem was the lack of capital.

What is also important are the benefits that come from macroeconomic policies, I pointed to some of the problems because the Maastricht criteria may be too restrictive, at least one or two of them.

But nevertheless the perspective of joining the Monetary Union has led to a series of reforms that has entailed some form of exchange rate stability and less volatility in movements of capital in and out of the country, which can happen very quickly. Some of you may have heard of the East-Asian crisis that took place at the turn of the century where capital just left the countries almost overnight.

What about the benefits for the other Member States? The other Member States will say 'What is in it for us?'

Well the first thing is, and this should never be underestimated, is political, economic and social stability of the surrounding countries. Remember that the origin of the European Economic Community in the 50's was based on political, economic and social stability, these were one of the founding principles of the European Economic Community and they still remain important. In fact, if I wanted to be a bit provocative, well I am being by saying it, Norway and Switzerland are freeriders from that point of view. They are profiting from a stability that has been brought about by the existence of the European Union and its successive enlargements.

Now, I will probably have to go a bit more quickly.

The economic rate of the new Member States, the recently acceded Member States is small, so the result is that the gains, the immediate gains for the incumbent Member States will be small. From an economic point of view you are just adding something that from the point of GDP does not represent much.

Over a longer term horizon, as these countries begin to catchup and converge towards Western European standards of living and prices the gains are tremendous because of the internal market.

The next point some will consider it a cost but I

consider it a benefit. The enlargement, the last 2 enlargements have put pressure on the incumbent Member States to undertake reforms, in the field of the Common Agricultural Policy, in the field of structural reforms of goods and labour markets. These reforms probably could have been pushed off a bit more but with enlargement they have become a bit more urgent. These reforms are necessary and here we go to one of the morning sessions for higher economic growth and lower unemployment.

Then, there is also the benefits resulting from Slovenia, I distinguish the two because one of the new Member States has already become a Member of the Monetary Union, Slovenia, Slovenia has adopted the Euro from the 1st of January and the benefits from future monetary union of the other Member States. This is especially true for small countries. The economists among you know that for a small country having an independent currency is not necessarily a positive thing.

What about the cost, the cost for the new Member States or the recently acceded Member States? These costs are two-fold in nature. The first cost would have been incurred in any case. It involves a transition to a market economy with democratic institutions and these costs were unavoidable.

With membership of the European Union in view of course the process was probably accelerated and the cost, the pain may have been larger at certain moments. That is why from a political point of view this has led to changes in majorities in these countries.

So you have the actual costs of the transition. And then you have costs from the political and economic management of this transition. Now what I mean by that is that going from a centrally planned economy to a market economy, be it a social market economy, whatever you want requires the right economic policies, otherwise it leads to turmoil. We have a number of countries further to the east in Europe who are proof of this turmoil. So, this is important.

But you can also reduce the costs, by something I have already referred to, a proper sequencing of the conditions for membership, of the satisfaction of the *acquis communautaire*, rather than imposing them, with a few exceptions again transition arrangements, relatively early to allow them to be spread over a certain horizon so that they correspond to the catchup process.

That I will skip.

Now what about the costs for the other Member States, by this I mean not the recently acceded Member States but the incumbent Member States? Well, these costs have been mainly associated with labour markets, either in the form of competition through low wages, what is often referred to as social damping, though I don't like this term so much but that doesn't matter, competition in the form of low wages I'll come back to these, I'll just state them and secondly the problem of migration, of potential migration from the less prosperous Central and Eastern European countries.

Let's begin with the second one, migratory labour. I think the pressures coming from migratory labour, and you had all this discussion in the demonstrations with the Bolkestein Directive and all that on services, is that one forgets what is known as the host-country principle, namely that migrating labour has to satisfy the laws and regulations of the host country. So in this country Belgian labour laws apply to the famous or the infamous Polish plumber. You probably all saw those posters during the demonstrations.

Of course you will always have a black market but you can even have this in a country without migration.

The risk of increasing the transition period, it was 2 years from 2004 to take the 10 countries to 2006 and now some countries including Belgium have extended it from 2006 to 2009, another 3 years and have the possibility under certain conditions of extending it for 2 years. These kinds of measures would encourage illegal immigration, to go around the labour laws and so on. Various measures are being taken to avoid this but one has to be careful from this point of view. Now that was about migration where I think the costs can be highly exaggerated.

What about the costs that come from competition? For an economist what is important is not the wage, what the people get in those countries, it's the wage which you have to compare to how much one unit of labour produces in those countries, what is called unit labour cost. As the countries catch up from the point of your productivity wages will rise. This is not to say that there is no competition in the form of low wages because in certain sectors especially services their productivities may be more or less or close to Western European levels, but this does mean that the problem is not as big as it is often said to be.

Now I am speaking at the global level. Certain sectors do suffer, certain sectors prosper and the big thing that has to be ensured is labour mobility between sectors and then we go back to the Lisbon strategy.

My last point concerns benefits, costs, prospects and prospections of further enlargements. Croatia and Turkey are already candidate countries, this means accession negotiations have already started. Macedonia has been admitted as a candidate country but accession negotiations have not yet started and in fact Macedonia is under the threat that it would not begin if certain things did not change. The other Western Balkan countries, Albania, Bosnia and Herzegovina, Montenegro and Serbia including Kosovo are potential candidates.

Commitments have been made but these commitments are vague. There is no firm promise to membership as yet.

So this is the situation at present and I will also say something that may be controversial, it is mostly likely that for the moment EU enlargement will stop there.

You know that countries like, just to name them, the Ukraine and others, even Georgia just further away are eager to become members of the European Union but for reasons which I will give now, I do not think that that is likely to happen, I won't even say in the near future, I will say in the median future and even a bit more than this.

Mainly the European Union is suffering from enlargement fatigue. This is a general perception among its citizens that a pause is necessary before new Member States are admitted and that the actual candidate Member States that are already in negotiation should be subjected to a tougher entrance exam, that the conditions should be rigorously imposed, I have said in my view how they should be imposed, but there should be no way out, no half-way saying "yes, ok you can come in and we will monitor you once you have come in and so on".

This perception is very closely linked to another perception at the European Union level, the perception that probably in part led to the no vote in France and in the Netherlands, namely that the whole European integration process has been elite driven, that the citizens have not been involved.

The first deepening of the European Economic Community was probably not necessary until you

reached the Maastricht Treaty more or less that means 1992, probably the kind of integration that was happening could be justified in terms of an elite-driven, process.

But once you extend beyond certain narrow economic areas and you go out to more political general ideas if you do not subject such discussion or such enlargements to a democratic process with the population involved, you are going to get a backlash and that seems to be happening now.

And now to a couple of small points. The Treaty limits member enlargement to European States. How do you define Europe? Geographically, culturally, by religion? I am just throwing this out, it is not stated anywhere. This is an open debate, of course the last one I will exclude, I just threw it out to provoke. But let's say culturally or geographically. This is a very accurate debate, as you all know.

So, as a result of this, the European Union is now proposing other forms of membership. This morning you had the session on the Neighbourhood Policy. You had other kinds of agreements to associate these other countries. Ukraine, Georgia and these countries will probably become part of some neighbourhood policy rather than members of the European Union. I don't know, this is just speculation and we do not know how things may evolve over a period of 10 to 15 years.

I had a punchline and this punchline was stolen from me this morning by Professor Sapir. At the end of the talk this morning he made one last remark in the discussion which basically amounts to this: just imagine what the situation would have been in Europe today if the gate to the European Union had not been open to the Central and Eastern European countries when it was, in other words, was there really any other option?

And I will stop there before I have exceeded my time.

The **chairman**: Thank you Professor de Souza for your very comprehensive and quite clear overview of the problems that have arisen with this enlargement, especially the enlargement to the 10 member countries let's say in 2004 including of course now the two last entrants

Well, I have to ask for the discussants, can I call on Mrs. Angelina Tchorbadjiyska. I hope I pronounced it correctly.

Can you introduce yourself very briefly? I understand you are working at KU Leuven with Professor Lenaerts. And you are going to talk whatever language you want except your own language perhaps which seems to come from Eastern Europe.

04.02 Angelina Tchorbadjiyska: Ladies and gentlemen, my language is Bulgarian but as I suspect the audience are not fluent in this I will speak in English. My name is Angelina Tchorbadjiyska. I work with Professor Lenaerts in KU Leuven and my research is focused on visa policy and enlargement. But here I would like to talk about some more legal aspects of enlargement and I will start with what has been raised already by Professor de Souza in relation to the transition periods that have been imposed on the new Member States in relation to the free movement of workers.

I am linking this to the changing character of accession because transition period and safeguard clauses are typical tools used to postpone in a way or to better regulate the full integration post-accession date.

I believe that the latest enlargement has been an example of how accession is turning more and more from a moment in time to a process that continues for many years after the accession date. There was a time, with the first enlargement, when the full integration into all aspects of the European Community was achieved on the accession date but this is not the case any longer. In every following enlargement more and more conditions were imposed or protective mechanisms put in place.

The reason for this was two-fold, first because the integration itself in the European Union developed and second because the countries that were applying for membership had many more differences to the countries in the European Community.

I will illustrate this point with the area of freedom, security and justice as we have some interesting examples now related to the accession of Bulgaria and Romania in this field and at the end I will look at what will be the influence of these post-accession monitoring measures for the forthcoming enlargement.

The area of justice and home affairs casts a particular specificity. Despite the fact that previously there were transition periods and

safeguard clauses imposed on the economic policy or on some aspects linked to the internal market the first time when transition periods and safeguard clauses in particular were imposed was in the case of the 2004 and 2007 enlargement. The reason for that, for me, is that the Corporation in Justice and Home Affairs are linked to a very sensitive and sovereignty-linked aspect of integration.

First of all, there is some divergence between the old, if I can call them so, Member States in terms of the legal systems they are using. We have the Anglo-Saxons on one side, we have the Continental traditions on the other side. Then there is an even bigger divergence between the old and new Member States, not so much in the field of civil law where everybody is more or less based on the Code Napoleon but more in the procedure because the civil procedure and especially the criminal procedure was based on a different principle for the last 50 years. Despite some amendments that have been made in the transition years, the coherence is still not there.

The difficulty this creates is that in order to be fully integrated in this area your partners have to have a trust in you, you need to have a mutual trust. If we compare this to the mutual recognitions so widely used in the internal market, it is a different level of trust because it is one thing to recognise a liquor produced in a different country and a different level of trust is needed if you have to recognise an arrest warrant issued by a country of whose legal system you are not quite confident.

So, how did these elements play into the last enlargement? By saying last I mean both the 10 and Romania and Bulgaria but I'll concentrate on Bulgaria and Romania.

There was a safeguard clause included into the accession treaties in both enlargements, which generally provided for the possibility to temporarily terminate the recognition of judgements coming from the new Member States. What is new in the case of Bulgaria and Romania is that apart from having the safeguard clause there is actually a mechanism to monitor the development post-accession and to set benchmarks that if not achieved lead to the imposition of the safeguard clause.

The reason why we reached this situation is linked partially to the conditionality that was also mentioned during the discussions this morning. The whole process of negotiation is based on conditionality in a way that the countries meet

certain criteria and then they achieve accession at the end of the process.

However in the case of Bulgaria and Romania we had the specificity that already in 2004 there was a commitment made for a concrete accession date and it was 2007 or at the latest 2008. The fixing of the date meant that the conditionality was slightly, I think, weakened in this period and thus the last leg of reforms in the judiciary was slightly delayed. This forced the Commission to come up with another legal mechanism of how to ensure that the new Member States actually comply with all requirements in the field, in this particular case, of independence of judiciary, the fight against corruption and organised crime after the accession date, so when the conditionality doesn't play anymore.

The tool, which has been invented, is the so-called monitoring mechanism that is based on benchmarks. So despite the fact that Bulgaria and Romania are now members there is a list of benchmarks in the three areas, which I have mentioned, and unless they make sufficient progress in achieving those benchmarks they face the possibility of the imposition of the safeguard clause, which I mentioned.

Why I think this development is important is because it has two influences in relation to the ongoing negotiations. I think my colleague will discuss this further because the present negotiations with Croatia and Turkey also involve a very strong benchmarking element, which was not there in the case of previous enlargements because now when you negotiate, and the negotiation is done in different chapters, there are certain benchmarks which the country has to meet to start negotiating and then there are certain benchmarks which the country has to meet to close the chapter in question.

So I think the case of Bulgaria and Romania in the judiciary in a way made the Commission and the process of negotiating for further enlargement a bit more complicated and more detailed than it used to be for the latest enlargement.

I think my colleague will continue a bit on this point.

Thank you.

The **chairman**: Thank you very much, especially because you also come from a country that has just recently acceded to the European Union and that also gives you know, let's say, a viewpoint

which is quite useful for us, especially in this field of justice and security.

I think that Professor Inge Govaere will not be here but either you or you are the only here.
(...)

Indeed of course, that's the purpose. You are Mr. Peter Vanelsuwege, so you can introduce yourself very briefly, perhaps in two words.

04.03 Peter Vanelsuwege: Mijn naam is Peter Vanelsuwege. Ik werk op het Europees Instituut van de universiteit Gent, samen met professor Govaere en professor Maresceau. In principe werk ik rond de EU-toetreding van de Baltische staten, de oorzaken en de gevolgen daarvan.

Ik denk dat de Baltische staten effectief een voorbeeld zijn van wat door professor de Souza vermeld is, processen voor stabilisatie op vlak van politiek-economisch vlak.

Mijn bijdrage voor vandaag zou ik veeleer willen toespitsen op de huidige en toekomstige uitbreidingsagenda. Professor de Souza heeft reeds gewezen op het zogenaamde "enlargement fatigue", de uitbreidingsmoeheid, die er zeker bestaat na de recente uitbreidingsgolven van 2004, recent 1 januari 2007 met de toetreding van Bulgarije en Roemenië.

Toch denk ik dat die uitbreidingsmoeheid niet kan veralgemeend worden en dat daar toch een zekere andere visie op is in een aantal nieuwe lidstaten. Ik denk bijvoorbeeld aan Polen, Litouwen, die veel positiever staan tegenover het idee van een eventuele toetreding van Oekraïne, dan dat bij ons het geval is. Ik denk dat het hele debat over de toekomstige uitbreiding, wat zijn de grenzen van Europa, zeker niet afgesloten is na de recente toetredingsgolven.

Ik zou kort willen ingaan op het meest recente document van de Europese Commissie, het strategisch rapport van de Europese Commissie van november 2006 waarin zij een aantal prioriteiten met betrekking tot de huidige uitbreidingsagenda naar voren brengt en ze wijst op drie belangrijke punten.

Eerste punt is de consolidatie van de aangegane verbintenissen. Tweede punt is een zeer strikte of striktere toepassing van de toetredingsvoorwaarden en het derde punt is meer aandacht voor communicatie naar de burger. Dit is effectief het punt, de les die getrokken is van de voorgaande uitbreiding, die zoals vermeld werd,

eigenlijk een project was, geleid door een zekere elite, maar vrij ver afstand van de burger. Dat is iets dat blijkbaar doorgedrongen is tot in de kantoren van Europese Commissie, aangezien een zeer groot hoofdstuk toegespitst is op die communicatie naar de burger.

Het eerste aspect, de consolidatie van aangegane verbintenissen, impliceert twee zaken. Enerzijds zien wij dat de Commissie zeer terughoudend is om nog een aantal nieuwe beloftes te doen, bijvoorbeeld in de onderhandelingen met Oekraïne over een eventueel nieuw akkoord na het partnership en coöperatie akkoord, en zien wij dat de Europese Unie eigenlijk geen enkele referentie naar uitbreiding wil opnemen.

Anderzijds betekent die consolidatie van aangegane verbintenissen ook dat, met landen als Turkije, de westelijke Balkan, waar wel die beloften, dat perspectief van toetreding werd gegeven, dat daar volop de kaart van het uitbreidingsproces moet spelen. Met Turkije, u weet waarschijnlijk allemaal, het associatieakkoord van '63, de Europese Raad van Helsinki van '99, waarin klaar en duidelijk werd gesteld dat Turkije op dezelfde voet zou beoordeeld worden als alle andere kandidaat-landen en eigenlijk geroepen is om op een dag toe te treden tot de Europese Unie. Hetzelfde perspectief tot toetreding werd toegekend aan de landen van de westelijke Balkan.

In die context lijkt het mij eigenlijk een beetje voorbarig en ongepast om nu reeds te spreken over eventuele alternatieven voor toetreding, zoals je die in sommige debatten vaak hoort, ook al omdat de vraag kan gesteld worden wat dan dat alternatief voor toetreding zou zijn. Er wordt dan verwezen naar een geprivilegieerd partnerschap, maar tot op zekere hoogte bestaat er reeds een geprivilegieerd partnerschap, zoals met Turkije bijvoorbeeld is de douane-unie actief en gaat verder dan de vroegere vrijhandelszone die bestond met landen van Centraal- en Oost-Europa, voor dat deze landen toetraden tot de Europese Unie.

Ik denk dat het doel voor Turkije en landen van de westelijke Balkan duidelijk is, het doel is de uiteindelijke toetreding. Dat betekent natuurlijk niet dat de Europese Unie een zekere verplichting heeft om die landen effectief ook toe te laten, dat hangt natuurlijk af van de mate waarin deze landen voldoen aan de toetredingscriteria.

Met betrekking tot die toetredingscriteria, twee punten: eerste punt is, naast de voorwaarden

waaraan de kandidaat-landen moeten voldoen, zijn er de voorwaarden die de Europese Unie zichzelf heeft gesteld, namelijk het aspect van de absorptiecapaciteit, of de integratiecapaciteit van de Unie. Die absorptie- of integratiecapaciteit wordt gedefinieerd als het vermogen van de Unie om nieuwe leden op te nemen zonder de doelstellingen van de verdragen in gevaar te brengen.

Dat is eigenlijk een relatief vage definitie, die concreet betekent dat er een oplossing moet zijn voor de toekomstige institutionele structuur, vooraleer verder kan gegaan worden met de toetreding van nieuwe landen. Op dit punt kan op juridisch vlak verwezen worden naar het uitbreidingsprotocol bij het verdrag van Nice, waarin staat dat, op het moment dat de Unie 27 leden telt, werk moet gemaakt worden van de hervorming van de Commissie, zodanig dat de volgende Commissie minder leden telt dan er lidstaten zijn.

Die integratiecapaciteit en die voorwaarden zijn zeker erg legitieme voorwaarden, maar het risico bestaat dat het gebruikt wordt als een soort van excuus om het hele debat over uitbreiding op de lange baan te gaan schuiven en om niet te moeten uitbreiden, terwijl het aan de andere kant kan en misschien dienst zou moeten doen als een soort stimulans om werk te maken van die institutionele hervormingen.

Een ander punt met betrekking tot de toetredingsvoorwaarden, en daar heeft mijn collega daarnet op gewezen, zijn die politiek-economische, juridische criteria waaraan de kandidaat-lidstaten moeten voldoen. Het is zo dat de Commissie nu werkt met benchmarks, ijkpunten, vooraleer bepaalde onderhandelingshoofdstukken worden aangevat, vooraleer onderhandelingshoofdstukken worden afgesloten.

Maar toch blijken daar nog een aantal problemen te bestaan, ik denk hier vooral aan een aantal politieke criteria voor toetreding, meer in het bijzonder het criterium van respect voor en bescherming van minderheden. Dit is duidelijk een heel belangrijk criterium, rekening houdend met de problematiek van de Koerden in Turkije of de Albanese minderheid in Macedonië bijvoorbeeld.

Probleem is dat de Europese Unie geen echte catalogus heeft van wat die rechten van minderheden eigenlijk zijn. Het gevolg daarvan is dat de Unie eigenlijk moet verwijzen naar documenten van andere instellingen, zoals de

OVSE, de Raad van Europa. Met betrekking tot minderheden wordt in alle commissierapporten verwezen naar het kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden van de Raad van Europa, maar het grote probleem hiermee is dat een aantal landen, waaronder ook België, Luxemburg en Griekenland dit verdrag niet hebben geratificeerd. Frankrijk heeft het niet ondertekend. Dat ondermijnt een beetje de legitimiteit van de Europese Unie in het pré-toetredingsproces op dit specifieke punt van bescherming van de minderheden.

Als wij spreken over de legitimiteit van de Europese Unie, dan komen wij terug bij het derde punt, waar ik kort even wou op ingaan, namelijk de communicatie van het uitbreidingsbeleid van de Europese Unie. Een punt dat daar ongetwijfeld bij gespeeld heeft, is het feit dat het volledige uitbreidingsdebat toch ook wel een rol heeft gespeeld bij het neen in het referendum in Nederland en Frankrijk en daarmee ook op de agenda van de Europese Commissie is terechtgekomen.

Professor de Souza heeft in zijn uiteenzetting al gewezen op de kosten en benefits van een enlargement, kosten en voordelen van uitbreiding. Ik denk dat het daarnaast ook interessant kan zijn om te kijken naar de kosten van de niet-uitbreiding. Wat indien we niet zouden uitbreiden? Wat zijn daarvan dan de kosten? Wat zijn daarvan de gevolgen?

Als men kijkt naar Turkije en de westelijke Balkan, denk ik dat er effectief goede redenen zijn om tegen die uitbreiding te zijn, maar misschien nog betere redenen om er voor te zijn. Vooral belangrijk is natuurlijk de invloed die de Europese Unie op deze landen kan uitoefenen. Deze morgen werd reeds meermaals verwezen naar het concept van de incentives, de carottes. De meest aantrekkelijke carotte is ongetwijfeld het perspectief van toetreding.

Als men denkt aan de westelijke Balkan, daar zit men met de zeer complexe potentieel ontvlambare situatie, zeker wanneer men kijkt naar de hele discussie omtrent de toekomst van Kosovo en dergelijke meer. Ik denk dat de Europese Unie daar een belangrijke rol kan spelen, wanneer zij rekening houdt met dat perspectief van die uitbreiding en potentiële toetreding tot de Unie.

Andere elementen waarmee rekening moet gehouden worden, is de rol van de Europese Unie op internationaal vlak, energiediversificatie,

toetreding van Turkije is daarvoor een belangrijk aspect, rekening gehouden met de energiereserves in de Kaspische Zee.

Toetreding van nieuwe landen geeft ook een economisch groeipotentieel, zeker rekening gehouden met de jonge bevolking van die potentieel nieuwe EU-lidstaten. Ik denk dat dit een aantal elementen zijn die misschien vragen kunnen oproepen en verder aan bod kunnen komen in het debat.

Le président: Un grand merci à M. Vanelsuwege. Vous vous êtes concentré sur des nouveaux membres potentiels. C'est un sujet compliqué mais nous devons en tenir compte dans nos débats.

04.04 Eline De Ridder: Mijn naam is De Ridder Eline, ik ben medewerker aan het Centrum voor EU-studies in Gent, bij professor Hendrik Vos. Ik werk namelijk op uitbreiding, de uitbreiding naar Centraal- en Oost-Europa en dan voornamelijk het democratisch aspect ervan. Daarover zou ik het nu graag hebben.

We hebben het samen met collega's hier en professor de Souza gehad over de enorme kosten en ook voordelen van de uitbreiding. Er waren de budgettaire en institutionele redenen, economische enzoverder, maar naast deze pure kosten-batenanalyse kan de volledige uitbreiding ook gezien worden vanuit een ander standpunt, namelijk als de eenmaking van Europa. Europa wordt dan gezien als één volk, met dezelfde normen en waarden, Europa als liberale gemeenschap geleid door democratische normen en waarden.

Het is alleszins zo dat democratie in de uitbreiding naar Oost-Europa een belangrijke rol heeft gespeeld. In tegenstelling tot de vorige uitbreidingen, heeft Europa een grotere klemtoon gelegd op democratische criteria die moesten vervuld worden door de Centraal- en Oost-Europese landen. Een van de redenen was natuurlijk dat al deze landen nog maar recent de weg van democratie waren ingeslagen en de hele situatie nog redelijk labiel was.

In de verschillende fasen van de toetreding heeft de democratie een verschillende rol gespeeld, de democratische criteria. In de eerste fase, namelijk voor de aanvang van de onderhandelingen, speelt democratie een heel belangrijke rol, namelijk in het kader van het vervullen van de Kopenhagen-criteria. Het is vrij logisch dat deze moeten vervuld worden of de onderhandelingen worden niet

aangevat. Er is in dit standpunt eigenlijk weinig kans om er vanonder te geraken, uit deze democratische criteria.

Wanneer de staten echter een ja krijgen voor de toetredingsonderhandelingen, dan komt er een volledige verschuiving van aandacht, niet zozeer meer op de democratische condities, de democratische toestand in de verschillende landen, maar eerder op het overnemen van het acquis communautaire. Het wordt dus eerder een technische kwestie, het wordt bureaucratischer. Aangezien de implementatie, zoals ook professor de Souza zei, van het volledige acquis, enorm veel aandacht vereist, bleef er in mindere mate aandacht over om zich toe te spitsen op de democratische toestand in de verschillende kandidaat-lidstaten.

Het is natuurlijk niet zo dat deze landen nu konden doen wat ze wilden op het vlak van de democratie. Dit werd nog steeds gemonitord in de verschillende rapporten van de Europese Unie, maar de enige stok achter de deur die Europa eigenlijk had, was het stopzetten van de toetredingsonderhandelingen. Dit bleef de kandidaat-lidstaten natuurlijk sturen, maar langs de andere kant wist iedereen dat het een heel kostbare praktijk of ingreep was voor de Europese Unie, ook één die tot nu toe nog nooit in de praktijk werd omgezet.

Ik zou het ook nog even kort willen hebben over het verschil tussen de acquis en de democratische conditionaliteit. Men gaat ervan uit dat het invoeren van het acquis eigenlijk een heel kostbare procedure geweest is, maar ook de democratische criteria zijn eigenlijk, zou ik durven stellen, politiek kostelijker geweest dan het invullen van de acquis-conditionaliteit.

Eens men begint met het doornemen van het acquis, zit men reeds met regeringen, die volledig achter de toetreding tot de Europese Unie staan, het is de laatste fase en een laatste inspanning die gedaan wordt voor de toetreding.

Wanneer men wenst dat deze kandidaat-lidstaten de democratische criteria gaan vervullen, gaat men raken aan de politieke grond, waarop deze regeringen steunen. Dit is duidelijk gebleken in landen zoals Slowakije. Heel lang onder de regering van Meciar, zijn verschillende politieke criteria niet ingevuld geweest, simpelweg omdat de regering ertegen was. Vroeg men aan deze regeringen om democratisch te worden, betekende dat ook politieke zelfmoord van de regeringen, die op dat moment aan de macht

waren. Vragen aan Meciár om democratischer te worden, was eigenlijk vragen aan Meciár om een stap opzij te zetten. Op dit vlak is eigenlijk het invoeren van deze criteria veel kostelijker geweest op politiek vlak dan het invoeren van de *acquis communautaire*.

Wel is het zo dat het invoeren van de *acquis*, en dan gezien in het aspect van de volledige *acquis*, een aantal perverse effecten gehad heeft op de democratische ontwikkeling in de verschillende kandidaat-lidstaten. Het is zo dat eens deze Centraal- en Oost-Europese landen het fiat kregen om met toetredingsonderhandelingen te beginnen, het hele *acquis communautaire* in een enorm snel tempo moest worden doorgevoerd. Dit was niet te onderschatten, het gaat om 80.000 pagina's aan wetgeving. Het bezorgde dan ook een enorme overlast voor de verschillende regeringen. Om de impuls, die ondertussen in de onderhandelingen zat, niet te verliezen, heeft men dan besloten in deze Centraal- en Oost-Europese landen om het aantal actoren, dat betrokken was in het toetredingsproces, te beperken, om geen tijd te verliezen.

In de praktijk kwam het erop neer dat een heel beperkte groep van regeringsmedewerkers het hele toetredingsproces heeft behandeld, omdat er vaak geen tijd meer overbleef om andere actoren te consulteren. We kregen dus een versterken van de positie van de uitvoerende macht en dit ten koste van de wetgevende macht. Er was gewoon geen tijd meer om die 80.000 pagina's van wetgeving bij elke wet in het parlement te consulteren.

Op dezelfde manier heeft het ook geleid tot een centralisering van de macht. Om dezelfde reden, dus om het volledig toetredingsproces vooruit te doen gaan, bleef er ook geen tijd over om de regionale machten voldoende te consulteren.

Ten derde, wij vinden ditzelfde ook terug met betrekking tot de civiele samenleving in het volledige toetredingsproces.

Dit zijn allemaal zaken die moeilijk democratisch genoemd kunnen worden. Daaraan ziet men dat ook de idee van een Europees project als gedreven door een elite voor een groot stuk eigenlijk wel waar geweest is in Centraal-Europa.

De **voorzitter**: Dank u mevrouw De Ridder voor deze bijdrage vanuit het standpunt van de politicologie, die ook wel zeer actueel is, want u refereert blijkbaar aan het feit dat in een aantal nieuw toegetreden landen in Centraal Europa de

politieke ontwikkeling anders is geweest dan men had kunnen verwachten en eigenlijk wel hopen.

Dames en heren, wij hebben nu voldoende tijd voor een discussie met de zaal.

U mag uw vragen stellen in elk van de twee nationale talen, dat ligt voor de hand, of wat in vele gevallen een derde nationale taal geworden is, het Engels.

Ik zou ter zake enkele voorstellen willen doen. I noticed in the speech of Madame De Ridder and surely in the speech of professor de Souza - it was mainly about the countries in Central Europe -, that according to them the accession has been done very fast, too fast, and that one has imposed 80.000 pages of *acquis communautaire*.

I am very open to such criticism. On the other hand I think we should perhaps not devote too much time to what happened in the past and look what happens today. Still today, in those countries, there are still serious problems with respect to the absorption of this *acquis communautaire* and one tries to have more convergence. I am speaking especially about the two last entrances into the European Union. I am happy that the lady from Bulgaria has made some comments on that point.

Secondly, a lot has been said for instance in the interventions by professor de Souza about the future. One discusses especially the question "should there be further enlargement". This is a very delicate problem and there are views in various dimensions and various directions. That would be a second theme, although even if you are "young people" we should perhaps not look further than 5 to 10 years. Nobody knows what lies before us.

The third point is connected to that. If we go for a further enlargement, then in the meantime - and I think most of us agree -, there has to be more deepening of the European Union as it stands today. Various points have already been made this morning. So if, later on, we want to enlarge further - there may be good reasons for it - with countries of the Balkan, etcetera, the question "will the *acquis communautaire* even be deeper, more important and how to reconcile these two aspects" must be discussed.

These were just a few points, some thoughts of mine, which can give you some idea about what the discussion could be.

So, questions can be asked. Sir, please, introduce

yourself briefly.

04.05 Question: My name is Dietrich Hammer, I am a German and a former European Commission official. When I listened, and I think others too, to what Professor de Souza said about the tremendous benefits which largely outweigh the costs of enlargement one wonders how it is possible that there is so much reticence now in the European Union inside, and which was expressed, I think, in part in the referendum in France and in the Netherlands because everybody agrees that the prospect of membership of Turkey and other Eastern European countries was a strong argument for the "NO" vote.

So, how is it possible that these huge benefits, which we heard about, were not perceived by the population in general?

Of course the first reaction of the European Commission is a traditional one. The population is a little stupid, we just have to better inform them and that is why in the chapter which they added in their paper of December of last year on enlargement strategy this chapter has the title 'Better Communication'. So, this means they think that you just have to better inform the people and then they won't say "no" when they will see the benefits.

I must say that I have some doubts about this approach. During all the past enlargement periods, in the first place, we asked for the accomplishment of all conditions which are known as the "acquis communautaire". It was only at the European Summit meeting in Copenhagen, it was mentioned here on the rostrum, that we introduced other conditions which were mentioned here, mainly democratic political system in the candidate countries, market economy, market forces, administrative capacity. And only in the end did it mention what is now called the "absorption capacity" but this not seen as a condition. It was stressed by the Copenhagen Council that this is not a new condition which has to be fulfilled by Member States because of course it has to be fulfilled by the Union itself. But there the Commission's proposals of December of last year I think fall short of what is needed. We not only need more and better information about future enlargements.

I think we have finally to involve the population in general in this process. We can no longer decide across the head of the populations in our countries about the future shape of the Union of which they are a part. In all candidate countries, I think there

was no exception or perhaps only one, and the last enlargement in May made no difference.

There were public referendums in all these countries after the government had negotiated enlargement conditions of the respective countries. There was always a popular vote whether the people really wanted to join the European Union.

Now, think a little bit about what happens in private life. If you want to join an association, a club to make it very simple, then of course you have to accept the statute of this club and you have to pay the membership fee. But this doesn't mean that you automatically qualify for membership. The final decision depends on the members whether you join or not. Take a tennis club, they will decide, absorption capacity could be that they have enough courts in order to accommodate more members. That is how absorption capacity was seen by the Union up to now which is the effect on the Union itself, on the institutions, on the common policies, on the budget. But, I think, for the first time, in the Summer of last year, in 2006, the European Council asked the Commission to submit a report on the absorption or what is now called integration capacity and it did it only as an annex to its enlargement strategy.

Now to cut a long story short, I think this does not mean to keep out people, to have additional conditions but it seems normal to me that those who are members in the Union have a word to say about new members who join. This should not keep them out but leads me to the necessity to have a, we call it, a two-speed Europe, concentric circles. That means that we have different forms of membership that can be offered. Then of course there would be much more reticence to admit Ukraine, Turkey or other countries in an outer circle if this did not effect the possibility of further political integration of the Union.

Thank you.

The **chairman:** Thank you for also making that last point, namely should be move to something which some well-known politicians here in Belgium have called the "Saturnist model", namely differentiated stadia of stages and intensities of integration.

04.06 Vraag: Dames en heren, ik ben Yvo Peeters, voorzitter van het Centrum voor Europese Vorming.

In de voorbije 10 jaar, en zeker in de burgerbewegingen, die begaan zijn met de toekomst van Europa, is de discussie tussen uitbreiding en verdieping in een antithetisch perspectief gehouden geweest en ik denk, achteraf gezien, met recht, want, uiteraard vanuit de nieuwe lidstaten gezien en de politieke veranderingen die zij doorgemaakt hebben, is het heel goed begrijpelijk dat zij naar dit lidmaatschap hebben gestreefd, mede als een soort garantie voor democratische stabiliteit voor de toekomst en als bescherming tegen mogelijke revanchistische tendensen, die in het vroeger Sovjetimperium zouden kunnen bestaan hebben, maar daarvoor kan ook de NATO dienen.

Doch, aan de andere kant moet men vaststellen dat zelfs met het initiëren van het voorzichtige criterium van de absorptiecapaciteit, dat men nu pas gaat toepassen nu er bijna geen nieuwe kandidaten meer zijn, dat dit absorptiecriterium op een zeer statische wijze wordt toegepast, met andere woorden, met het niet in gevaar brengen van het bereikte.

Ik denk dat de Europese beweging en de Europese burgerbewegingen een ander perspectief moeten nemen, en dat is de vraag: wordt het uiteindelijke doel niet in gevaar gebracht? Want de Europese Unie op zichzelf is een bewegend, dynamisch verschijnsel, en velen, niet allen, hebben toch altijd gestreefd naar het tot stand brengen van een Europese Federatie.

Als men akkoord kan gaan dat de toetreding van de nieuwe leden het bereikte resultaat niet in gevaar brengt, denk ik dat wij eerlijk genoeg moeten zijn om aan te nemen of toe te geven dat de nieuwe lidstaten de "ultimate goal" van de European Federation zeer duidelijk in gevaar brengen en in gevaar gebracht hebben.

Tenzij wij natuurlijk de richting inslaan van de concentrische cirkels en de hele operatie opnieuw beginnen, een beetje zoals eerste minister Verhofstadt naar voren brengt en op basis eventueel van het Schengen c.q. euroakkoord met de kerngroep opnieuw van start gaan en met deze naar een Europese Federatie proberen te komen, is het heel duidelijk - anders leeft men in een totale illusie - dat met de huidige Unie van 27 het federale eindconcept totaal op de helling komt te staan.

Ik denk dat men ook moet durven aanvaarden dat, naast het belang om de nieuwe lidstaten door hun lidmaatschap, het democratisch proces, de stabiliteit, de privatisering enzovoort op de goede

weg te helpen, de goede toekomst en de gezondheid van de Unie zelf ook een criterium is, zeker voor de leden die er van in het begin bij zijn. Het kan niet zo zijn dat de dokter die de patiënt geneest, zelf ziek wordt. Daarmee helpen wij niemand vooruit. Wij zien nu jammer genoeg dat wij met Polen en Tsjechië een nieuw soort van Atlantisten hebben binnengehaald, zoals Denemarken en Engeland, die sinds 1973 beweren dat ze bij vergissing tot een economisch verband zijn toegetreden en niet wisten dat dit naar een Europese Unie zou evolueren. Wij hebben nu nog meer van dergelijke leden.

Ten slotte, men moet aanvaarden dat politieke onderhandelingen aanvatten of doorvoeren waarvan het uiteindelijke doel op voorhand vaststaat, in realiteit geen onderhandelingen zijn. Dan zegt men altijd dat er geen alternatief is. Er is wel degelijk een alternatief. Men moet maar lid worden van de Europese economische ruimte, zoals Noorwegen, Zweden en IJsland, die alle economische voordelen van de Europese Unie hebben zonder het politiek engagement.

De voorzitter: Mag ik u verzoeken om u meer toe te spitsen op het stellen van vragen aan professor de Souza en aan de andere sprekers?

04.07 Question: Monsieur le président, mon nom est Hüner René. J'ai été colonel et j'ai beaucoup voyagé, notamment dans les pays arabes. Le professeur de Souza a posé deux questions. C'est très adroit de sa part. Il a dit: "Is religion to be included in the cultural reference and especially in the modern european society?" A priori, si vous répondez "non", c'est que vous n'êtes pas moderne. Pour ma part, je prends le risque de ne pas être tout à fait moderne. À cette question, je répondrais un peu à la manière allemande, puisque les Allemands ont une expression: "yain", qui reprend à la fois "ya" et "nein".

Il est évident que cela ne pose pas de problème pour certaines religions qui sont apparentées aux nôtres mais, lorsqu'une autre religion équivaut à injecter à un patient une dose trop massive de vaccins pour voir si cela va réussir ou pas, on risque tout simplement de faire mourir le patient, fût-il anglais. C'est pour cette raison que ma réponse doit être très nuancée et que l'on doit prendre énormément de précautions avant de se lancer dans de nouvelles aventures.

À la fin de son exposé, le professeur de Souza pose une deuxième question: "Was there really any other option?". Je dirais que toute considération à ce sujet relève de l'exercice de

l'imagination, pour la bonne raison que ce qui est fait, est fait. On ne revient pas sur "du lait qui a été renversé". Mais, cela ne nous empêche pas – je reviens fatalement sur ce qui a été dit précédemment – de nous poser des questions sur un élargissement ultérieur. Allons-nous indéfiniment continuer à nous étendre vers l'Est? Est-il vraiment nécessaire d'entrer en conflit avec la Russie? Que ce soit sous la forme de l'Union européenne ou bien, avec à l'arrière-plan, l'OTAN dont nous ne sommes pas tout à fait maîtres, nous le savons très bien.

S'élargir, oui mais il faudra quand même bien reconnaître d'une part, que la Russie a également ses intérêts – je ne suis pas Russe – et, d'autre part, si l'on veut s'élargir vers le Sud-Est, il faut être relativement prudent. Je connais bien ce pays et j'aime autant vous dire que voir dans la Turquie un pont vers le monde musulman serait une très grave erreur.

04.08 Vraag: Mijnheer de voorzitter, mijn naam is André Monteyne. Ik heb deze morgen al het woord gevoerd, maar na wat ik gehoord heb, wil ik nog eens spreken.

Professor de Souza heeft ergens gezegd dat, ook voor de oude leden van de Unie, de uitbreiding een goede zaak is, omdat het leidt tot een politieke, sociale stabiliteit in Europa. Ik denk dat dit wel waar is, tot dusver. Maar, door nu verder door te stoten in de invloedssfeer van Rusland, riskeren wij het omgekeerde en riskeren wij in een zone binnen te komen, van politieke onzekerheid in Europa.

Vroeg of laat, en ik hoor spreken van toetreding van Oekraïne en zo, gaan dergelijke pogingen om dat te doen leiden tot een conflict met onze voornaamste buur op het continent.

Ik had een tweede zaak willen zeggen, maar vorige sprekers hebben dat voor mij al gezegd, maar ik wel toch eventjes herhalen.

Op een bepaald ogenblik werd gezegd dat als de bevolking niet meer meegaat met de uitbreiding, dat te maken heeft met een gebrek aan communicatie ten opzichte van de bevolking. Ik ga daar niet mee akkoord. Het Europees project is een project van een elite, die altijd gesproken heeft zonder contact te nemen met zonder te luisteren naar wat de bevolking wenst.

Vooraleer verdere stappen te zetten in de uitbreiding, zou men eerst moeten beginnen met te luisteren naar wat de bevolking zegt. Niet beter

gaan communiceren met de bevolking, en hun te gaan zeggen dat het een goed project is. Men moet eerst luisteren naar wat de bevolking wenst.

Anders riskeert men wat men nu gehad heeft met het referendum in Nederland en in Frankrijk, maar Nederland ken ik beter. Meer dan 80% van de politieke elite was voorstander van die Europese grondwet, met inbegrip van, zo werd dat gedacht door de bevolking, de toetreding van Turkije en het referendum heeft aangetoond dat een meerderheid van de bevolking tegen was, vooral omwille van de toetreding van Turkije, wat zij als een gevaar zagen.

Tussen haakjes gezegd, ik denk dat, indien het doorstoten naar de invloedzone van Rusland gevaarlijk begint te worden, dan wordt het geopolitiek gezien nog veel gevaarlijker als wij verder doorstoten naar het Midden-Oosten, en met name naar Turkije, want vergeet niet dat Turkije grenst aan Irak en aan Iran.

04.09 Vraag: Mijnheer de voorzitter, ik richt mij tot de jongeren in deze zaal en voornamelijk tot de jonge professoren die daarjuist gesproken hebben, zij behoren Europa toe. Ik ben sedert '60 aan de basis idealist geweest, en heb uitwisselingen gedaan in Europa, in die verschillende landen. Het is het mooiste project dat er na de oorlog is opgestaan en het moet zo blijven.

Wat men ook beloofd heeft, men kan Oekraïne niet op hetzelfde peil zetten als Turkije. Ik ben geen professor om dit verder te bespreken, maar dat moet men zeker niet uit het oog verliezen. Ik begrijp zeer goed dat men een beetje afblijft van de invloedzone van Rusland. Er heeft een professor daarstraks gezegd dat het eigenlijk al te laat was, men had het vroeger moeten doen. Dat was hetgeen ik wou zeggen en ik hoop dat die twee jonge professoren nog eens kunnen verduidelijken wat ze over Turkije en de uitbreiding langs die kant kunnen doen.

De voorzitter: Zij komen nog aan bod uiteraard, bij de antwoorden. Ik zie iemand die ook nog jong is, maar ik richt mij vooral tot de echt jongeren, dat zij zich ook zouden voorbereiden voor vragen.

04.10 Question: Monsieur le président, je préside l'association des Hongrois de Belgique et voudrais poser deux questions.

Premièrement, à l'origine, pour l'admission, on parlait des pays de Visegrad. Cela signifiait: la Hongrie, la Pologne, la République tchèque et la

Slovaquie. Je ne sais pas pourquoi le nombre d'États est subitement passé à dix.

Deuxièmement, que pouvons-nous faire contre les pays membres qui ne reconnaissent pas les droits de leurs propres minorités? Je parle d'importantes minorités: rien qu'en Roumanie, on compte deux millions de Hongrois. Ces États sont membres, mais ne respectent pas leurs minorités. En Slovaquie, ils changent même les noms des gens! Donc, quelles dispositions peut-on prendre contre un pays qui a signé les Accords de Copenhague? S'agit-il uniquement d'affaires intérieures ou bien les autres États membres peuvent-ils agir?

04.11 Vraag : Mijn vraag is de volgende. Wat kunnen wij doen tegen de enorme angst, die mensen hebben, ten opzichte van wat anders is, wat nieuw is?

Ik vraag mij daarin af, er zijn zoveel mensen, ik heb hier al vooroordelen gehoord ten opzichte van Rusland, men denkt terug aan het grote kwaad van destijds.

Ik denk dat Europa juist kan evolueren door open te zijn, onbevangen te zijn. Ik vraag mij af, waarom moeten wij precies grenzen stellen aan die uitbreiding? Ik vraag mij af, waarom kunnen wij daarin niet open zijn?

Ik denk dat, als wij ons model, dat een redelijk goed model is, kunnen importeren, dat er in feite een ongebreidelde uitbreidingsgolf zou mogelijk moeten kunnen zijn, door open te zijn.

Ik denk dat Europa daarin een voortrekkersrol zou kunnen spelen, door daar ergens het moreel leiderschap op te eisen, bijvoorbeeld de uitbreiding naar Turkije, een brug tussen de islam en Europa, bruggen bouwen.

Ik geloof in dat Europa en ik vraag mij af welke rol die uitbreiding zou kunnen spelen om mensen op dat vlak dicht bij elkaar te brengen en ook te leren de geesten te laten evolueren, zolang wij maar niet blijven denken op de manier zoals mensen destijds ten opzichte van de Koude Oorlog hebben gedacht.

De **voorzitter**: Het is een goed en duidelijk standpunt. Uw naam eventjes voor het verslag.

04.12 Deelnemer : Andy Vermaut.

04.13 Question: Monsieur le président, Thierry Meeùs, Mini-Europe et Mouvement européen.

On a évoqué la réticence de certains citoyens à l'élargissement. Je crois qu'on a confondu élargissement et globalisation. En d'autres termes, on a mis sur le dos de l'élargissement des problèmes de changements structurels dus à la globalisation.

Je relève ensuite qu'il existe très peu de documents destinés au grand public pour expliquer les avantages de l'élargissement autrement que par conviction. M. de Souza a parlé d'éléments positifs, mais dès qu'il s'agit de les déterminer et les expliquer en termes d'emploi, par exemple, on ne trouve quasiment rien. J'ai ainsi énormément de mal à trouver, à Mini-Europe, des documents que je pourrais donner au grand public. Si jamais de tels textes existaient, il serait vraiment intéressant de les diffuser.

Le **président**: Y a-t-il d'autres questions?

04.14 Question: Monsieur le président, je suis étudiant en business administration et actuellement en stage à l'université des Nations unies à Bruges.

À mes yeux, la stabilité de l'Union européenne passe par son élargissement. Ne pourrions-nous imaginer que ces pays se développent en régions, comme l'ont proposé certains économistes? Ce nouveau schéma, permettant de gérer ensemble différentes régions, ne pourrait-il pas jouer le rôle d'intermédiaire entre le niveau local et le monde globalisé?

Le **président**: Je vous remercie.

04.15 Question: Je m'appelle Frédéric Mons. Ma question rejoint quelque peu celle de mon voisin, et je vais tenter de l'exposer brièvement. À plusieurs reprises, des rapports ont été établis entre l'élargissement et le manque d'approfondissement de l'Union européenne. Il est vrai qu'avec 30 membres, cela risque d'être plus difficile d'avancer. Pourtant, nous savons bien qu'avec une procédure d'unanimité, si une personne exprime son veto, être à 15 ou 30 membres ne change pas grand-chose. Le blocage de l'approfondissement est, depuis des années, le fait d'anciens membres. Il a été ainsi question de la Grande-Bretagne et du Danemark.

En bref, présenter l'élargissement comme la cause majeure de l'incapacité à approfondir ne constitue-t-il pas une excuse facile permettant aux anciens membres de ne pas assumer leurs responsabilités? N'est-ce pas un paravent?

Le **président**: Je crois que beaucoup de gens seront de votre avis.

04.16 Question: Monsieur le président, je m'appelle Françoise Rongvaux, de la Fondation Roi Baudouin, Portail Démocratie. Cette question de l'inquiétude face à l'élargissement de l'Europe ne repose-t-elle pas sur une méconnaissance de l'identité européenne? Quand on interroge des élèves et des étudiants sur ce qu'est un citoyen européen, ils présentent un grand visage étonné et ne savent quoi répondre.

Que pouvons-nous donc faire pour approfondir l'idée européenne au travers d'une citoyenneté européenne?

Le **président**: Je vous remercie pour cette bonne question et cette suggestion pertinente.

04.17 Eric de Souza: I will begin with the first question of Mr. Hammers. I will answer in English for the different languages used. And the question is, one second, let me go through it quickly.

I did mention the point that probably there was a perception that the whole process was elite driven. Now, you gave two options. Either we take the population as being idiots and therefore we have to better inform them; or it is a question of really finding out why they said "no" and maybe they know what's happening and they took it for another reason.

Well, you said you followed the debate in the Netherlands, and so did I a bit, directly and through persons interposed. If you followed the debate you will have noticed that the "Yes" camp was not prepared for the whole discussion, it expected to win, it was a bit too presumptuous. The "No" camp built its whole arguments on a number of falsifications. And I remember one very simple debate, I don't remember what the contents were, where someone in the "No" camp said something and then the correct answer was given that that's not true and facts and accurate texts were cited. The answer the journalists in the "No" camp gave was "Oh, that's your opinion". That's not in the facts, it's a question of opinion.

So I think it is very difficult to say what the whole "No" debate was about. Was it about enlargement? Was it about the actual community structures? In France it was the whole Treaty that was called into question as being neoliberal and things like that. It wasn't only about enlargement. There were various issues that were involved.

I think, that the big mistake was to give the impression, for popular reasons, that the vote would have led to ... The people did not know what they were voting for because the information was not precise. Do they reject the Constitution? Are they rejecting the whole Treaty? They cannot. And there were various other elements like this that came in. I do think there is partially a question of regular information.

That being said, I am not sure that the kind of information that is being circulated in various Commission brochures, and I am not talking about the more scientific ones, I am talking about the more popular ones, is the right way to do it because it sounds too much like propaganda and too little like facts.

Well, that is the first remark that I have to make.

Now, about the majority, of course it is the members of the club that decide who joins? The question is that they should know exactly what they were voting for. The referendum in the Netherlands, I am not so sure that this was only about Turkey. In France it was not about Turkey, it really was about the Treaty, it wasn't even about the revision of the Treaty.

Now the question of absorption capacity, that it should be taken in a dynamic sense, namely not just being able to manage what is there but not to call into question in the future what is there and that there are alternatives such as the European economic area and so on. Well, I really don't have much to say about that. I don't think that any of the other panel members have anything to say about that.

It is true that if the so-called absorption capacity had been properly handled, this distinction would not exist in my opinion because the countries would be members and I don't think it is right to single out Denmark and the United Kingdom. I don't know how many of you are aware of the fact that the United Kingdom has almost always had the highest rate of imposition of community laws or the translation into national laws.

Following questions: should religion be included? Was there any option? Is there speculation? I think this issue was also raised by one of the other panel members, I don't remember who exactly.

I don't think the debate is about religion actually. I think the debate is mixed because religion is also associated here with a certain way of life in Turkey. And I think the way of life is also, this is

my personal opinion and based on my experience, strongly linked to levels of development.

What, and this again of course is pure speculation, but what would Turkey be or any Islamic be once its levels of development has reached that of Western countries? What was Europe before it reached its actual stage of economic development? So I don't think that one can separate religion and stages of development, I am not talking about religion in abstract, I am talking about the concrete practise of religion because that is what effects people, the way the social laws into which it is put are formed and all that.

Now, the next point is, there was a question: if we expand any further we are going to come into conflict with Russia. I remember there was this picture, I don't know if it was already in the time of NATO, it was recent with the enlargements you see Europe expanding and you see the Russia area getting nervous.

The question is up to where can one expand without effecting Russia? I would rather leave this to the political scientists to answer. What are the sensitivities? I don't think one can speak of Russia in abstract. I think, here once again, one has to take into account the actual developments that have occurred in Russia and the phase of political system in which Russia is in for the moment and what will happen later.

But it is true that there is this feeling of encroaching on the Slavic area, which Russia considers, the combination of the Slavic area and the orthodox area, that Russia considers to be its domain.

Turkey was another question but then I sort of briefly treated that.

Now, there was a question about the problem of minorities, the human rights. But that is not in the Treaty. You may say, it should be part of the Treaty. So, even if in the Copenhagen criteria one takes it into account informally in the form of democratic institutions that minorities should be respected if a country joins and decides to treat its minorities as minorities, as far as I know even in Justice and Home Affairs the European Union are not competent in that field. It has to go to the European Court of Human Rights.

Next question: "Europa kan evolueren door open te zijn: uitbreiding naar Turkije, bruggen bouwen tussen Christendom en Islam."

That point I think I've already more or less answered. I do not think that immediate enlargement to Turkey, besides the economic and all the sub-problems it would create, would necessarily be a positive step, in the present political situation and as Professor Plasschaert said we should think in horizons of 5-10 years that it would really be bridgebuilding towards Islamic countries.

"Élargissement, réticences, confusion d'identité, globalisation"

I think that's right. I think that a lot that has driven the negative votes against enlargement or the perception because if you look at those who are for enlargement or in favour of the enlargement that occurred 2 years after it actually occurred, I am talking about the 2004 enlargement it has been decreasing slowly. The last one I saw was 49%, it was about 50 % before in the polls.

I think you are right. I think people are confusing the uncertainty that comes with modern society. As someone said in our meeting this morning that the days where you started your career working in one place and you ended in that place are practically gone. The uncertainty that is associated with globalisation, with modern society, is now being projected onto enlargement and the addition of Member States that are different. That is why I stressed the different aspects that came in.

Why isn't Regionalism a solution? Regionalism in these cases is probably not a solution because the countries may be physically large, population wise large, but economically I do not think they have the strength to withstand.

With a larger group of countries it could have possibly been a solution. I remember in the 1970's there was this well-known development economist W. Arthur Lewis who said, at that time it was very current to talk about the North-South conflict, and he said: "Why doesn't one create a South-South Customs Union and that would create a large enough area to be able to have trade and development".

But I don't think the conditions are really present in these countries from the point of development to actually be able to have a regional union that would survive, monetary stability, currency stabilities, all kinds of various aspects capital flows and so on.

There was a question about the unanimity and its

enlargement. Is enlargement being used as an excuse not to do other things?

Basically, even before the last enlargement happened another catastrophe happened. It's called the "Nice revision of the Treaty". I'm exaggerating a bit. But it was a problem because no country was willing to give in on various issues and the compromises that were taken there in order to get the Treaty through from the point of view of voting rights of the different Member States and all was a disaster and did not prepare for enlargement.

Now the present Constitution repairs quite a bit of this and that's why it is a pity that the Constitution, which is just a small chapter in the revision of the Treaty, and the actual revision of the Treaty were all lumped together and sold as one package. I think all of the political leaders are aware of this and regret having done this but Constitution sounded nice politically though it was a political disaster.

Now, about European identity. I agree, very few people have the sense of this European identity, what it is. What is European culture? And it is becoming more and more difficult. If you were giving a course 50 years ago, in spite of what happened in the second World War and all that, 50 years ago or a bit more, on European identity where the society was more homogenous it would be much more easy to define a European identity. I think nowadays that would become much more difficult and I think also with the growing of individualism, the sense of belonging together in Europe from the point of view of citizenship is not there, here I agree with you.

What can be done to build it up? Well, I think the first thing is that history courses should not be too concentrated on national history, national glories but should also have a European perspective. I think that could be the very first step that is taken. Already there is an experiment in Germany and France which have got together, it was not easy, and have written a joint history text book for use in schools.

I think that was about it.

Chairman: If the discussants still want to add something be brief because time is almost over. Briefly then because the time has run out.

04.18 Angelina Tchorbadjiyska: I have four very brief points on some questions that have been raised here.

First on the point of different forms of membership or different intensity of membership, we already now have this because when you accede to the Union you still don't have free movement of workers as I've mentioned, you are still not a member of the Schengen area which takes additionally 3-7 years to achieve, and you still not a member of the Euro area which might take, I think, up to 10 years depending on the way your economy performs.

The second point is linked to what was suggested here, can't we use another alternative for example extend the European Economic area. And here I speak more from personal experience of a citizen of a newly acceded state is that in the whole process of accession the big driving force was not so much attaining the accession as such but having it as an objective which allowed the political leadership to proceed with reforms which otherwise would not have been acceptable to society.

And in that sense accession was a kind of guiding light through the difficult years of transition. I think this is an important element because we see now that in some of the big old Member States they are also struggling to go through reforms but because they don't have the excuse to say "yes this is our political objectives, we have to accede to the Union, that's why we have to do the difficult economic reforms", that is one of the reasons why it is difficult to implement them.

The third point is on Turkey. I think the discussion on Turkish membership is slightly premature. They are negotiating now but nobody reasonably thinks they will be acceding anytime in the next, let's say 10-15 years, in very optimistic terms. In that time many things will change because I agree here with what was brought to our attention. The EU now is much more open to all kinds of youth and educational exchanges which means that from now on in the next 10-15 years, all those who are going to University, all those who will form the political elite in 15 years, will have much more opportunities to get to know first of all the European way of doing things but also the European citizens and the European elite of the future will have an opportunity to get to know them which will dramatically change the discussion, I think.

And the final point has to do with regional integration and I'll just mention it briefly in relation to the Balkans. Europe in itself is a successful regional integration process and I think because of

this we kind of like to promote and export regional integration. And I think it is typical that in external relations it is recognised now that wherever we go we say "regional integration is a good thing, you have to do it".

But it is not always the case. One example is the Balkans where also in the concrete terms, free trade among the countries was promoted which economically did not make sense because all their trade was with the EU, not among themselves, they didn't have infrastructure among themselves, they didn't have any trade or any investment going on. But still the Commission insisted on it and now they are working towards a free trade area. So I think it is dangerous to try to export the regional integration idea without taking into consideration the concrete elements that are in place.

04.19 Peter Vanelsuwege: Kort een aantal punten: wat constant terugkwam, was de discussie uitbreiding-verdieping. Ik denk niet dat men de verantwoordelijkheid voor die problematiek kan leggen bij de nieuwe lidstaten, aangezien reeds in 1994, 10 jaar voor de nieuwe lidstaten zijn toegetreden, de Europese Raad van Essen als doelstelling stelde dat er een alomvattende institutionele hervorming moest komen. Die is er niet gekomen met Amsterdam in 1999 en die is er niet gekomen met Nice. Ik denk dat de verantwoordelijkheid duidelijk ligt bij de oude lidstaten.

Natuurlijk is het zo dat vooraleer nieuwe stappen, nieuwe uitbreidingen mogelijk zijn, dat men zeker diezelfde fout moet vermijden. Eerst moet er duidelijk een alomvattende institutionele hervorming komen.

Met betrekking tot Turkije, heel kort het volgende. Ik denk dat uitbreiding geen doel op zich kan zijn, maar dat men zich moet afvragen hoe men invloed kan uitoefenen op de situatie in een aantal landen, in Turkije en in de westelijke Balkan. Als blijkt dat het perspectief van toetreding noodzakelijk is, om effectief invloed uit te oefenen, dan kan men moeilijk terugkomen op een aantal aangegane engagementen. Op dit vlak is de geloofwaardigheid van de EU een belangrijk punt.

Wanneer de Europese Unie constant aan Turkije de boodschap geeft dat toetreding de doelstelling is, dan kan men moeilijk van vandaag op morgen op die politiek terugkomen. Op dat punt denk ik dat momenteel een betere politiek gevoerd wordt ten aanzien van Oekraïne, waar heel duidelijk gezegd wordt dat er momenteel geen perspectief van toetreding is omdat het niet realistisch is. Dat

is volgens mij een heel geloofwaardige politiek.

Heel kort, met betrekking tot de minderheden. Het antwoord op die vraag is inderdaad een duidelijke illustratie van het verschil tussen de veel striktere voorwaarden voor de toetreding en problemen na de toetreding. Het enige instrument, dat er momenteel bestaat, is artikel 7 van het EU-verdrag, dat stelt dat bij consistente, grove schendingen van de mensenrechten de rechten van een lidstaat kunnen geschorst worden in de Raad, maar de procedure daarvoor is erg complex en ligt politiek heel gevoelig. Het is nog nooit toegepast. Eventueel met het charter van de grondrechten, daar is wel een clause met betrekking tot minderheden in opgenomen, maar die is momenteel nog niet juridisch bindend, en in tweede instantie is het zo dat die beperkt is tot de uitvoering van de implementatie van Europese wetgeving en staat dus los van eventuele wetgeving die los van die EU-dimensie wordt aangenomen in bepaalde lidstaten

Chairman: We are coming to the end of the session. I am not going to say much more than that. I am a bit struck by the fact that so much of our discussions with the audience have really been related to the further extension of the European Union and we have also taken to some extent a sort of Turkish bath because Turkey is of course one of the main points there in the discussion.

We have discussed less about the present situation in the accession countries, the economies. There is an article today which says "Eastern European economies, overheating economies, slow reform and messy politics make for a grim mixture" and there is something in that of course.

Thank you.

Dank u allemaal voor uw komst.

Un merci tout particulier au professeur de Sousa, qui a eu la tâche ingrate de répondre à tant de questions et remarques.

05 Krachlijnen van de tussenkomsten in de verschillende sessies

05 Les lignes de force des interventions au sein de chaque session

Voorzitter: Herman De Croo.

Président: Herman De Croo.

De **voorzitter**: Dames en heren, bienvenue dans l'assemblée plénière. Je vous remercie beaucoup des efforts que vous avez consentis. M. D'Hollander et M. Lucion m'en ont fait un rapport. Je tiens à vous féliciter.

Ik wil u bedanken en gelukwensen met het interactieve gebeuren.

I will try the three languages, so I can test the translation, which is the only reason why I am doing this.

What will be the proceedings this afternoon, it is quite simple.

I will ask the rapporteurs, the Professors from the 4 meetings to make a report.

Before giving the word to those who are going to speak piece after piece I would like to thank those who are working in that Process.

Je vais commencer par le processus de Lisbonne. Mais avant de donner la parole au professeur Chang, je voudrais remercier le professeur Louis qui a été modérateur et le professeur André Sapir de l'ULB, professor Erik Buyst, professor Sleuwaegen, professor Veugeliers en professor Koen Lenaerts die ook op diverse plaatsen actief was.

Ik dank de hoogleraren die hier hun commentaar hebben gegeven alsmede alle moderatoren.

Now Professor Chang, you have the floor, or you may stand here, you may do it from here if you wish. We are going to listen to you and then afterwards we will then go on with the next one.

Please, you have the floor.

05.01 Michelle Chang: During my presentation today I discussed the Lisbon agenda, its objectives and its methods for achieving the goals, specifically the open method of coordination and I provided a brief evaluation of the OMC and the Lisbon agenda, noting that the weak results in 2004 led to a reform of the agenda in 2005.

I went on to discuss the effectiveness of the open method of coordination, the problems of ownership by the member states of the Lisbon agenda itself and the issue of whether or not there is enough accountability among the member states for achieving the goals of the Lisbon objective. We also discussed briefly the renewed emphasis on jobs and growth.

Afterwards, professor Sapir had contextualised the Lisbon agenda as a response by the European Union to globalisation, much as the internal market programme was also a response to globalisation, but it had yielded relatively disappointing results, although it did yield some results, and that the Lisbon agenda was another effort to go and respond to the changing international economic environment.

Whereas the Internal Market was concentrating on economies of scale, the Lisbon agenda was trying to make it easier for entry and exit into the market place.

He had argued that the goals of the Lisbon agenda are not too ambitious, but rather there is a gap between the tools that were given to the nation states and the European Union and the objectives that are being pursued, because the European Union is facing a very large challenge with globalisation.

He also commented on the need for a common vision within the European Union and the need for a greater political will among the member states in order to see real progress with the Lisbon agenda and he was very hopeful and optimistic, at the end noting that the favourable economic climate will make it easier for the member states to find greater willingness politically to implement reforms.

Then, the next intervention discussed the better use of the tools and being able to specify what it is that the government can do and what the government cannot do and suggested that a reduction of the red tape in European integration all around would help promote a more dynamic economy.

We noted the benchmarking mechanism of the Lisbon agenda and how it has been useful and it has been successful in other issue areas. The success of benchmarking in the context of national central banks with the European Central Bank was successful. Perhaps this experience can be generalised more broadly in other issue areas.

The next intervention had discussed the competition that had arisen between the member states and that perhaps it is this competition that has generated more dynamism in European economy, more so than the Lisbon agenda itself and that benchmarking and best practices are useful mechanisms. It is important not to simply

copy what a successful member state is doing, but also to contextualise it and make it appropriate for your own individual member state and to be aware of the institutions that you will have to operate in.

The idea of the European Union as a coach and a necessity of a common vision was also repeated, as well as the advisory role that civil society could play.

This was followed by an intervention that called for a European level strategy in light of the need for coordination given the spillover effects of many economic policies from one member state to another member state and that there are many benefits to cross-fertilisation and from learning from one another's experiences.

In fact, the European Union has policy tools that can assist member states and so it is useful to go and deal with this at the European level and not simply at the national level.

The Union, for example, is able to afford financing and can also provide some funds as well as analysis in order to assist member states with the reform process.

In terms of the environment and social policy, which were given short shrift with the Lisbon Agenda reforms in 2005 the idea was also presented that through environmental innovation that we could once again link economic growth with environmental reforms.

The following contribution discussed how competences have been delegated specifically to the European Union and discussed what can be handled at the European Union level and what cannot because it is through the various treaties that the European Union achieves its competences.

And so the Open Method of Coordination is following along from the subsidiarity principle in leaving space for national diversity in those policy areas in which competence has not been delegated entirely to the European Union.

But, nevertheless, the EU still faces a legitimacy problem in terms of its output as well as the participation of the more legitimate institutions like the European Parliament.

In fact, the following intervention had noted that the European Union in general and the Open Method of Coordination in particular suffers from a delivery deficit and that this has also harmed the

legitimacy of the European Union because it is not seen as bringing various economic goods to the member states themselves.

Much of the discussion had centred on the issue of the EU's governance and the need for institutional reform. These reforms have to happen not only at the European level but also within the level of the member states because while at the European level you can see a rationalisation of policy, so you don't see contradictions between European level policy. This also happens at the national level where national level policies are not coordinated well enough in order to form the most effective strategy for policy to be followed.

There is also a discussion of social models and what a European Social model means and on the problem of the delivery deficit that I had already mentioned and how the European Union can perhaps develop a common vision and communicate this vision to its citizens.

The communication of the success of the European Union to younger generations in particular was emphasised as much of the success is taking for granted. The European Union has done a lot of good and by letting people know what accomplishments have been achieved by the European Union, this would go a long way towards achieving more democratic legitimacy among the member states.

And in particular being able to frame European integration in general and European enlargement in particular as having a moral message was of utmost importance.

Thank you.

Chairman: Thank you Professor. Thank you so much. We go on with the reports we have ahead.

Ik zie hier : 'Buitenlandse actie van de EU en het Europese nabuurschapsbeleid.'

Professor would you like to join us.

Ik wil van de gelegenheid gebruik maken om professor Franck (UCL), professor Orbie, mevrouw Vasilian en mevrouw Edith Van den Brande (UG) te bedanken. Als moderator bedank ik professor De Winter die hier weliswaar niet meer aanwezig is. Verder bedank ik professor Katlijn Malfiet en Thijs Rommens (KUL), professor Tom Casier van de universiteit van Maastricht en professor Dirk De Bièvre van de UA.

Now, I will ask you to go on with your report. Thank you so much. Please Madame.

05.02 Sieglinde Gstöhl: Well, thank you very much. In session 2 we were focusing on the external relations of the European Union and in particular the European Neighbourhood Policy because it is a new key foreign policy priority of the EU. It's the newest addition to the EU's external relations and it covers all 3 pillars of the EU so it is quite an interesting new topic covering 16 countries.

So, I'm not going to summarise the presentation obviously because you have the paper.

I want to pick out 6 points from the debate and we had quite a long, nice and lively debate.

The first point that was raised was the question why is there a new policy because all these countries already have bilateral agreements with the European Union.

And the question was raised, does the European Union really try to export its European norms and values as it often claims or does it also pursue its own self-interest, economic, energy. We spent quite some time discussing energy policy, but also trade and security interests?

And, I think, there was some kind of agreement that it is a combination of both, a value export but also self-interest of the European Union aiming at some kind of mutual zone of prosperity, security and stability, as the official wording goes.

The second point raised was that there are two dimensions in a geographical sense, there is the South of the Mediterranean and there is the East and it is quite a heterogeneous group of countries that the EU has decided to put in the same umbrella policy in the ENP and does it make sense to put these countries together and what are the likely prospects of success of this policy with regard to these two dimensions.

There seemed to be some kind of agreement in the audience as well that the ENP will most likely be more important for the Eastern countries than for the Mediterranean countries for various reasons and that we might actually see some kind of divide between the two in terms of progress.

Economically speaking the Mediterranean countries are more advanced as long-standing market economies and they already have a target goal of 2010 to have a Euro-Mediterranean Free

Trade Agreement area with the EU whereas the Eastern transition countries are still struggling, of course with the transition as a former planned economies. However, they are much more open to political reforms whereas the Southern countries are largely still very authoritarian regimes and they have difficulties with democratisation. So, there we might have quite a varied picture, a certain East-South divide.

And the third point that was raised, which is also very interesting, is the future scenarios.

Two possibilities:

What if the ENP is successful, what everybody hopes probably. Doesn't it mean that it is going to be a victim of its own success because the ENP, in the first place among other things, was set up to offer these countries an alternative to membership, at least the Eastern countries, Ukraine, Moldova, partly even the Southern Caucasus, Armenia, Georgia, Azerbaijan.

They are interested in joining the European Union so in order to avoid this give them an alternative. But the more successful the ENP becomes the higher the pressure for further enlargement.

The second scenario, what if the ENP fails? So, what are the alternative forms of cooperation that the EU could envisage for these countries?

Some ideas have been floated such as setting up Pan-European institutions. People are talking about the Council of Europe, the OSCE as alternative forums where cooperation could be reinforced in such a case.

The fourth point that was raised is whether the ENP actually offers incentives that are strong enough to induce domestic reforms in the neighbour countries. Of course, the golden carrot, in a sense, is always EU membership but this has been excluded for now. So, the silver carrot, then would be the European Neighbourhood Policy.

And it is based on two principles that have also been questioned in the debate.

The first is the principle of differentiation, that the EU claims to apply meaning, negotiate bilaterally, action plans of reform priorities and it is not one size fits all. It should be tailor-made to the specific needs of each country. To what extent is this really the case?

The second principle that has been questioned is

conditionality, political conditionality or what we often refer to as the 'Carrot and Stick Policy'.

Will the European Union really apply a conditionality and for instance withdraw aid, or trade preferences, suspend certain benefits, if the countries do not stick by their own commitments that they have jointly agreed with the European Union in terms of economic, institutional, social reforms in their countries.

Some doubts have been raised in this regard given the European Union's rather poor record in the past. If we look at the Mediterranean countries and the so-called Barcelona process or Euro-Mediterranean Partnership where this was also a topic but no sanction has ever been applied. In the case of non-compliance there is also a rather poor record with regard to the even longer standing relationships between the EU and the ACP countries, African countries in particular. This has also been on the agenda for a long time, without much effect.

Then finally, my final point is a point that probably needs much more research in the Universities but also thinking from politicians, practitioners' side and this is "What are the implications of the ENP?"

And there are several dimensions to this point.

First one, we spent quite some time on discussing relations between the EU and Russia. Russia has opted out of the ENP, so it is not a part of it, it wanted to have special treatment, a strategic partnership with the EU. What if there are conflicting interests between Russia and the European Union, in particular with regard to the Eastern dimension of the ENP since both sides regard the Southern Caucasus and the Western newly independent states as their near-abroad? So there might be clashes of interest in the future and how can this be coped with.

Another implication, what is the implication for the Euro-Mediterranean partnership that I already mentioned, with the Southern ring around the European Union, which is a multilateral partnership but the ENP is a bilateral partnership and they are supposed to complement each other. But the question was raised whether it would not actually weaken the European-Mediterranean partnership.

Third implication, what are the consequences of the ENP for developing countries?

I think it is a question that nobody has really

thought much about so far, in terms of erosion of trade preferences for instance, in terms of financial aid because the financial aid for the ENP countries has been increased considerably.

This then also effects, of course, for instance, what is going on in the World trade organisations but also relations to other international organisations, what could the implications be?

Finally, the EU foreign policy on a global level, we did not talk that much about this, but it was rightly pointed out that it should not be neglected.

What is the implication of the ENP, this new very strong focus of the European Union on the Southern Mediterranean and the Eastern Neighbourhood?

Will it be some kind of stepping stone, the ENP as a stepping stone, towards increasing and strengthening the EU's role in global affairs or alternatively will it mean that the European Union is more or less retreating from the global scene and focusing more on its immediate neighbourhood?

These are the questions that we have discussed in our debate.

Thank you.

Chairman: Thank you so much for this report, I will come back to that at the end of the session.

Professeur Hanf, je crois que vous vous exprimez en français. C'est le cas pour beaucoup d'entre nous également.

Je voudrais remercier le président Nothomb qui est déjà parti et avec qui j'ai toujours les meilleurs contacts du monde ainsi que le professeur Jean-Victor Louis qui a été l'un des animateurs de ce débat, le professeur Franck, le professeur Vos, le professeur Bursens et M. Stanislas Adam van het Europees Instituut van de UG.

Monsieur le professeur Hanf, je vous donne la parole pour le commentaire au nom de votre groupe sur les réformes institutionnelles.

05.03 Dominique Hanf: Monsieur le président, il n'est pas aisé de résumer l'ensemble du débat, mais il me semble que nous pouvons conclure en rappelant que nous avons analysé les questions suivantes.

- L'Union fonctionne-t-elle avec les institutions

actuelles?

- Quelle aurait été la portée du Traité constitutionnel?
- Quel serait son destin?
- Quelles sont les voies que nous devrions explorer pour avancer davantage?

Pour la première question, je peux présumer un consensus. L'Union fonctionne, mais pourrait fonctionner beaucoup mieux. Il existe encore beaucoup de vetos sur les plans nationaux. De nombreux problèmes politiques ne peuvent être résolus convenablement, à cause d'une limitation des compétences de l'Union. Ceci entraîne des conséquences importantes. Il s'agit d'abord de l'immobilisme. Ensuite, il faut mentionner l'activisme judiciaire. Lorsque les institutions politiques ne peuvent pas agir, les juges le font parce qu'ils n'ont pas le choix - ou, du moins, parce qu'ils estiment qu'ils ne l'ont pas. Il reste donc des situations à améliorer.

J'en viens à la deuxième question. Le consensus porte sur l'idée que le Traité constitutionnel n'est pas un document parfait, bien qu'il contienne des avancées importantes qui sont dignes d'être sauvées. L'un de ses principaux problèmes, et nous avons pu le voir lors des débats de ratification, est que le traité manquait d'un projet substantiel qui eût pu lui apporter un soutien plus ample que celui du cercle élargi des spécialistes.

Pour la troisième question, certains espèrent que le traité pourrait encore être sauvé intégralement en ajoutant un protocole et en essayant d'apaiser les craintes qui sont à l'origine du déraillement du traité. D'autres, en majorité, se voulaient plus réalistes. Selon eux, le traité sous sa forme actuelle n'a pas d'avenir.

Nous avons aussi exploré avec un certain intérêt la suggestion selon laquelle les 18 États qui ont ratifié démocratiquement ce projet ne pourront progresser seuls en laissant les autres en arrière. Pour intéressante qu'elle soit, cette idée ne semble pour le moment pas très réaliste.

Comme l'a déclaré le professeur Franck, la voie réaliste consisterait à prévoir une réforme institutionnelle de portée limitée, par exemple sous la forme d'un mini-traité. Il faut aussi réfléchir à ce qui serait impérativement inclus et ce qu'il faudrait laisser en dehors du texte. Dans un deuxième temps serait élaboré un projet de réforme d'une envergure plus large. La première raison est que les données politiques actuelles nous laissent espérer qu'une réforme limitée pourrait être adoptée. Ensuite, étant donné que

l'élargissement est très récent, un certain temps est nécessaire pour le digérer. Les nouveaux membres doivent s'acclimater au texte, tandis que les anciens doivent se rendre compte que le système fonctionne un peu différemment depuis l'élargissement. Nous pouvons donc espérer que, d'ici quatre ou cinq ans, le climat politique sera plus favorable à une réforme plus étendue.

Sur le contenu d'une réforme plus étendue et plus ambitieuse, il n'y a pas eu trop de divergences. L'idée est d'éliminer les vetos nationaux, d'élargir la méthode communautaire, notamment en accordant un poids considérable au Parlement européen, d'étendre aussi la compétence de la Cour - comme le prévoit partiellement le Traité constitutionnel en éliminant la structure en piliers. Ceci devrait être le noyau d'une réforme ambitieuse.

D'autres discussions ont porté sur l'efficacité et la légitimité démocratique. La première est généralement apte à promouvoir la seconde. Lorsque les décisions sont prises et appliquées de manière convenable, leur accueil par les citoyens est favorable.

Une question plus compliquée était de voir dans quelle mesure le Parlement européen et l'extension de ses pouvoirs pourraient augmenter ou non la légitimité des procédures décisionnelles communautaires. Dans l'ensemble, un consensus s'est dégagé: l'extension est bonne, et il est encore possible de l'améliorer.

Est-il ou non possible d'avancer tous ensemble? Nous avons examiné dans quelle mesure la différenciation, autrement dit l'Europe à plusieurs vitesses, devait être facilitée. Deux types de considérations sont apparus. Certains intervenants ont expliqué que cela devait être rendu possible, car l'Europe ne peut pas être bloquée par des États membres marchant à reculons. Toutefois, d'autres ont exprimé un caveat, en donnant leur accord sur le principe, mais en soulignant la nécessité d'avancer ensemble - l'Union regroupant des solidarités et des interactions communes.

Finalement, la réforme des institutions a été abordée. Elle est probablement nécessaire maintenant, et certainement à l'avenir. Ce thème a été difficile à vendre, comme nous l'avons vu avec le Traité constitutionnel. Beaucoup ont eu l'impression que le projet politique de base faisait défaut. Ce n'est pas tout à fait vrai, comme certains ont pu le remarquer, mais c'est la perception qu'en ont retirée la plupart des

politiciens qui ont dû défendre ce traité.

Il existe un relatif consensus sur le besoin d'attacher les réformes institutionnelles à des projets d'intégration plus concrets et plus lisibles. Malheureusement, nous n'avons pas eu le temps de nous attaquer à cette tâche impressionnante. Toutefois, une majorité de participants ont reconnu qu'il fallait davantage d'imagination politique pour pouvoir convaincre le public du caractère indispensable d'une réforme institutionnelle d'envergure.

Le **président**: Merci beaucoup, monsieur le professeur. La dernière réunion était animée par le professeur de Souza.

Ik moet ook professor Plasschaert danken, die de moderator is geweest, en de collega's van de KUL: mevrouw Tchorbadjiyska, professor Govaere, de heer Vanelsuwege en mevrouw De Ridder.

Professor, u begrijpt goed Nederlands, dus ik kan u het woord geven in die taal. Maar wellicht zult u in het Engels spreken.

05.04 Eric de Souza: I will first just give the titles of the different sections of my paper so that people who were not in my group know what I was talking about.

I began with the development in the economic and political characteristics of the member states, how it changed with the success of enlargement. I then went on to describe how this affected the negotiation process, led to new conditions and a tougher accession strategy. And then I looked at the benefits and costs of enlargement, both for the older member states, or what I call the incumbent member states, those who are already there and the new member states, the recently acceded member states. So that was the basic structure. And then finally I looked at the prospect for future enlargement, but just in a few words and what problems were on the horizon.

In this context there were three panel members, the first was Angelina Tchorbadjiyska. She said she would look at it from the point of view of justice and home affairs and free movement of labour. Basically, the problem, she said, is that, she looked at it at the most recent enlargement.

The most recent enlargement introduced something new, namely the safeguard clause and a monitoring process. Until then once a country had entered, it had satisfied all of the conditions.

Why was the safeguard clause and this monitoring procedure introduced even after enlargement? One of the reasons she gave is that civil procedures are very different in new member states and it would take some time for some coherence to be established and for things to catch up.

Also, she said that in order to fully integrate there must be mutual trust. Within the goods market and the services market we have the principle of mutual recognition. Here, what is missing at the level of more complete integration is mutual trust. She gave an example. Would an old member state or a common member state trust an arrest warrant issued by Bulgaria or Romania? And she said this would take time to develop and that is why we had these new conditions.

So what is happening now and which will probably continue is that we have a monitoring process even after enlargement, or after accession I should say and the safeguard clause can be invoked if the Commission feels that there is not enough satisfaction. Why did this happen, why has this new development come about? Well, basically because in 2004 a commitment, an almost solid commitment was made to Bulgaria and Romania that in 2007 they would become members. The result is the stick was missing to satisfy all the conditions, the whole procedure lost a bit of credibility.

And, so the result was that the Commission afterwards decided to introduce a new tool, namely this new procedure. So, the question is whether such firm commitments should be made until the procedures are satisfied, whether deadlines should be fixed until the Commission really satisfied that everything is being realised.

So, in other words, what is the condition now? Certain benchmarks have to be met to start negotiations – we recently have had the case with Macedonia – and to close negotiations.

Since I spoke in the last point about enlargement fatigue and the question if we are ready, the second panel member, Peter Vanelsuwege, raised a point that not all countries are opposed to further enlargement. For example, Poland and Lithuania have a positive attitude towards extension to the Ukraine.

Probably, this is because of the historic links between these countries. The last sentence is my personal point of view.

Then he mentioned a number of other points. I wrote my notes in Dutch while he was talking and now I'm translating from Dutch into English. I don't know whether it will be correct.

One of the five criteria that we have in the Copenhagen criteria is the absorption capacity. He is afraid that the absorption capacity may be used as an excuse to, as he said, 'om het op de lange baan te schuiven' so to push off indefinitely further enlargements, to say that the absorption capacity is not realised.

And there was a discussion about what is meant exactly by absorption capacity and I think already at the level of the Commission that these discussions are going on so it is not really a closed issue.

Also raised in this context was the question of the minority protection because it is part of the democratic criteria that are invoked in the negotiation processes. But really this is a field that belongs to the Council of Europe rather than to the European treaty even if there is a clause there, as someone else remarked. So there is a bit of an ambiguity of this whole process that is occurring now, of the enlargement process.

A point that he made which led to a lot of discussion was namely the so-called communications policy.

Was the rejection of the constitution a result of bad communication policy, that was not a topic here, but in this sense was this negative attitude towards enlargement, enlargement fatigue, also at the same time, the result of a bad communication policy? And there, some discussants said that it's too easy a way out. It implies that the citizens are idiots – that's my word I am using – and that they are not well-informed about the debate. So you can easily put the problem on communication capacity rather than on the willingness of the population to enlarge for various reasons.

This discussion led to another point, why is the population of the actual Community against or afraid of further enlargement? There it was felt that there is confusion in the minds of people, a fear of certain uncertainty and enlargement is mixed up with globalisation.

Then we come to some points raised by Eline De Ridder.

There, I think the main point was that sometimes there is a conflict between the *acquis* and the democratic criteria.

Namely, she gave a case of a country that is so eager to impose, to pass the *acquis* into law that it does not respect the democratic procedures of the countries. That is a question of political accountability, which is not respected because there is not enough time available to do a proper consultation in order to realise this.

And in that sense she linked it up with the question whether the whole enlargement process was elite driven? And she gave this as one element that may go in that direction.

So those were the main points raised by the members of the panel.

Now very quickly, the points of the discussants. I will not go through all of them.

I said the benefits of enlargement are tremendous especially for the new member states but also there are a number of benefits for the traditional member states.

So the question was if there are so many benefits for the old member states why was there this negative vote at the referendum under the assumption that the negative vote in the referendum was against enlargement with a percent claim?

And this was immediately linked up to the problem of absorption capacity. Someone made the point, which is good, namely that absorption capacity should not be taken in a static sense of being able to administer and absorb all the laws now but should be taken in a dynamic sense that it does not introduce negative dynamics, that enlargement of the Community, of the European Union does not introduce negative dynamics.

And the example given by that person was claiming that ever since Denmark and the UK have joined, certain federal tendencies within Europe have systematically been smothered.

How far should enlargement go? Well, I raised some questions because the treaty says any European state. But what is meant by European?

Someone raised another criteria, which is that we should not push enlargement so far geographically as to create a conflict with Russia. Because the more states along the Russian border that belong to the EU, the more aggressive Russia will probably become in its attitude.

One last question raised in this context is the notion of European citizenship. When in schools is asked how students feel about European citizenship and what content they would give to that concept, students normally don't know what you are talking about. So maybe some effort should be made in that direction.

And one suggestion, which I made, was probably something that has been done in the Franco-German field, more joint history books, history books that stress not only the national aspects but also the common European aspects of history.

De **voorzitter**: Ik zou willen zeggen dat ik geboeid ben door de neerslag van die belangrijke besprekingen. Ik zou iedereen die eraan deelnam en deelneemt, willen bedanken.

Het zijn vier pijlers, een soort quadriga, gezien dit in Rome vijftig jaar geleden werd ondertekend. Het is een kwartet van benaderingen die mij hebben getroffen.

Het Lissabonproces werd goed geanalyseerd, met toch die bestendige referentie aan de benchmarking. Waar staan wij en waar staan de anderen? Ook de effecten van – uiteraard – het economisch goed klimaat heb ik gehoord. Hoe beter het klimaat, hoe meer mogelijkheden voor, ik zou durven zeggen, zowel milieu als sociale integratie, voor verbeteringen op die vlakken. Ook noem ik het feit dat hier toch de subsidiariteit werd aangesneden. Tot waar moet Europa gaan om het Lissabonproces te concretiseren?

Het is onvoldoende gecoördineerd vandaag de dag. Er zijn ook onvoldoende gemeenschappelijke visiebenaderingen. Ik denk dat de diepte van de uitdaging van het Lissabonproces goed werd aangesneden.

La politique extérieure me paraît avoir été un sujet très intéressant lorsqu'on a évoqué ce concept très étonnant: j'ai été en Arménie, en Géorgie, que veut dire l'ENP, le voisinage européen? Plus loin on se trouve de l'Europe – et ce n'est pas de l'audace verbale – plus on paraît en être le voisin, et, plus près on s'en trouve, moins voisin on semble en devenir. C'est un concept nouveau, fort intéressant.

J'ai bien écouté les différences, le bilatéralisme du concept de voisinage qui, parfois, est confronté au multilatéralisme de certaines autres relations avec l'extraordinaire approche, fort intelligente, entre le voisinage du Sud et le voisinage de l'Est. L'Est est beaucoup plus intéressé par les réformes

politiques et on comprend pourquoi. La plupart de ces pays, qui sont les voisins de l'Est, sont des anciens pays du bloc de l'Est. Par conséquent, ils sont toujours intéressés par cette double approche, tout comme les nouveaux membres de l'Union: l'OTAN pour la sécurité et l'Europe pour la prospérité. On ressent cette première approche chez nos voisins de l'Est et on ressent l'autre approche chez nos voisins du Sud.

Les pays du Maghreb n'ont presque pas de contacts économiques entre eux mais il y a bien des contacts Nord-Sud. À part les oiseaux, il y a peu de choses qui traversent les frontières entre le Maroc et l'Algérie, pour prendre un exemple un peu plus pugnace.

On a évoqué deux fois la Russie, ce qui m'a beaucoup frappé. "Il ne faut pas trop élargir pour ne pas asphyxier la Russie". Et, dans le même temps, la Russie ne veut pas être un voisin, alors qu'elle touche des pays d'Europe, ne fût-ce qu'à Kaliningrad, avec tous les problèmes de la traversée de certains pays baltes, sous la pression des autorités russes pour avoir des moyens de communication avec cette petite partie de la Russie et la grande Russie et ses 87 États fédérés.

Cette approche du "voisinage" était fort intéressante.

When you look to what was said about institutional reform, I was really interested about what you said, what happens, Professor, to those who haven't voted, those 18 countries and perhaps some more that have introduced the Treaty in their internal legislation?

Le Traité fait partie de la législation belge. Que fait-on? Suit-on la conception du premier ministre Verhofstadt: les États-Unis d'Europe? Et commence-t-on par "certains" États-Unis? La Russie sera-t-elle le "lone star State", le Texas du siècle à venir, avec toutes les difficultés que cela comporte?

Er zijn twee grote procedurele mogelijkheden. Le traité et rien que le traité, ofwel moeten we dat groot verdrag stapsgewijs 'amodieren' met toegangspoorten, met verzekeringen, met veiligheids en met absorptiemogelijkheden, ofwel moeten we de realistische stap zetten: beginnen met een miniverdrag dat zou kunnen worden verruimd. U hebt daar veel tijd voor uitgetrokken.

Ik heb ook geluisterd naar de conclusie. Men moet afgeraken van het vetorecht. Indien Polen

problemen heeft omdat het geen vlees mag uitvoeren naar Rusland, blokkeert Polen met zijn vetorecht een grote machine. Dat kan dus niet.

De communautaire methode kan ook nog worden verhoogd. Dat is een mooi voorbeeld voor België waar men de communautaire methode vermindert. In Europa wil men die methode verhogen.

Er is ook de invloed van rechter Lenaerts.

"Plus de compétences à la Cour".

Ce matin, lorsque je vous ai accueillis, je vous ai dit une chose à laquelle il faudra très sérieusement réfléchir un jour: "L'Europe avance en dents de scie". Mais la scie coupe beaucoup plus dans le progrès par les décisions de la Cour européenne que par la réticence des Conseils des ministres, la frilosité du Parlement européen et le demi-immobilisme de la Commission européenne.

Ik heb met veel belangstelling gelezen dat u de bevoegdheid van het Hof wenst uit te breiden.

Ook heel mooi is doeltreffendheid versus legitimiteit.

C'est très important.

Dans le sujet suivant, vous trouvez des pays qui ont peu démocratiquement absorbé les 70.000 pages du Code de l'acquis communautaire. J'ai toujours été époustoufflé: "all the land chatter one, two, three, four, five..." Ils avalaient les lois comme les éléphants avalent les bananes, avec la même rapidité, y compris les pelures.

C'est extraordinaire, mais ce n'est pas sérieux.

Dat is niet ernstig. Als je zoveel wetgeving op een Parlement uitstort dat het bijna aan de lopende band goedkeurt dan moet je natuurlijk weten wat daar achter gebeurt. In de uitbreiding heeft men iets heel belangrijk naarvoor gebracht dat totaal nieuw is. Dat is een uitbreiding onder voorwaarden, monitoring. U mag uitbreiden maar het is zoals met de natuurlijke kinderen – professor Bekaert vertelde mij aan de universiteit: 'tous les enfants sont naturels: les uns le sont un peu plus que les autres!'.
Alle staten zijn lid, maar om Roemenië en Bulgarije met een jaar vertraging toch binnen te krijgen heeft men een soort arbiter, een fluitsignaal geïnstalleerd. Men is niet volledig lid

van de club. Men moet nog steeds bewijzen dat men niet binnenkomt met baskets of, zoals de burgemeester van Antwerpen, met een klein 'gileetje', maar dat men ook een das kan dragen als het nodig is.

Die monitoring, die bewaakte of 'gesurveilleerde' intrede of aanwezigheid in de verruiming is heel belangrijk.

Ik heb ook met veel aandacht geluisterd naar het luik buitenlands beleid. Ik heb in dit huis wel reeds gezegd: 'Buitenlands beleid bestaat niet'.

Il n'y a pas de politique étrangère. Nulle part!

Il y a de la politique domestique pratiquée à l'étranger, ce qui n'est pas la même chose. Ceci explique que la Pologne et la Lituanie veulent bien sûr récupérer un peu de leur territoire; je pense surtout à la Pologne qui jouxte l'Ukraine, divisée en deux par ses religions et par ses influences

Ik begrijp dat zij pro-Oekraïne zijn. Zij hebben er immers veel mee te maken.

Dat geldt ook voor de Duitsers die het er moeilijk mee hadden om pro-Pools te zijn. Dat kwam door de Oder-Neissegrens, een kunstmatige grens tussen Polen en Duitsland die er kwam na de Tweede Wereldoorlog. De komst van Polen in Europa is voor Duitsland een stabilisering geweest.

U moet niet vergeten dat, door lid te worden van Europa, sommige grenzen zich stabiliseren.

Dat zal op een dag misschien ook het geval zijn voor een ander groot land.

Zeer interessant in uw analyse was dat u zei dat men tegen het Europees Verdrag heeft gestemd omdat men niet goed meer wist of uitbreiding niet gelijkstond aan globalisering. Men was bang van een globalisering. Men vreesde ervoor dat men hier zou komen werken aan de helft van het loon. Zij die aan de helft van het loon werken, werken hier reeds. Men is toen verkrampt en heeft "neen" gezegd, "neen" in Nederland en "neen" in Frankrijk.

Wat mij heeft getroffen in hetgeen u hebt gezegd, is dat men blijkbaar zelden het woord Turkije heeft uitgesproken.

J'ignore si la Turquie était inscrite à l'ordre du jour de certaines de vos commissions. Il semblerait que oui, si j'en crois les débats. C'est un problème

extraordinaire. Tout d'abord, si on ne réagit pas, il y aura plus de Turcs en Europe qu'en Turquie, mais c'est un détail! Il faut vous dire ceci. J'ai un jour dit au cardinal Danneels, que j'estime beaucoup, qu'il y a davantage de gens en Belgique qui fréquentent la mosquée que de gens qui se rendent à l'église. On l'oublie. C'est une réalité qui nous frappe de plus en plus. La Turquie est un test.

Turkije is een test. Wat kan men uitbreiden? Is het een bewaakte uitbreiding? Een andere definitie van uitbreiding?

Het volgende heeft mij getroffen. Er werd gevraagd wat men doet met die buurlandenpolitiek? Kunt u reeds wegen op het intern recht van die landen? Moeten Armenië, Georgië en landen in het Midden-Oosten rekenschap geven, terwijl Turkije wordt bekeken door een vergrootglas. Zodra er iets gebeurt in Turkije – een sluier minder of een sluier meer of een veroordeling van een schrijver – zegt men dat Turkije niet tot Europa mag toetreden. Kan men dat reeds uitspelen met de buurlandenpolitiek?

Ik sluit af door te zeggen dat u boeiend werk hebt geleverd. Professor de Souza, u hebt het volgende gezegd: "The European ship is a ship. What does it mean?" Ik heb gelezen dat men de geschiedenisboekjes eens te meer zal herschrijven, maar nu in een betere en laatste versie. Waren de ene niet beter dan de andere? U moet de geschiedenisboekjes maar eens lezen.

C'est un problème très actuel. Dans les écoles primaires du Japon, les livres d'histoire ne parlent pas des "women of service" recrutées en Chine et des massacres commis par les Japonais. Au contraire, selon ces ouvrages, ils ont apporté la civilisation – à coups de baïonnettes. La réécriture dans le bon sens de livres d'histoire communs à toute l'Europe serait une révolution. On pourrait alors créer cette idée qui m'a beaucoup frappé et qui répondra à l'ignorance des jeunes qui se demandent "What does it mean european citizenship?", "Suis-je européen?"

Au moment où nous fêtons les cinquante ans de l'Europe, pour la troisième et la quatrième génération d'Européens, il faut présenter un petit défi.

Drie elementen, ten eerste, Europa is goedkoop, 1 procent van het bnp. Van die ene procent zit er reeds 40 procent bij de landbouwers. Het kost met andere woorden weinig.

België zit in de zak van zijn burgers voor 40 procent van het bnp en Europa voor 1 procent.

Ten tweede, het is ook een balans van rechtzetting van minder rijke gebieden, niet door de subsidiëring, wat wij in België nog in het Zuiden blijken te doen, maar door het opkrikken, door de infrastructuurverbetering in Portugal, Spanje, in het noorden van Griekenland en binnenkort, als het zo verder gaat, in Kroatië en andere landen. Het is dus een verrijking om aan die landen de vislijn te geven in de plaats van de vis te schenken.

Ten slotte, er zijn 28.000 ambtenaren.

C'est un peu moins que le ministère belge des Finances. Maintenant, j'ignore ce qui fonctionne le mieux de l'Union européenne ou du ministère susdit. Faire tourner une telle machine avec 28.000 fonctionnaires, alors que sur dix normes quatre proviennent de l'Europe, c'est miraculeux. Imaginez-vous un instant ce qui se passerait si l'on détricotait l'Europe.

De douane ten noorden van Antwerpen. Anderhalf uur verder de douane ten zuiden van België. Opnieuw een aantal regeltjes, controles, normen die verschillend zijn, geen goedkeuring. Het is vandaag de dag nog zo voor de geneesmiddelen. Als men een Boeing wil homologeren,...

Je ne parle pas d'Airbus...

Vous avez à ce moment-là 1,70 mètres de documents techniques. Si l'Allemagne, la France et l'Angleterre acceptent un type d'avion, pourquoi ne l'accepterions-nous point? La Régie des voies aériennes recommence le travail lorsque l'avion doit être autorisé et certifié chez nous.

Een aantal zaken is ondenkbaar als men zou terugkeren. Dat moet men ook aan de mensen zeggen. Ik vind het goed wat jullie hier hebben gedaan. Ik ben zeer gelukkig.

Working together, the Professors and the Promoters and the commentaries, this is a very good thing because I believe that, without scaring people, this is the last consideration I would like to give to you, in the world of tomorrow which is the world of today.

If you look to the BRIC-countries: Brazil, Russia, India and China.

I was in Shanghai in China not so long ago, 26 million people live in Shanghai, for those who are

nationalistic in this country it means 4 times Flanders and Shanghai is 2 % of China.

If you look to Brazil, to Russia with all the precious goods they have on energy and raw materials.

If you look at India it has all the spots of intelligence, with the different policies, with no limitations of ... and freedom and China will also catch up very soon. One day instead of seeing things 'made in China' it will be 'made by China'.

If then you look at Europe with 450 million people and a small size it cannot compete in the world in the years and decades to come. We need to increase, to enlarge the weight of Europe, not without losing our soul.

Si le poids spécifique de l'Europe n'augmente pas, si nous n'atteignons pas les trois quarts de milliard, si nous ne disposons pas d'un glacis européen, il faudra que nous restions prudents face à la Russie. Je le sais fort bien, les ours n'aiment pas qu'on les approche de trop près.

Prenons garde à la Russie, si nous ne disposons pas d'une force particulière, avec de l'ingéniosité, de l'imagination, de la puissance militaire!

Vous savez que les États-Unis dépensent 331 milliards d'euros par an pour leur puissance militaire, alors que la Belgique investit deux milliards. Un porte-avions américain est légèrement trop grand pour transporter toute la flotte aérienne belge... Il faut être bien conscient de la réalité: le budget militaire russe n'atteint pas les 5% des Américains. Il convient aussi de comprendre les complexes que cela crée. L'Europe qui dépense 40% du budget américain de la Défense atteint au total un rendement de 15%. Là aussi, nous devons réfléchir.

Sans devenir militariste, je dis que nous sommes marqués par notre passé de guerres civiles nombreuses en Europe. Si l'Europe est dépourvue de puissance économique et généreuse, d'une capacité d'élargissement et d'une population nombreuse...

Wat gaat Europa wegen in de wereld van vandaag tegen 1, 3 miljard Chinezen, waarvan er 50 of 100 miljoen bijna een niveau bereiken dat Roemenië nog niet heeft en Bulgarije nog tracht te bereiken. Wat gaan wij doen met India?

Ik was maandagavond in Sidmar.

Et j'ai dit quelque chose de tout à fait horrible:

"Welcome in India".

De haven van Antwerpen wordt geleid door Singapore Port Authority. De haven van Zeebrugge wordt geleid door een Arabische groep. Sidmar is eigendom van de vierde rijkste man van de wereld, Mittal.

Si nous nous amusons à nos chansonnettes autonomistes, régionalistes, sub-régionalistes, nous finirons par avoir un orchestre sans résonance mondiale.

Men moet daarover goed nadenken. Ik hoop dat u allemaal goed hebt gewerkt. Ik dank u dat u de Kamer daarvoor hebt gekozen. De medewerking van het College van Europa is zeer positief en uitdagend geweest. Ik ben degenen die hebben meegewerkt echt erkentelijk.

L'Europe est un long chemin, mais l'on n'arrête pas le pèlerin parce que, de-ci de-là, il s'est glissé dans sa chaussure quelques petits cailloux. On enlève le caillou et l'on continue le chemin.

Merci à vous. (*Applaudissements*)

Vanaf 21 maart komt dit op de website van de Kamer.

Comme je suis un Bourguignon, je vous signale que le drink vous attend.